

HEIKKI HILAMON KÄSITYS KÖYHYDESTÄ SUOMESSA

Tarja Vänskä
Systemaattisen teologian sosiaalietiikan tutkielma
Lokakuu 2019

Pane rikas ja köyhä
vieretysten:
kumpaisenkin
on Herra luonut.

Sananlaskut 22:2

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta	Laitos – Institution Systemaattisen teologian laitos	
Tekijä – Författare Tarja Vänskä		
Työn nimi – Arbetets titel Heikki Hiilamon käsitys köyhyydestä Suomessa		
Oppiaine – Läroämne Sosiaalietikka		
Työn laji – Arbetets art Maisteritutkielma	Aika – Datum Lokakuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal 75
Tiivistelmä – Referat Tämän tieteidenvälisen maisteritutkielmani tarkoituksena on pyrkiä selvittämään Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Mitä köyhyys Heikki Hiilamon mukaan on Suomessa? Miten köyhyyttä pitäisi hänen mukaansa lievittää Suomessa? Tutkimusmetodinä on systemaattinen analyysi. Lähteinä ovat tekstit <i>Tulot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?</i> , <i>Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet</i> , <i>Uusi hyvinvointivaltio</i> , <i>Köyhyyttä Helsingissä</i> . <i>Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010</i> johdantoteksti sekä osa 15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi kirjan teksteistä. Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä ja sen lievittämisestä ei ole aiemmin systemaattisen analyysin metodilla tutkittu. Tutkimuksen vähyyden vuoksi suhteutan analyysissäni Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä kolmen muun merkittävän suomalaisen tutkijan, Juho Saaren, Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion ajatuksiin. Näin voin tarkastella laajemmin suomalaista köyhyyttä. Analyysissä olen kuitenkin keskittynyt tutkimustehtävän ja -kysymyksiä ohjaamaan suuntaan. Johdannon ja johtopäätösten lisäksi tutkimus jakaantuu kahteen päälukuun (luvut 2 ja 3). Tutkielmani lähtökohtana ovat Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion toteamukset, joiden mukaan köyhyyden paikantuminen riippuu käytetystä köyhyysmittarista, ja sosiaalipolitiikan kannalta keskeistä on, mihin köyhyys paikantuu. Heikki Hiilamo käyttää suomalaista köyhyyttä määritellessään pääasiassa Euroopan unionin suhteellisen köyhyyden määritelmää, jonka mukaan suhteellisesti köyhiksi on määritelty ne kotitaloudet, joiden tulot jäävät alle 60 prosenttiin mediaanitulosta. Hiilamon mukaan köyhyys paikantuu pitkäaikaistyöttömiin, huono-osaisiin, toimeentulotuensajiin ja lähes aina syrjäytyneisiin. Hiilamon mukaan suomalaista köyhyyttä tulisi lievittää Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan avulla tarjoamalla ihmisille myönteisiä siirtymiä, kuten koulutusta tai osa-aikatyötä, jotka parantavat tai ylläpitävät ihmisten toimintakykyä sekä edistävät sosiaalista osallisuutta. Työssäkäynti on nähtävä hyvin laajasti ja hyvinvointivaltion instituutioita on uudistettava niin, että ne tukevat ihmisten omia pyrkimyksiä parantaa asemaansa työmarkkinoilla. Hiilamo tuo esiin myös John Rawlsin esittämien mahdollisuuksien tasa-arvon palkkatyöyhteiskunnan aiheuttamien ongelmien yhteyteen. Hiilamon mukaan palkkatyöyhteiskunnan aiheuttamia ongelmia voitaisiin parantaa muuttamalla palkkatyön ehtoja ja turvaamalla Rawlsin esittämä oikeudenmukainen mahdollisuuksien tasa-arvo. Hiilamo uskoo, että palkkatyön tukikohdan purkaminen ja osatyökykyisten ottaminen mukaan työelämään ovat ennakoedellytys ekologisemman sosiaalipolitiikan toteuttamiseen.		
Avainsanat – Nyckelord Köyhyys, suhteellinen köyhyys, toimeentulotuensaja, huono-osainen, syrjäytynyt, köyhyyttutkimus		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Käsitys köyhyydestä vaihtelee	1
1.2 Tutkimustehtävä ja metodi	1
1.3 Lähteet ja toteutus	2
1.4 Heikki Hiilamo ja köyhyys.....	3
2 Köyhyyden ulottuvuuksia Suomessa	6
2.1 Köyhyyden keskeisiä käsitteitä.....	6
2.1.1 Suhteellinen köyhyys.....	7
2.1.2 Absoluuttinen köyhyys.....	8
2.1.3 Subjekttiivinen köyhyys	10
2.2 Taloudellisesta köyhyydestä syrjäytymiseen.....	11
2.2.1 Muutoksia hyvinvointivaltiossa.....	11
2.2.2 Työttömästä huono-osaiseksi.....	19
2.2.3 Puutteita perusturvassa.....	25
2.2.4 Toimeentulotuensaajasta köyhäksi.....	29
3 Mahdollisuuksia köyhyyden lievittämiseen Suomessa.....	43
3.1 John Rawls ja oikeudenmukaisuusteoria	43
3.2 Michael Thompson, Aaron Wildavsky ja kulttuurinen teoria.....	47
3.3 Anthony Giddens ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka.....	49
3.4 Anthony Atkinson ja eriarvoisuuden vähentäminen.....	51
4 Loppukatsaus.....	60
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	66

1 Johdanto

1.1 Käsitys köyhyydestä vaihtelee

Köyhyys on ilmiönä laaja sekä Suomessa että maailmalla. Tilastokeskuksen viimeisimmän tutkimuksen mukaan Suomessa on 119 000 köyhää lasta¹ ja 890 000 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevaa suomalaista.² Maailman laajuisesti on 662 miljoonaa köyhää lasta ja noin 1.3 biljoonaa köyhää henkilöä Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman (UNDP), Oxfordin köyhyyden ja inhimillisen kehityksen aloite -ryhmän (OPHI) sekä Moniulotteisen köyhyysindeksin (MPI) tietojen mukaan.³ Ilmiöstä voidaan keskustella ja sitä voidaan tarkastella vain kielen ja käsitteiden avulla.⁴ Köyhyystutkijoilla sekä Suomessa että maailmalla on kuitenkin erilaisia käsityksiä siitä, kuinka köyhyydestä tulisi keskustella ja kuinka köyhyyttä tulisi lievittää.

Tässä tieteidenvälisessä maisteritutkielmassani tarkastelen yhteiskunnallisesti aktiivisen sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisten köyhyydestä, erityisesti työttömien ja pitkäaikaistyöttömien näkökulmasta. Yhtäältä pyrin tarkastelemaan, mitä köyhyys Hiilamon näkemyksen mukaan on ja miten se ilmenee suomalaisessa hyvinvointivaltiossa, ja toisaalta, miten hän etsii lievitystä suomalaiseen köyhyyteen. Analysoin professori Hiilamon ajattelua etupäässä kolmen, suomalaisessa yhteiskunnassa nykyisin vaikuttavan köyhyystutkijan, sosiaali- ja terveystieteiden professori Juho Saaren, sosiaalipolitiikan professori Olli Kankaan ja sosiaalipolitiikan professori Veli-Matti Ritakallion ajattelun avulla. Lähtökohtanani on Kankaan ja Ritakallion toteamukset, joiden mukaan köyhyyden paikantuminen riippuu käytetystä köyhyysmittarista, ja sosiaalipolitiikan kannalta keskeistä on, mihin köyhyys paikantuu.⁵ Kokonaisuudessaan tutkielmani painopiste on 1990-luvun laman jälkeen Suomessa käydyssä köyhyyskeskustelussa.

1.2 Tutkimustehtävä ja metodi

Tämän tutkielman tutkimustehtävänä on pyrkiä selvittämään Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Mitä köyhyys Heikki Hiilamon mukaan on Suomessa? Miten köyhyyttä pitäisi hänen mukaansa lievittää Suomessa?

¹ Ikä ja pienituloisuus 2019.

² 890 000 henkilöä oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2017 (2019).

³ Half of world's poor are children 2018.

⁴ Koskinen 2017, 21.

⁵ Kangas & Ritakallio 2003, 12,13.

Tieteidenvälisyys tarkoittaa tutkielmassani sitä, että tarkastelen sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä systemaattisessa teologiassa yleisimmin käytetyn tutkimusmetodin, systemaattisen analyysin avulla.⁶ Systemaattisen analyysin⁷ tavoitteeksi asetetaan usein strukturoivien periaatteiden osoittaminen. Strukturoivalla periaatteella tarkoitetaan sellaista perusratkaisua tai näkökohtaa, joka ohjaa henkilön koko ajattelua ja selittää sen yksityiskohtia.⁸ Näistä Hiilamon teksteistä ei löydy niin selvää strukturoivaa periaatetta, jotta sitä olisi ollut mielekästä ottaa varsinaiseksi tutkimuskohteeksi, siksi keskityn analysoimaan yksittäisiä käsitteitä ja argumentteja, jotka koskevat erityisesti työttömän ja pitkäaikaistyöttömän köyhyyttä. Tutkielman johtopäätökset pohjautuvat tehtyyn analyysiin.

Hiilamon köyhyyteen liittyvät ajatukset ovat herättäneet julkisuudessa paljon keskustelua, ja muun muassa *Uusi hyvinvointivaltio* ja *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* kirjat, jotka ovat osa lähdeaineistoani, ovat saaneet julkisuudessa sekä myönteistä että kriittistä arvostelua. Tämän tutkielman tuottamisen tekee haasteelliseksi se, ettei Hiilamon käsityksiä köyhyydestä ole aiemmin tutkittu systemaattisen analyysin metodilla. Maastamme puuttuu köyhyydestä keskustelevien henkilöiden käsityksiä luotaavat, systemaattisen analyysin metodilla tehdyt tutkimukset. Tämä tutkielma on kirjoitettu osaltaan paikkaamaan tuota puutetta.

1.3 Lähteet ja toteutus

Heikki Hiilamon kirjallinen tuotanto koostuu tieteellisistä teksteistä, tietokirjoista ja kolumneista. Hänestä on julkaistu myös useita haastatteluja eri medioissa. Tämän tutkielmani pääasiallisena lähteenä on viisi Heikki Hiilamon tekstiä: työttömän ja pitkäaikaistyöttömän köyhyyttä käsittelevät tekstit *Tulot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?* (2010); *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet* (2010); *Uusi hyvinvointivaltio* (2011); *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010* (2013) johdantoteksti sekä osa *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* (2017) kirjan teksteistä. Tutkielman aineistona käytän myös Hiilamon muuta kirjallista tuotantoa kaikessa laajuudessaan. Hänen oman tuotantonsa analysoinnin ohella pyrin lisäksi tarkastelemaan tänä päivänä vaikuttavien suomalaisten köyhyystutkijoiden, sosiaali- ja terveystieteiden professori Juho Saaren,

⁶ Hallamaa s.a..

⁷ Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2011, 34–59; Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liina ja Ylikoski, Petri 2011, 24–33.

⁸ Jolkkonen 2007, 21.

sosiaalipolitiikan professori Olli Kankaan ja sosiaalipolitiikan professori Veli-Matti Ritakallion tekstejä tutkielmani liittyvien aiheiden osalta.

Tutkiessani Heikki Hiilamon käsitystä siitä, miten suomalaista köyhyyttä pitäisi lievittää, tarkastelen hänen kiinnostustaan John Rawlsin, Michael Thompsonin ja Aaron Wildavskyn, Anthony Giddensin sekä Anthony Atkinsonin tekstejä kohtaan. Hiilamo on pohtinut Harvardin yliopiston professori John Rawlsin *A Theory of Justice* (1971) teoksessa olevaa oikeudenmukaisuusteoriaa ja erityisesti siihen liittyvää eroperiaatetta. Teologi ja yhteiskuntatieteilijä Terho Pursiainen on suomentanut Rawlsin teoksen, ja se on saanut nimekseen *Oikeudenmukaisuusteoria* (1988). Pursiaisen mukaan Rawlsin teoria on tärkeä, sillä se tuo vähäosaisimman lähimmäisen eettisen ajattelun keskipisteeseen.⁹ Hiilamo on kiinnostunut myös brittiläisen tutkijan Michael Thompsonin ja yhdysvaltalaisen politiikan tutkijan Aaron Wildavskyn tekstistä *A poverty of distinction* (1986), jossa he tuovat esille sen, että köyhyysrajan alapuolelle jäävät ihmiset eroavat toisistaan siltä osin, miten he voivat vaikuttaa voimavaroihinsa ja tarpeisiinsa. Hiilamo on innostunut myös brittiläisen sosiologin ja London School of Economics and Political Sciences -yliopiston johtajan Anthony Giddensin kirjasta *Europe in the Global Age* (2007). Hiilamon mukaan Giddensin kirjan pääteesi on myönteinen hyvinvointi. Hiilamo on tarkastellut myös brittiläisen ekonomistin, London School of Economics -yliopiston professorin Anthony Atkinsonin *Inequality – What can be done?* (2015) kirjaa, jonka pohjalta Hiilamo on julkaissut vuonna 2017 kirjan *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi*. Tämän kirjan teksteissä Hiilamo tarkastelee tuloerojen aiheuttamaa eriarvoisuutta ja Atkinsonin eriarvoisuutta vähentäviä ratkaisuehdotuksia sovellettuna Suomeen.

1.4 Heikki Hiilamo ja köyhyys

Heikki Hiilamo (s.1964) syntyi Lahdessa yrittäjäperheeseen. Isä johti vaatetusalan perheyhtiötä Ewald Oy:tä. Lapsuuskodin arvomaailma pohjautui perinteisiin arvoihin: yrittäjyyteen, kotiin, uskontoon ja isänmaahan. Hän kävi Lahden Steinerkoulussa yhdeksän ensimmäistä luokkaa siirtyen sen jälkeen Lahden Yhteiskouluun. Lukion jälkeen häntä kiinnostivat suomalaisen kristillisen palvelujärjestön Navigaattorit-liikkeen ja kansainvälisen ekumeenisen Taize-liikkeen toiminnat. Hänellä on vaimo ja neljä lasta. Taloudelliset

⁹ Pursiainen 1989, 1.

realiteetit tulivat Hiilamolle tutuksi, kun perheeseen syntyi lapsia ja asuntolainaa oli paljon. Hän on kertonut tiedostaneensa, että oli onnekas, sillä molemmilla oli työpaikat.¹⁰

Hiilamo on opiskellut kauppakorkeakoulussa kansainvälistä markkinointia ja valmistunut kauppatieteiden maisteriksi vuonna 1988.¹¹ Hän on opiskellut myös yhteiskuntapolitiikkaa Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa ja valmistunut professori Olli Kankaan ohjauksessa valtiotieteiden tohtoriksi vuonna 2002. Väitöskirjan nimenä on *The rise and fall of Nordic family policy: historical development and changes during the 1990s in Sweden and Finland. Pohjoismaisen perhepolitiikan nousu ja tuho: historiallinen kehitys ja muutokset 1990-luvulla Ruotsissa ja Suomessa*. Väitöskirjassaan hän on tarkastellut Suomen perhepolitiikan kehitystä suhteessa Ruotsin perhepolitiikkaan. Filosofian tohtoriksi hän on väitellyt kansanterveystieteen alalta Tampereen yliopistossa vuonna 2007. Väitöskirja on nimeltään *The Fear of Losing out - Tobacco Industry Strategies in Finland 1975–2001. Tupakkateollisuuden vaikuttamisstrategiat Suomessa vuodesta 1975 vuoteen 2001*.¹²

Hiilamo on työskennellyt toimittajana muun muassa sanomalehti Uudessa Suomessa ja Yleisradiossa. Hän on toiminut erikoistutkijana Stakesissa 2002–2004, diakonian ja yhteiskunnallisen työn yksikön johtajana kirkkohallituksessa 2004–2008. Hänet on nimitetty hyvinvointisosiologian dosentiksi Itä-Suomen yliopistoon ja Tampereen yliopiston terveystieteen laitokselle sosiaali- ja terveystieteiden dosentiksi vuonna 2008. Hiilamo on toiminut yksikönjohtajana Diakonia-ammattikorkeakoulussa 2008–2010 ja tutkimusprofessorina Kansaneläkelaitoksen tutkimusosastolla 2010–2013. Hän on työskennellyt eripituisia jaksoja vuosina 2010–2013 vierailevana professorina myös Kalifornian yliopistossa San Franciscossa. Vuodesta 2013 hän on toiminut Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen yhteiskuntapolitiikan oppiaineen professorina.¹³ Hiilamo on saanut työstään useita palkintoja ja tunnustuksia, kuten tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon vuonna 2016 teoksestaan *Hyvinvoinnin vakuutusyhtiö: Mistä SOTE-uudistuksessa on kysymys?*¹⁴ Heikki Hiilamon yhteiskunnallinen ajattelu ja kirjallinen tuotanto on hyvin laaja-alaista ja monipuolista. Esitän vain osia monipuolisesta aineistosta, sillä kaikkia hänen köyhyys käsityksiään on mahdotonta ottaa tässä tarkasteltavaksi.

Tutkielmani on jäsennelty seuraavasti: luvussa 2 tarkastelen ja analysoin Heikki Hiilamon käsityksiä köyhyyteen liittyvistä keskeisistä käsitteistä sekä köyhyden

¹⁰ Paavilainen, Ulla-Maija *s.a.*.

¹¹ Paavilainen, Ulla-Maija *s.a.*.

¹² Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo *s.a.*.

¹³ Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo *s.a.*; Yhteiskuntapolitiikka 2018.

¹⁴ Kyllönen 2016.

ilmenemisestä Suomen hyvinvointivaltiossa 1990-luvun laman jälkeen. Pysin rakentamaan aiheittain ja vaiheittain tarkentuvan vastauksen kysymykseen, mitä köyhyys Heikki Hiilamon mukaan on Suomessa. Etenen aihepiirin tarkastelussa systemaattisesti temaattisten kokonaisuuksien kautta liittämättä ajatuksia teorioihin. Luvussa 3 tarkastelen ja analysoin Hiilamon kiinnostusta John Rawlsin ajatteluun sekä käyn läpi keskeisimmät Hiilamon käsitykset Anthony Giddensin ja Anthony Atkinsonin lähestymistavoista köyhyyteen liittyen sekä asetan Hiilamon köyhyyden käsityksen Suomen kontekstiin. Näin pyrin kytkemään edellisessä luvussa käsittelemäni aiheet muutamiin yhteiskunnallisiin teorioihin. Johtopäätöksiä esitän luvussa 4. Siinä tarkennan, mitä köyhyys Hiilamon mukaan on Suomessa, ja mitkä Hiilamon esittämät ratkaisut voisivat lievittää köyhyyttä Suomessa.

2 Köyhyyden ulottuvuuksia Suomessa

2.1 Köyhyyden keskeisiä käsitteitä

Köyhyys voidaan erottaa maailmassa erottuvana ilmiönä tai kielellisenä ilmauksena ja käsitteenä. Ilmiötä on mahdollista käsitellä ja siitä voi keskustella vain kielen ja käsitteiden avulla. Kielen ja käsitteistön tehtävänä pidetään sitä, että ne kuvaavat ilmiötä mahdollisimman tarkasti.¹⁵ Suomessa köyhyys tuli esille ilmiönä 1980-luvun lopulla, kun Tilastokeskus julkaisi oman tutkimuksensa, jonka mukaan Suomessa oli satojatuhansia köyhiä. 1990-luvun alun laman jatkuessa köyhyys ja työttömien ongelmat alkoivat olla julkisuudessa toistuvasti esillä. Myös Suomen luterilaisessa kirkossa perustettu Nälkäryhmä kirjoitti köyhyyteen liittyvän kannanoton, mikä nosti köyhyyden vastaisen politiikan Paavo Lipposen II hallituksen hallitusohjelmaan vuonna 1999.¹⁶

Syksyllä 2000 Tilastokeskus julkaisi uudet tulonjakoa ja köyhyyttä koskevat tilastot, joiden mukaan tuloerot olivat kasvaneen jyrkästi 1990-luvun jälkipuoliskolla ja tuloköyhyys oli alkanut kasvaa. Köyhyyskeskustelu kiihtyi, politisoitui ja esiin nousi monia ongelmia. Tutkimustuloksia tulkittiin hyvin eri tavoin ja niitä käytettiin valikoiden poliittisiin tarkoituksiin. Keskustelu myös etääntyi tiedeyhteisön yleisesti hyväksymästä käsityksestä, jonka mukaan länsimaissa köyhyys on käsitteellistettävä ensisijaisesti suhteellisesti, sosiaalisen toimintakyvyn näkökulmasta. Ongelmaksi nähtiin myös se, että huomio kiinnittyi kapea-alaisesti pelkästään tuloköyhyyteen.¹⁷

Nykyisin köyhyyttä käsittelevä tieteellinen tutkimuskirjallisuus kertoo köyhyyden olevan hyvin moniulotteinen ilmiö. Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo toteaa, että köyhyyttä voidaan tarkastella ainakin suhteellisesta, absoluuttisesta ja subjektiivisesta näkökulmasta.¹⁸ Tutkijoiden mukaan köyhyyttä voidaan teoreettisesti määritellä useilla eri tavoilla ja eri menetelmät ja määritelmät kohdentavat köyhyyden eri väestöryhmiin.¹⁹ Köyhyyden määritelmässä erotetaan yleensä kaksi päälinjaa: absoluuttinen ja suhteellinen köyhyys.²⁰

¹⁵ Koskinen 2017, 21.

¹⁶ Kangas & Ritakallio 2003, 7–8.

¹⁷ Kangas & Ritakallio 2003, 8.

¹⁸ Hiilamo 2014a.

¹⁹ Saari 2005a, 10.

²⁰ Kangas & Ritakallio 1996a, 1.

2.1.1 Suhteellinen köyhyys

Eräs köyhyden ulottuvuuksista on suhteellinen köyhyys. Suhteellisen köyhyysmäärittelyn (relative poverty) perusajatuksen esitti klassisen liberalismiin edustaja²¹, skotlantilainen moraalifilosofi ja ekonomi Adam Smith teoksessaan *Kansakuntien varallisuus* vuonna 1764. Smithin mukaan kaikilla yhteiskunnan jäsenillä, myös alimpiin kansankerrokseen kuuluvilla, tulisi olla varaa sellaisiin tarpeellisiin asioihin, joita ”luonto sekä kunniallisuuden vakiintuneet vaatimukset” ovat asettaneet välttämättömiksi. Smithin mukaan välttämättömyydet vaihtelevat ajassa ja paikassa.²² Smithin suhteellisen köyhyden ajatuksen muotoili uudelleen sosialismin ideologian edustaja,²³ brittiläinen köyhyystutkija, sosiologi Peter Townsend vuonna 1979 teoksessaan *Poverty in the UK*. Townsendin mukaan köyhyys on ”rahan puutteesta johtuvaa kyvyttömyyttä saavuttaa yhteiskunnassa vallitsevan normin mukainen elämisen taso”. Townsendin mukaan köyhyys on toimeentulon ja kuluttamisen niukkuutta. Smithiläis-townsendilainen suhteellinen köyhyys käsite tuo köyhyystutkimuksen lähelle kulttuuripohjaista kulutustutkimusta.²⁴ Tässä tutkimustraditiossa kulutus nostetaan keskeiseen rooliin muodostettaessa sosiaalisia suhteita, luokkia ja muita statusryhmiä. Kulutusta pidetään yhtenä keskeisimpänä yhteiskunnallisena toimintana ja yksilöiden identiteetin muodostajana. Smithiläis-townsendilaista suhteellisen köyhyden käsitettä käyttävät myös Yhdistyneet kansakunnat (YK), Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) sekä Euroopan unioni (EU).²⁵

Heikki Hiilamo, Juho Saari, Olli Kangas ja Veli-Matti Ritakallio käyttävät Euroopan unionin²⁶ suhteellisen köyhyden määritelmää, jonka mukaan suhteellisesti köyhiksi on määritelty ne kotitaloudet, joiden tulot jäävät alle 60 prosenttiin mediaanituloista. Järjestettäessä kotitaloudet tulojen mukaan, mediaanitulo on sillä kotitaloudella, jonka molemmille puolille sijoittuu yhtä monta kotitaloutta.²⁷

Suomalaiset tutkijat käyttävät suhteellisen köyhyden määritelmää hieman erilaisissa yhteyksissä. Hiilamo käyttää suhteellisen köyhyden käsitettä tarkastellessaan tuloerojen kasvua Suomessa.²⁸ Saari näkee suhteellisen köyhyysmääritelmän olevan liukuvan, ajassa ja

²¹ Rauhut 2011, 97.

²² Kangas & Ritakallio 2003, 8–9; Smith 2015, 866–867.

²³ Rauhut 2011, 100.

²⁴ Kangas & Ritakallio 2003, 9–10.

²⁵ Kangas & Ritakallio 2003, 10.

²⁶ Pienituloisuus Euroopassa 2012. Tilastokeskuksen mukaan EU:n tulojakotilastossa ei käytetä yhtenäistä pienituloisuusrajaa, vaan se määritellään kussakin maassa erikseen. Köyhyden ja pienituloisuuden mittari on suhteellinen: ne henkilöt, joiden kotitalouksien käytettävissä on kulutusyksikköä kohden vähemmän kuin 60 prosenttia maan väestön vastaavan tulon mediaanista, luokitellaan köyhyysriskin alaisiksi.

²⁷ Hiilamo 2008, 214; 2010a, 76.

²⁸ Hiilamo 2010a, 76.

paikassa muuttuvan ilmiön,²⁹ ja hänen mukaansa sosiaalitieteellinen huono-osaisuuden³⁰ tutkimus käyttää suhteellisen köyhyyden käsitettä muun muassa silloin, kun kiinnostuksen kohteena on köyhyys yleensä, eri etuuksien ja palveluiden kohdentuminen sekä etuuksien köyhyyttä vähentävä vaikutus.³¹ Kangas ja Ritakallio ovat tehneet empiiristä tutkimusta ja he käyttävät suhteellista tulometodia arvioidessaan sosiaaliturvaetuksien riittävyttä suhteessa väestön yleiseen tulokehitykseen.³² Suhteellisen köyhyyden määritelmälle perustuvalla suhteellisella tulometodi -menetelmällä määritellään myös köyhyysraja. Tunnetuin suhteellisella tulometodilla johdettu köyhyysraja on 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Tutkijat ovat antaneet sille nimen suhteellinen köyhyysraja, Eurostat nimen suhteellinen köyhyysriskiraja ja Tilastokeskus nimen pienituloisuusraja.³³

Kangas ja Ritakallio näkevät suhteellisessa tulometodimenetelmässä kuitenkin useita ongelmia. Eräs ongelma on se, että mediaanitulojen muuttuessa myös köyhyyden kriteerit muuttuvat, sillä köyhien väestönosuus liittyy tulojakauman muotoon, ei todelliseen tulojen tasoon. Heidän mukaansa ongelma tuli näkyväksi Suomessa 1990-luvun laman aikana, kun mediaanitulon laskiessa köyhien väestöosuus ei muuttunut, vaikka ihmisten arkikokemus työttömyyden köyhdyttävistä seurauksista oli lisääntynyt. Suhteellisesti mitattuna köyhiä oli vähemmän, mutta absoluuttisesti mitattuna he olivat aiempaa huonotuloisempia. Toinen ongelma on se, että 'oikeaa' suhteellisen köyhyysrajan tasoa ei ole mahdollista määritellä tieteellisesti tai muillakaan perusteilla. Kolmas ongelma on se, että eri maiden välisestä eroista saatava kuva muuttuu riippuen siitä, mikä köyhyysraja valitaan. Jos köyhyysraja nostetaan 50 prosentista 60 prosenttiin, kuva köyhyydestä saattaa olennaisesti muuttua. Esimerkiksi eläkeläiset eivät ole alimmalla köyhyysrajalla köyhiä, mutta ylempi köyhyysraja saattaa osoittaa juuri eläkeläiset köyhimmiksi.³⁴

2.1.2 Absoluuttinen köyhyys

Toinen köyhyyden ulottuvuus on absoluuttinen köyhyys. Absoluuttisen köyhyyden (absolute poverty) käsitteen juuret ovat 1800-luvun massaköyhyydessä.³⁵ Absoluuttisen köyhyys käsitteen ensimmäisinä käyttäjinä pidetään englantilaisia tutkijoita Charles Boothia sekä

²⁹ Saari 2005b, 92.

³⁰ Huono-osaisuus käsitteeseen palaan myöhemmin tässä luvussa 2.

³¹ Saari 2015, 35.

³² Kangas & Ritakallio 2008, 11.

³³ Moisio 2009, 6–7.

³⁴ Kangas & Ritakallio 2008, 10; Saari 2015, 168.

³⁵ Heikkilä 1990, 16.

Seebom Rowntreeta, jotka käyttivät käsitettä varhaisissa töissään vuonna 1901. Rowntreen mukaan perhettä voitiin pitää ensisijaisesti köyhänä, mikäli tulot riittivät fyysisen toimintakyvyn ylläpitämiseen, jotta he voivat hankkia ”välttämättömiä hyödykkeitä”. Suomessa absoluuttista köyhyyskäsitettä on sovellettu, kun on tarkasteltu maaseudun tilattoman liikaväestön ongelmia³⁶. Nykyisin absoluuttista köyhyyskäsitettä käytetään tarkasteltaessa kehitysmaiden ihmisten nälkäräjälle ulottuvaa köyhyyttä.³⁷

Hiilamon mukaan Suomessa voidaan tänäkin päivänä puhua jollakin tavalla niin sanotusta ”absoluuttisesta” köyhyysrajasta tarkasteltaessa toimeentulotukea. Hänen mukaansa toimeentulotuki ei kuitenkaan ole absoluuttinen köyhyysraja, koska se ei liity ihmisarvoisen elämän perustarpeisiin vaan se perustuu hallinnolliseen päätökseen. Hiilamon mukaan toimeentulotuen saajat ovat tuen saamishetkellä köyhiä, mutta kaikki köyhät eivät saa toimeentulotukea. Hän tuo esiin myös sen, että toimeentulotukea myönnetään kuukausitulojen perusteella, ja näin ollen toimeentulotuen saajan köyhyys voi olla lyhytaikaista, tilapäistä tai pitkäaikaista.³⁸

Stakesin pääjohtaja, valtiotieteen tohtori, sosiologi Matti Heikkilä liikkuu samoilla linjoilla Hiilamon kanssa todetessaan, että toimeentulominimiä määrittelemään pyrkivä köyhyyden käsite (subsistence poverty) katsotaan ”absoluuttisen käsitteen myöhäiseksi perilliseksi”.³⁹ Heikkilä selittää, miten niissä tutkimuksissa, joissa vähimmäistarvetta tai toimeentulominimiä pidetään lähtökohtana, tehdään vähimmäistarvebudjettianalyysi esimerkiksi niin sanotun ruokakoriarvion avulla. Vähimmäistarvebudjettianalyysin pohjalta eri ruokakunnille määritellään poliittisilla päätöksillä vähimmäistulotaso, joka pyritään turvaamaan yhteiskunnallisella tulosiirroin. Tätä suuntausta edustavat esimerkiksi erilaiset normatiiviset, poliittis-hallinnolliset tulorajat. Heikkilän mukaan, kun köyhyysraja asetetaan esimerkiksi toimeentulotukinormin tasolle, se edustaa toisaalta absoluuttista köyhyyskäsitettä ’tieteellisyydessään’, ja toisaalta suhteellisen köyhyyden käsitettä normatiivisuudessaan eli miten asioiden pitäisi olla. Tällaista köyhyysrajaa voidaan pitää suhteellisena sen normatiivisuutensa vuoksi, sillä raja edustaa tutkimuksellisesti legitimoitua, poliittista näkemystä siitä, mikä yhteiskunnassa nähdään kohtuullisena vähimmäistasona.⁴⁰

Kangas ja Ritakallio pitävät absoluuttisen köyhyyden lähikäsitteenä toimeentulotukiasiakkuutta, jota he käyttävät myös empiirisen tutkimuksensa

³⁶ Heikkilä 1990, 16.

³⁷ Ritakallio 1986, 5–6; Heikkilä 1990, 16; Kangas & Ritakallio 1996a, 1.

³⁸ Ahola & Hiilamo 2013, 12.

³⁹ Heikkilä 1996, 16.

⁴⁰ Heikkilä 1990, 16.

köyhyysmittarina. Heidän mukaansa köyhyyden käsite tarkoittaa taloudellisten resurssien puutteesta johtuvaa sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuutta. Köyhyyden käsitteen mukaisena köyhyyden kriteerinä on se, että sosiaalisen toimintakyvyn rajoittuneisuus ja taloudellisten resurssien puutteen on esiinnyttävä yhtä aikaa ja niillä on oltava syysuhde. Tämä kaksoisehto toteutuu Kankaan ja Ritakallion mukaan toimeentulotukiasiakkuudessa. Asiakkuusmittarin käyttöä muiden mittareiden rinnalla perustellaan sillä, että toimeentulotukiasiakkuusmittari paljastaa toistuvan tilapäisköyhyyden, jota ei pystytä osoittamaan vuosituloja käyttävissä tarkasteluissa.⁴¹

2.1.3 Subjektiivinen köyhyys

Kolmas köyhyyden ulottuvuus on subjektiivinen köyhyys. Heikki Hiilamo toteaa, että henkilö ei itse valitse köyhyyttä vaan hän joutuu siihen tahtomattaan. Köyhyys rajoittaa olennaisesti henkilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan ja elämän antamiin mahdollisuuksiin.⁴² Hiilamon ajatus heijastelee professori John Rawlsin ajatusta, jonka mukaan kukaan ei ole itse ansainnut lähtökohtaansa, biologisia ja geneettisiä ominaisuuksiaan eikä vanhempiaan, joilla on hyvä sosioekonominen tausta yhteiskunnassa. Ihminen ei ole itse vastuussa elämänsä lähtökohdista.⁴³

Sosiaalitutkimuksessa on usein esitetty vaatimus, että huono-osaisten omaa ääntä on kuultava. Köyhyysmittauksessa huono-osaisille annetaan ääni tarjoamalla heille mahdollisuutta vastata erilaisiin yksilön subjektiivisia kokemuksia tutkiviin kysymyksiin, joissa vastaaja voi itse ilmoittaa, pitääkö hän itseään köyhänä vai ei. Köyhyysmittauksen tavoitteena on paikantaa ihmisten omiin tunteuksiin perustuvat toimeentulovaikeudet. Kankaan ja Ritakallion mukaan subjektiivista köyhyysmittaria yksinään ei voi käyttää yhteiskunnassa olevan köyhyyden paljastajana. Yhteiskuntapolitiikan legitimitetin kannalta ihmisten kokemukset kuitenkin ovat tärkeitä.⁴⁴

⁴¹ Kangas & Ritakallio 1996b, 21–22.

⁴² Hiilamo & Saari 2010b, 16; Hiilamo 2014a.

⁴³ Herne 2013, 36.

⁴⁴ Kangas & Ritakallio 2008, 15; Helin et al. 2010, 117.

2.2 Taloudellisesta köyhyydestä syrjäytymiseen

2.2.1 Muutoksia hyvinvointivaltiossa

Hyvinvointivaltio⁴⁵ on Heikki Hiilamon teksteissä keskeinen käsite. Suomessa hyvinvointivaltio käsitteen tilalla käytetään myös hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä. Hiilamon mukaan suomalainen hyvinvointivaltio on suomalaisen sosiaalipolitiikan suurin saavutus.⁴⁶ Hän kuvaa varhaisessa tuotannossaan, miten hyvinvointivaltio on ”erilaisten taloudellisten vaateiden rakennelma, jonka tehtävä on jakaa erilaisilla mekanismeilla tuloja talouselämän (työmarkkinoiden ja pääomamarkkinoiden) sekä julkisten instituutioiden avulla. [...] Tuloja jakavan hyvinvointivaltion legitimitetti perustuu siihen, että se vastaa kansalaistensa sosiaalisesta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista.”⁴⁷ Hiilamo toteaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisen merkinneen Suomessa täystyöllisyyden läpimurtoa sekä poliittisena tavoitteena että ideologiana.⁴⁸ Kansalaiset ja poliitikot kannattivat kattavaa hyvinvointivaltiota, joka aktiivisesti torjui köyhyyttä.⁴⁹

Hiilamo tarkastelee ”mekanismeja”, jotka yksilöiden ulkopuolella toisaalta luovat ja toisaalta tasoittavat eriarvoisuutta. Näitä ”mekanismeja” tai ”järjestelmiä” hän kuvaa sanalla ”instituutio”, tarkoittaen sillä julkisen vallan organisaatioita, lakeja, vakiintuneita toimintatapojen kokoelmia ja yhteisöelämän sääntöjä, jotka pyrkivät ohjaamaan ihmisten ja organisaatioiden toimintaa. Instituutiot ovat rakentuneet hiljalleen aikojen kuluessa, kun uutta on rakennettu vanhan päälle. Hän tarkastelee tekstissään instituutioiden toimintaa sen mukaan, miten tehokkaasti ne ohjaavat hyvinvoinnin edellytysten syntymistä koko väestössä. Lähtökohtana on Rawlsin niin kutsuttu eroperiaate, jonka mukaan kaikki ne yhteiskunnalliset erot ovat perusteltuja, jotka parantavat heikoimmassa asemassa olevan tilannetta.⁵⁰

Hiilamo selittää kahta taloudellisen toiminnan teoriaa, keynesiläisen taloustieteen teoriaa ja monetaristisen taloustieteen teoriaa, joiden kautta voi hänen mukaansa tarkastella niitä instituutioita, jotka säätelevät ihmisten taloudellista käyttäytymistä.⁵¹ Sosiaaliliberalismin edustajan⁵², englantilaisen taloustieteilijä John Maynard Keynesin (1883–1946) mukaan nimetyn keynesiläisen taloustieteen lähtökohtana on ajatus, että valtion on

⁴⁵ Haatainen 1993, 47: hyvinvointivaltion idea yhdistetään lordi William Beveridgen vuonna 1942 esittämään sosiaaliturvan suunnitelmaan. Tavoitteena oli taata toimeentuloturva kaikille kansalaisille työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden, vanhuuden ja lapsien hoitamisen varalta.

⁴⁶ Hiilamo 2014b, 73.

⁴⁷ Hiilamo 1999, 10.

⁴⁸ Hiilamo 2010b, 266–267; 2011, 14; 2017, 21–22; Helin et al. 2010, 27.

⁴⁹ Helin et al. 2010, 26; Hiilamo 2011, 35.

⁵⁰ Hiilamo 2011, 41–44.

⁵¹ Hiilamo 2011, 44.

⁵² Rauhut 2011, 99.

puututtava markkinoiden toimintaan. Keynesiläisyydestä nouseva hyvinvointipolitiikka korostaa valtion ja kuntien roolia hyvinvoinnin turvaajana sekä sosiaalipolitiikan pyrkimystä suojata kansalaisia markkinoilta. Julkinen valta ottaa hyvinvoinnin turvaamisessa osittain sitä vastuuta, joka aiemmin kuului perheille ja markkinoille. Taloudellisilla kannustimilla ei ole kovin suurta merkitystä, sillä kaikki ihmiset tulkitaan työhaluisiksi ja kaikki osallistuvat työmarkkinoille kykyjensä mukaan.⁵³ Hiilamon mukaan Pohjoismaisen hyvinvointivaltion juuret ovat keynesiläisyydessä. Koko yhteiskunta vaurastui ja tuloerot pienenevät, sillä pienituloiset saivat suhteellisesti enemmän kuin suurituloiset. Köyhyys jäi tuolloin marginaaliväestön ongelmaksi.⁵⁴

Hiilamo selostaa myös uusklassisen liberalismiin edustajan⁵⁵ Milton Friedmanin (1912 – 2006) monetaristisen taloustieteen teorian vaikutusta ihmisten taloudellista käyttäytymistä sääteleviin instituutioihin. Monetaristisen talouspolitiikan lähtökohtana on ajatus, että talouspolitiikka toimii parhaiten silloin, kun markkinoille järjestetään mahdollisimman häiriötön toiminta. Vahvaa valtiota tarvitaan vapauttamaan markkinat, ei tekemään tulonjakoa.⁵⁶

Hiilamo on pohtinut sitä, millaiset voimat vaikuttavat yhteiskunnassa köyhyyteen ja rikkauteen ja sitä, miksi yhteiskunta muuttuu. Hänen mukaansa yhtä vastausta ei ole. Yhteiskunnan muuttumisen selityksissä toiset korostavat poliittisia ja sotilaallisia liikkeitä tai niiden johtohahmoja, toiset yhteiskunnallisia olosuhteita, kuten luokkarakennetta, omistus- ja tuotantosuhdetta sekä teknologiaa tai luontosuhdetta. Yhdet korostavat puhetapoja tai sosiaalisia innovaatioita, toiset yksiköiden ja ryhmien biologisia ja kulttuurisia ominaisuuksia. Jotkut puhuvat sattumasta.⁵⁷

Tässä yhteydessä Hiilamo viittaa italialaiseen politiikan tutkija Antonio Gramsciin (1891–1939), jonka mukaan ihmisten arkipäiväisen ajattelun rakenne mahdollistaa merkittäviä yhteiskunnallisen hallinnan välineitä. Ihmiset omaksuvat joitakin asioita annettuna, ilman selityksiä. Nämä ajattelun rakenteet kehittävät yhteiskunnallista toimintaa ja legitimoivat huomaamatta valtaa. Suomessa annettuja oletuksia on esimerkiksi se, että

⁵³ Hiilamo 2011, 44–45.

⁵⁴ Hiilamo 2011, 44–45.

⁵⁵ Harisalo & Miettinen 1997, 122.

⁵⁶ Pohjola et al. 2006, 162: Taloustieteilijät ovat jakautuneet keynesiläiseen leiriin ja uusklassiseen liberalismiin leiriin etsiessään vastauksia työttömyyden syihin, Keynesiläisen koulukunnan mukaan työttömyys nähdään ”resurssien vajaan käytön ongelmana, joka on ratkaistavissa aktiivisen raha- ja finanssipolitiikan keinoin”. Työttömyyden vähentämiseksi tulisi kasvattaa esimerkiksi julkisia kulutus- ja investointimenoja. Uusklassisen liberalismiin mukaan työttömyyden syynä on se, ettei työmarkkinoilla toimi kilpailu. Vapaan kilpailun aikana palkat määräytyvät niin, että kaikki saavat työtä, mutta palkkojen määräytymisen esteeksi on nähtävissä esimerkiksi minimipalkat, työehtosopimusjärjestelmä tai korkea työttömyysturva; Hiilamo 2011, 45.

⁵⁷ Hiilamo 2011, 84.

suuremmat yksiköt ovat aina tehokkaampia ja halvempia. Hiilamon mukaan samalla tavalla vaikuttaa myös vallitseva poliittinen puhetapa: poliittista valtaa on siellä, missä on kehystysvalta, ja kuka määrittää kielelliset ilmaisut, joilla puhutaan. Hänen mukaansa hyvän esimerkin kehysten vaikutuksesta tarjoaa hyvinvointivaltio, joka on ollut syntymästään saakka aina 'kriisissä'.⁵⁸

Hiilamo kuvaa myös kahta ideaalityyppistä yhteiskuntaa: eksklusiivista ja inklusiivista. Eksklusiivisessa yhteiskunnassa esimerkiksi instituutiot palvelevat eliittiä antamalla omaisuus-, perintö- ja tuloverotuksessa veroetuja yritysten omistajille ja muille varakkaille sekä asettamalla rajoja koulutukseen ja ylempiin yhteiskunnallisiin asemiin pääsemiselle. Inklusiivisessa yhteiskunnassa esimerkiksi sukutausta ja peritty varallisuus eivät vaikuta koulutukseen ja korkeampiin asemiin pääsemiseen, vaan pyritään mahdollisuuksien tasa-arvoon eli siihen, että ratkaisevaa on ihmisen oma osaaminen ei peritty varallisuus. Hiilamo toteaa, että Suomea on totuttu pitämään inklusiivisena yhteiskuntana, mutta tilanne on muuttunut 1990-luvun alun jälkeen. Hiilamon mukaan on uudistettava instituutioita yksityisen aloitteellisuuden ja yrittäjyyden vastapainoksi, jotta mahdollisuudet tasa-arvon säilyttämiseen ja solidaarisuuteen löytyvät.⁵⁹

Hiilamo toteaa, miten teollistuminen synnytti palkkatyöyhteiskunnan ja palkkatyöstä tuli tärkein keino saada yksilölle ja perheelle toimeentulo. Elintason nousu 1900-luvulla on mahdollistanut ihmisille itsensä kehittämisen.⁶⁰ Hiilamo tarkastelee kuitenkin myös suomalaisen palkkatyöyhteiskunnan epäkohtia. Hänen mukaansa niin kauan kuin palkkatyön nykyiset ehdot hyväksytään, yhteiskuntaa ei voi radikaalisti muuttaa, vaikka toisilla on niin pieni palkka, että se ei riitä kattamaan perustarpeita vaan on haettava erilaisia sosiaalitukia. Hiilamon mukaan tuet luovat negatiivisia kannustimia. Köyhyyden näkökulmasta katsottuna ongelmana on se, että ”palkkatyöstä on muodostunut hyvinvoinnin linnake, hyvinvoivan enemmistön turvasatama, johon ei haluta päästää heikompiä.” Työmarkkinoilla kilpailu on kovaa, sillä globalisaatio ja kansainvälinen työnjako nostavat työntekijöille esitettäviä vaatimuksia. Hän ei kuitenkaan esitä radikaalia muutosta palkkatyöyhteiskuntaan sosiaalisen mahdollisuuksien politiikan⁶¹ avulla vaan hänen lähtökohtansa on palkkatyön ehtojen muuttaminen ja mahdollisuuksien tasa-arvon⁶² turvaaminen. Mahdollisuuksien tasa-arvoa hän perustelee oikeudenmukaisuudella. Hiilamo uskoo, että palkkatyön linnakkeen purkaminen ja

⁵⁸ Hiilamo 2011, 85.

⁵⁹ Hiilamo 2011, 26–31.

⁶⁰ Hiilamo 2014d, 82.

⁶¹ Tähän käsitteeseen palaan luvussa 3.

⁶² Tähän käsitteeseen palaan luvussa 3.

osatyökykyisten ottaminen mukaan työelämään ovat ennakkoodellytys ekologisemman sosiaalipolitiikan toteuttamiseen. Hänen mukaansa mahdollisimman laajan joukon osallistuessa palkkatyöhön, poistuu myös tarve tinkiä perustarpeisiin liittyvästä kulutuksesta.⁶³

Myös Juho Saaren mukaan hyvinvointivaltio on yksi suomalaisen yhteiskunnan avainkäsitteistä, jota voi tarkastella eri näkökulmista. Hänen mukaansa hyvinvointivaltio käsite on otettu Suomessa yleiseen käyttöön 1960-luvun alussa, jolloin hyvinvointivaltio määriteltiin normatiivisesti, ja hyvinvointivaltio oli ikään kuin poliittinen tahtotila ja tavoite. Myöhemmin hyvinvointivaltiota on pyritty määrittelemään muun muassa institutionaalisesta näkökulmasta tai sosiaalimenojen perusteella. Institutionaalisen määritelmän mukaan valtiota voi pitää hyvinvointivaltiona, mikäli sillä on lainsäädäntöön perustuvat, koko väestön kattavat riskiperustaiset (työttömyys, lapsuus, vanhuus, sairaus, työtapaturma) sosiaaliturvajärjestelmät. Menoperusteisen määritelmän mukaan valtio on hyvinvointivaltio, kun puolet julkisista menoista kohdennetaan sosiaaliturvaan.⁶⁴ Näiden määritelmien mukaan Suomi on hyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltio käsitettä puolustetaan yhteisellä, koko maan kattavalla lainsäädännöllä ja sosiaaliturvaan liittyvällä kollektiivisella vastuulla. Hyvinvointivaltio käsite liitetään myös edustukselliseen demokratiaan.⁶⁵

Hiilamo suunnittelee vuonna 2011 julkaistussa *Uusi hyvinvointivaltio* kirjassaan hyvinvointivaltiota 2.1, vaikka hyvinvointivaltio käsitteen tilalla on poliittisessa päätöksenteossa ja ministeriöiden strategisessa suunnittelussa käytetty hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä vuodesta 1987.⁶⁶ Hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä ei kuitenkaan määritellä. Hyvinvointiyhteiskunta käsitteestä puuttuu myös yhteiskunnan institutionaalista rakennetta ylläpitävä ja uudistava toimija.⁶⁷

Hiilamo toteaa tekstissään *Uusi hyvinvointivaltio* joidenkin väittävän, että kansallisvaltio ja yhteiskuntaluokat ovat kuolleet ja hyvinvointivaltion tie on kuljettu loppuun. Hän on eri mieltä.⁶⁸ Hiilamo toteaa kyllä, että hyvinvointivaltion haasteena tulevaisuudessa on muun muassa köyhyyden uusi yleistyminen, siirtyminen teollisuusyhteiskunnasta palvelu- ja oppimisyhteiskuntaan, ympäristöuhat, muutokset rahamarkkinoilla ja tuloerojen kasvu, mutta hänen mukaansa hyvinvointivaltiota on mahdollista kehittää.⁶⁹

⁶³ Hiilamo 2011, 38–40.

⁶⁴ Saari 2005b, 26–27.

⁶⁵ Saari 2005b, 37–38.

⁶⁶ Saari 2005b, 38.

⁶⁷ Saari 2005b, 35.

⁶⁸ Hiilamo 2011, 5; 2014c, 90.

⁶⁹ Hiilamo, 2011, 5–6.

Hiilamo tarkastelee tuloerojen kasvua vuonna 2010 julkaistussa tekstissään *Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?* Hiilamo väittää tarkastelunsa johtopäätöksen yhteenvedossa, että Suomessa kasvoivat tuloerot, mikä näkyy huolestuttavana eriarvoisuuden kasvuna. Hänen huolensa tuloeroista perustuu tuloerojen tilastollisesti osoitettuun kielteisiin yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, jotka syntyvät, kun etäisyys kasvaa korkeimpien ja matalampien tulojen välillä.⁷⁰ Tekstinsä alkupuolella Hiilamo perustelee vahvasti väitettään tuloerojen kasvamisesta Suomessa sillä, että Gini-kertoimen⁷¹ arvo on vuodesta 1995 lähtien noussut prosenttiyksikön vuodessa,⁷² ja Luxemburg Income Study -projektin (LIS) tiedon mukaan taloudellinen eriarvoisuus on lisääntynyt 1990-luvun jälkeen lähes kaikissa länsimaissa.⁷³ Aikaisemmin talouskasvua korostanut kansainvälinen taloudellisen kehityksen järjestö OECD, joka on tutkinut kolmeakymmentä OECD-maata, on todennut tuloerojen kasvaneen 1970-luvulta lähtien. OECD:n mukaan eri maissa noudatettu veropolitiikka on vaikuttanut tuloeroihin. Keväällä 2010 OECD kiinnitti huomiota Suomen eriarvoisuuden kasvuun vaatien muun muassa tarkistuksia eriytettyyn pääomatuloverotukseen.⁷⁴

Hiilamo perustelee väitettään myös suomalaisella tutkimuksella, jossa tuloerojen vaikutuksia on selvitetty heikoimmassa asemassa oleviin. Tarkastelun taustalla on kahden brittiläisen epidemiologin, Richard Wilkinsonin ja Kate Pickettin väite, jonka mukaan tuloerojen kasvu ennustaa kielteisiä seurauksia.⁷⁵ Wilkinson ja Pickett ovat pyrkineet selittämään kirjassaan *The Spirit Level, Why Equality is Better for Everyone?*⁷⁷ (2009), miksi lähes kaikki on paremmin tasa-arvoisissa yhteiskunnissa. Heidän mukaansa, mitä suurempaa on eriarvoisuus maiden välillä tai Yhdysvaltojen osavaltioiden sisällä, sitä yleisempiä ovat muun muassa teiniraskaudet, väkivalta, liikalihavuus ja päihdeongelmat. Wilkinsonin ja Pickettin kirjassa Pohjoismaita pidetään tasa-arvon mallimaina.⁷⁸

Hiilamo selittää, miten suomalaisen tutkimuksen lähtökohtana on ollut Sosiaali- ja terveysministeriön (2001, 2003) Suomen köyhyyden vastaisten toimintaohjelmien tavoitteet, jotka liittyvät terveysongelmiin, rikollisuuteen, itsetuhoisuuteen, päihdeongelmiin, nuorten syrjäytymiseen, taloudelliseen syrjäytymiseen, syrjäytymiseen työ- ja asuntomarkkinoilta

⁷⁰ Hiilamo 2010a, 73, 89.

⁷¹ Hiilamo 2017, 9: Italialaisen tilastotieteilijä ja sosiologi Corrado Ginin vuonna 1912 kehittämä, ja hänen mukaansa nimetty Gini-kerroin vaihtelee ääriarvojen 0 ja 1 välillä. Ääriarvo 0 tarkoittaa, että tuloeroja ei ole lainkaan. Ääriarvo 1 merkitsee sitä, että rikkain saa kaikki tulot ja muille ei jää mitään.

⁷² Hiilamo 2010a, 76.

⁷³ Hiilamo 2010a, 77.

⁷⁴ Hiilamo 2010a, 76.

⁷⁵ Hiilamo 2010a, 75, 78–79.

⁷⁶ Hiilamo & Kangas 2012, 121-133.

⁷⁷ Suomennettu Tasa-arvo ja hyvinvointi, 2011.

⁷⁸ Hiilamo 2010a, 75; Wilkinson & Picketty 2011, 200.

sekä koulutuksesta. Tarkoituksena on ollut selvittää, miten kaikkein heikoimmassa asemassa olevien asema on muuttunut kahdenkymmenen vuoden aikana kyseisillä ulottuvuuksilla. Indikaattoreina ovat olleet alkoholikuolemat, koulutuksen ulkopuolelle jääneet nuoret, pitkäaikaisen toimeentulon saaminen, työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys, asunnottomuus ja ahtaasti asuminen sekä lapsien sijoittaminen kodin ulkopuolelle.⁷⁹

Hiilamo toteaa johtopäätöksensä alkupuolella, että tuloerojen kasvu näyttää liittyvän Suomessa lähinnä taloudelliseen huono-osaisuuteen. Hyvinvointivaltion instituutiot eivät ole onnistuneet hoitamaan pitkäaikaistyöttömyyttä, pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeessa olevia, lastensuojelutoimia ja alkoholikuolemia, sillä siellä pahoinvointi näyttää lisääntyneen merkittävästi.⁸⁰ Hiilamo kuitenkin toteaa myöhemmin tekstissään, että tutkimusten mukaan talouskasvu saattaa lisätä onnellisuutta eikä tuloerojen yhteys negatiivisiin hyvinvointivaikutuksiin ole aina suoraviivainen. Kysymyksessä voi olla myös tilastoharha ”kuten jäätelön kulutuksen ja hukkumiskuolemien yhteydellä.” Hiilamo huomaa ristiriidan kuvaamiensa tutkimustulosten ja sen tiedon välillä, että talouskasvu saattaa lisätä onnellisuutta. Hän toteaa, että tuloerojen kasvun ja pahoinvoinnin yhteyden taustalla voi olla jokin kolmas yhteinen tekijä, kuten hyvinvointivaltiota heikentänyt politiikka: samat päättäjät ohjaavat tuloeroja lisäävää veropolitiikkaa ja vähentävät yleisiä terveyspalveluja. Hiilamo toteaa myös, että hyvinvointivaltion instituutiot ovat onnistuneet asunnottomuuden ehkäisemisessä ja sekä siinä, että nuoret eivät ole syrjäytyneet koulutuksesta, sillä nuorten jääminen koulutuksen ulkopuolelle ei ole lisääntynyt Suomessa. Omaisuusrikollisuuden määrä ja huoli rikollisuudesta ovat vähentyneet. Hänen mukaansa muista tutkimuksista tiedetään, että taloudellinen eriarvoisuus liittyy myös terveyserojen kasvuun.⁸¹ Tutkimusten mukaan mitä alhaisempi on koulutustaso tai sosiaalinen asema, sitä yleisempiä ovat pitkäaikaissairaudet ja sitä heikompi on koettu terveys.⁸² Hiilamo toteaa johtopäätöksensä loppupuolella, että suomalaisen tutkimuksen myönteiset tulokset kertovat kuitenkin siitä, että tuloerojen repeäminen 1990-luvun laman jälkeen ei tarkoittanut ”eriarvoisuuden hyökyaaltoa, joka olisi peittänyt heikoimmassa asemassa olevan väestön alleen.”⁸³

Hiilamo selittää *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* kirjan tekstissä tuloerojen kasvun liittyvän globalisaatioon, teknologiseen murrokseen sekä tuloverojen progressiota koskevaan politiikkaan. Globalisaatio selittää osittain tuloveron, pääomaveron, perintöveron

⁷⁹ Hiilamo 2010a, 79–80.

⁸⁰ Hiilamo et al. 2010, 5.

⁸¹ Hiilamo 2010a, 88.

⁸² Helin et al. 2010, 124; Hiilamo 2017, 10–11.

⁸³ Hiilamo 2010a, 89.

sekä kiinteistöveron laskua. Korkeiden verojen kiertäminen on nykyisin helpompaa, koska ihmisten ja pääoman vapaa liikkuminen rajojen yli on mahdollista. Hiilamon mukaan tämä selittää myös eri maiden välillä käynnissä olevaa verokilpailua: valtiot houkuttelevat tuottavia yksilöitä ja pääomia omaan maahansa suhteellisen edullisella verotuksella.⁸⁴

Hiilamon mukaan yhteiskunnan eriarvoisuuden lisääntyminen ja sen negatiiviset seuraukset eivät näy Suomen valtiovarainministeriön määritelmässä. Köyhille ja syrjäytyneille suunnatut tulonsiirrot ja palvelut näkyvät vain sosiaalisten riskien aiheuttamina kustannuksina, joita on pyrittävä leikkaamaan.⁸⁵

Hiilamo on yhdessä Juho Saaren kanssa kirjoittanut tekstin *Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka*, jossa he kuvaavat, miten varallisuus oli Suomessa keskittynyt vanhoille ruotsinkielisille suvulle 1600-luvulta lähtien aina 1980-luvulle saakka. 1990-luvun loppupuolella Nokian ja teknologiayritysten osakekurssien nousu laajensi suomalaista omaisuusperustaa. Suurten vientiyhtiöiden omistaminen ja optiotulot synnyttivät Suomeen huippumenestyjien ryhmän, joka selvästi erottuu tulojaossa ylimpänä kymmenyksenä. Hiilamon ja Saaren mukaan tulokymmenyksen menestys ei ole ongelma. Pulmia syntyy silloin, jos ryhmä pysyy kiinteänä ja sosiaalinen liikkuvuus pysähtyy tai ylin kymmenys ei sitoudu yhteiseen riskien jakamiseen, joka on ollut suomalaisen hyvinvointivaltion perusta. Pulma voi liittyä myös kokemusmaailmojen eriytymiseen, sillä rikkauteenkin voi syrjäytyä. Tämä heikentää sosiaalista pääomaa ja solidaarisuutta.⁸⁶

Pariisin taloustieteellisen korkeakoulun professori Thomas Piketty mukaan työtulot ja pääomatulot ovat erilaisia. Työtuloista suurin osa on palkkatuloja sekä ammatinharjoittajien työtuloja. Pääomatulot voivat olla esimerkiksi pääoman omistamisesta kertyviä vuokria, osinkoja, korkoja ja myyntivoittoja. Piketty mukaan, mitä epätasaisemmin työ- ja pääomatulot jakautuvat, sitä suuremmat ovat tuloerot.⁸⁷ Piketty mukaan eräs tuloeroja koskeva periaate on, että pääomatulot jakautuvat aina epätasaisemmin kuin työtulot. Periaate on nähtävissä kaikissa maissa ja ajanjaksoissa, joista tietoja on käytettävissä. Työtuloja saavien ylin kymmenen prosenttia saa yleensä kaikista työtuloista 25–30 prosenttia. Pääomatuloja saavien ylin kymmenen prosenttia, saa kokonaisvarallisuudesta enemmän kuin 50 prosenttia ja joissain maissa 90 prosenttia. Vähiten työtuloja ansaitseva puolikas saa aina yhteensä merkittävän osan kaikista työtuloista, mutta he eivät omista juuri mitään.⁸⁸ Piketty

⁸⁴ Hiilamo 2017, 36.

⁸⁵ Hiilamo 2011, 86–87.

⁸⁶ Hiilamo & Saari 2010, 18.

⁸⁷ Piketty 2018, 223.

⁸⁸ Piketty 2018, 224–225.

antaa esimerkin: köyhä (50 prosenttia väestöstä) voi omistaa keskimäärin 20 000 euroa eli 5 prosenttia kokonaisvarallisuudesta, ja asteikon toisessa päässä rikas (kymmenen prosenttia väestöstä) voi omistaa 1,2 miljoonaa eli 60 prosenttia kokonaisvarallisuudesta. Väliin jää keskiluokkaan kuuluvat henkilöt (40 prosenttia väestöstä), jotka omistavat 35 prosenttia kokonaisvarallisuudesta. Heidän keskimääräinen nettovarallisuutensa vaihtelee 100 000–400 000 euron välillä, ollen keskimäärin 175 000 euroa aikuista kohden.⁸⁹

Piketty kuvailee työ- ja pääomatuloerojen suuruusluokkia esittelemällä myös desiiliryhmän ja persentiiliryhmän käsitteet. Desiili- ja persentiiliryhmät ovat abstrakteja käsitteitä, joiden avulla voi analysoida yhteiskuntien eriarvoisuutta eri aikakausina. Pikettyn mukaan Skandinavian maat olivat 1970-luvulla tasa-arvoisimpia yhteiskuntia, ja nämä maat ovat edelleen vähiten eriarvoisia, vaikka myöhemmin eriarvoisuus on lisääntynyt. Työtulot jakautuivat 1970-luvulla niin, että eniten työtuloja ansaitseva yläluokka, (10 prosenttia väestöstä), sai kaikista työtuloista vähän yli 20 prosenttia, joista valtaosa oli palkkatuloja. Keskiluokka, (noin 40 prosenttia väestöstä), sai kaikista työtuloista 45 prosenttia. Vähiten ansaitsevat, (50 prosenttia väestöstä), saivat kaikista työtuloista noin 35 prosenttia. Jos keskipalkka oli 2 000 euroa kuukaudessa, parhaiten palkattu 10 prosenttia ansaitsi keskimäärin 4 000 euroa kuukaudessa, keskiluokka keskimäärin 2 250 euroa kuukaudessa, köyhimmät, alemmat luokat keskimäärin 1 400 euroa kuukaudessa.⁹⁰ Pikettyn mukaan, kun 1970-luvulla Skandinaviassa parhaiten palkattu 10 prosenttia työntekijöistä sai kaikista työtuloista vähän yli 20 prosenttia palkkasummasta ja parhaiten palkattu prosentti viitisen prosenttia palkkasummasta, niin käytännössä parhaiten palkattu prosentti ansaitsi keskimäärin viisi kertaa keskipalkkaa enemmän eli 10 000 euroa kuussa, jos keskipalkka oli 2 000 euroa. Näin ollen 10 prosenttia sai palkkaa keskimäärin 4 000 euroa kuussa mutta parhaiten ansaitseva prosentti 10 000 euroa kuussa (jolloin loput yhdeksän prosenttia tästä ryhmästä saivat keskimäärin noin 3 300 euroa). Pikettyn mukaan jättimäiset tulot eivät riitä yhteiskunnan eriarvoisuuden arviointiin, vaan on katsottava myös sitä, kuinka monelle jättitulot jakaantuvat. Ylimmälle kymmenykselle tai prosentille menevä osuus tuloista tai varallisuudesta on hänen mukaansa kuitenkin hyvä yhteiskunnan eriarvoisuuden mittari, sillä se ottaa huomioon paitsi tulojen ja varallisuuden huippuarvot myös sen, kuinka monelle huippuarvot jakaantuvat.⁹¹ Pikettyn mukaan se, onko henkilöllä käytettävissään elämänsä aikana 1 400 euroa kuukaudessa, 7 000 euroa kuukaudessa vai 24 000 euroa kuukaudessa

⁸⁹ Piketty 2018, 236–237.

⁹⁰ Piketty 2018, 226–228.

⁹¹ Piketty 2018, 230–231.

vaikuttaa siihen, mitä valintoja henkilö voi tehdä esimerkiksi asumisen, lasten kasvatuksen ja harrastuksien suhteen. Eri yhteiskuntaryhmät voivat elää aivan erilaisessa sosiaalis-taloudellisessa todellisuudessa.⁹²

Hiilamon mukaan köyhyys on yhteiskunnallinen ilmiö, jota voidaan tutkia empiirisenä tai ideologisenä kysymyksenä. Hänen mukaansa hyvinvointipolitiikan ydinkysymys liittyy siihen, mitkä kysymykset perustuvat arvoihin ja mitkä ovat empiirisiä kysymyksiä.⁹³

Saari toteaa, että Euroopan unionista on tullut merkittävä tekijä köyhyys- ja syrjäytymispolitiikassa. Köyhyys ja sosiaalinen syrjäytyminen ovat nousseet poliittisille asialistoille.⁹⁴ Euroopan unionissa poliittista keskustelua eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden ja sosiaaliturvan uudistamisesta, uudistamisen suunnasta ja keinoista on käyty 1990-luvulta lähtien.⁹⁵ Tarkoituksena on rakentaa ”Euroopan sosiaalinen malli”, jossa talous-, työllisyys-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikka tukevat vastavuoroisesti toisiaan.⁹⁶ On asetettu yhteiset tavoitteet sosiaalisen syrjäytymisen vähentämiseksi, eläkejärjestelmien uudistamiseksi, terveydenhuollon ja pitkäaikaishoidon uudistamiseksi. Tavoitteet on muotoiltu jäsenmaiden kansallisiksi tavoitteiksi, joiden toteutumista seurataan EU-tasolla.⁹⁷

2.2.2 Työttömästä huono-osaiseksi

Hiilamo on tarkastellut useiden vuosien ajan niitä tekijöitä, jotka selittävät suomalaista köyhyyttä. Hiilamo kuvaa, miten valtion suhtautuminen työvoimaan, työttömyyteen ja pitkäaikaistyöttömyyteen on muuttunut Suomessa 1990-luvun laman jälkeen sekä lainsäädännön muutoksilla että toteutuneilla käytännöillä. Hän toteaa, että pitkäaikaistyöttömyys oli lähes tuntematon käsite ennen 1990-luvun lamaa. Suomen itsenäistymisen ja hyvinvointivaltion rakentamisen aikana valtio suojeli lainsäädännöllä kansalaisten työnteon mahdollisuuksia. Vuoden 1988 alussa tuli voimaan työllisyyslaki (275/87), jonka tarkoituksena oli ’järjestää Suomen kansalaiselle mahdollisuus tehdä työtä’.⁹⁸

Hyvinvointivaltion keskeinen ajatus oli täystyöllisyys.⁹⁹ 1990-luvun laman aikana kaikki muuttui. Työpaikkojen kadotessa laman seurauksena kuntien ja valtion työllistämismahdollisuuksia heikennettiin vähitellen. Aiemmin työllistämismahdollisuudet olivat

⁹² Piketty 2018, 234.

⁹³ Hiilamo 2011, 32, 77–78.

⁹⁴ Saari 2005a, 121.

⁹⁵ Laitinen-Kuikka 2005, 302.

⁹⁶ Saari 2005a, 121.

⁹⁷ Laitinen-Kuikka 2005, 302–303.

⁹⁸ Hiilamo 2010b, 266–267; 2017, 21–22.

⁹⁹ Hiilamo 2011, 14.

pitkäaikaistyöttömän työttömyysjakson katkaisemisen ja paluun ansiosidonnaiselle työttömyysturvalle, nyt pitkäaikaistyöttömien asema heikkeni. Hiilamon mukaan vuonna 2010 ansiosidonnaisen työttömyysturvan päättyminen oli tärkein syy sille, että työttömät jäivät työttömän perusturvan varaan.¹⁰⁰

Suomessa työttömyysturvalaki määrittää, kuka voi saada työttömyysturvaa, millaista työttömyysturvaa ja millä ehdoilla. Työttömyysturvalain mukaan työttömäksi jääneen tulee ilmoittautua työvoimatoimistoon työnhakijaksi, jotta hän voi saada työttömyyden aikana joko työttömyyspäivärahaa tai työmarkkinatukea. Työttömyyspäivärahan voi saada ansiopäivärahana tai peruspäivärahana. Ansiopäivärahan saamisen ehtona on, että työttömäksi jäänyt henkilö on ollut riittävän kauan työttömyyskassan jäsen. Mikäli hän ei ole ollut työttömyyskassan jäsen, mutta hän täyttää työssäoloehdon, hän voi saada Kelan kautta peruspäivärahaa tietyn ajan. Mikäli työtön ei ole ollut vakiintuneesti työmarkkinoilla, eikä voi saada ansiosidonnaista päivärahaa eikä peruspäivärahaa, hänellä on mahdollisuus saada työmarkkinatukea. Työmarkkinatuen saamisen ehtona on, että asuu vakinaisesti Suomessa ja on 17–64-vuotias työtön työnhakija.¹⁰¹

Hiilamo väittää, että työttömyysturva jakaa työttömiä. Hän perustelee väitettään sillä, että työmarkkinatuen taso on reaalisesti laskenut 2000-luvun aikana ja keskimääräisen ansiopäivärahan taso on noussut. Hänen mukaansa ero johtuu siitä, että työmarkkinatuki on verotettavaa tuloa, jonka verotus on kiristynyt, mutta keskimääräisen ansiopäivärahan taso on noussut, sillä se perustuu työttömyyttä edeltäviin ansioihin. Ansiotason nousu vaikuttaa siten ansiopäivärahaan, mutta ei työmarkkinatukeen.¹⁰²

Hiilamo tarkastelee tekstissään *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet* kolmea rationaalista selitystä työssäkäynnille 22-vuotiaan helsinkiläisen työttömän Oskun kautta. Osku on elänyt pääasiassa toimeentulotuen varassa viimeiset neljä vuotta. Osku selittää tilanteensa syyksi sen, ettei hänellä ole koulutusta mihinkään ammattiin, sillä hän ei tiedä, mitä hän haluaisi tehdä ”isona”. Osku on käynyt työvoimatoimiston osoittamissa harjoittelupaikoissa. Alhaisen opintotuen vuoksi opiskeleminen ’ei kauheasti houkuttele’. Hänen tuttavapiirissään on enemmän toimeentulotuen varassa eläviä kuin työssäkäyviä. Hiilamo esittää kolme erilaista rationaalista selitystä, joita Oskun tilanteen yhteydessä on mahdollista antaa. Hän viittaa Pasi Holmin ja Tomi Kyyrän taloudelliseen selitykseen, joka tarkastelee työssäkäynnin tuomaa taloudellista hyötyä suhteessa perusturvaan ja vapaa-aikaan.

¹⁰⁰ Hiilamo 2010a, 80–81; 2010b, 267.

¹⁰¹ Työttömyysturvalaki 2002.

¹⁰² Hiilamo 2011, 111.

Selityksen mukaan työ tulkitaan menetetyksi vapaa-ajaksi, jolloin työn tekeminen ja siitä maksettava palkkio on vastakkain työstä kieltäytymisen, vapaa-ajan ja perusturvana maksettavan etuuden kanssa. Rationaalinen *homo economicus* pyrkii rahassa ja vapaa-ajassa mitattavan taloudellisen hyödyn maksimointiin. Näin ollen taloudellisen selityksen mukaan Oskun työttömyyden syynä on se, että hän ei halua mennä töihin, koska perusturvan taso on riittävä verrattuna tarjolla olevista töistä saatavaan palkkaan.¹⁰³

Hiilamon mukaan taloudellisessa selityksessä on puutteita. Taloudellisessa selityksessä lähtökohtana on, että yksilöt maksimoivat hyötyään. Hänen mukaansa etujen varaan jäämisen ja työssäkäynnin selittämisen keskeisiä käsitteitä ovat kuitenkin efektiivinen marginaaliveroaste ja kynnyispalkka. Efektiivinen marginaaliveroaste kertoo, kuinka paljon bruttotulojen lisäyksestä jää saamatta kasvavien verojen, pienentyvien tarveharkintaisten tulosiirtojen sekä lisääntyvien palvelumaksujen vuoksi. Kun efektiivinen marginaaliveroaste nousee 100 prosenttiin, niin yksinkertaisen määritelmän mukaan henkilö tai talous on tuloloukussa. Kynnyispalkka on alin bruttopalkka, jolla voi saavuttaa saman käytettävissä olevan tulon kuin työttömänä ollessa. Kynnyispalkan taso määräytyy vähimmäisturvan mukaan ja kertoo sen rajan, jonka jälkeen työhön menevän taloudellinen asema paranee, mikäli palkkataso nousee. Hiilamon mukaan olisi johdonmukaista, jos työssäkäynnin taloudellisuutta koskevissa laskelmissa otettaisiin huomioon rahapalkan lisäksi myös muut palkkaedut ja sosiaaliturvan paraneminen, koulutus, verkostot ja muut inhimillisen pääoman lisäykset. Mikäli näin meneteltäisiin, kynnyispalkat laskisivat ja tuloloukut olisivat nykyistä vähäisempi ongelma.¹⁰⁴ Lisäksi Hiilamon mukaan vaikka efektiivisen marginaaliveron ja kynnyispalkan laskeminen simulaatiomalleilla olisi selkeää, hänen oman tutkimuksensa mukaan käytännössä tukien hakemiseen ja myöntämiseen liittyy hallinnollisia viiveitä, virheitä ja paikallisia eroja. Näin ollen käytännössä yksilön näkökulmasta tulonsiirtojärjestelmä ei ole niin houkutteleva tuilla keinotteluun kuin mitä laskelmat antavat ymmärtää.¹⁰⁵

Hiilamo tuo esille myös sosiaalisen selityksen, joka useiden tutkijoiden mukaan kuvaa, miten ihmiset tekevät työtä osallistuakseen yhteiskuntaan. Tämän selityksen mukaan kaikki ihmiset haluaisivat tehdä töitä, mutta ongelmana on työpaikkojen puute. *Homo sociologicuksen* työhalu pohjautuu sekä mahdollisuuteen osallistua että ihmisen prososialisuuteen, jolloin ihmisen toimintaa ohjaavat paitsi taloudellista etua laajemmat

¹⁰³ Hiilamo 2010b, 271.

¹⁰⁴ Hiilamo 2010b, 272–273.

¹⁰⁵ Hiilamo 2010b, 273.

motivaatiot myös halu sopeutua vallitseviin sosiaalisiin normeihin. Sosiaalisen selityksen mukaan ”Osku on työttömänä, koska hänelle ei ole tarjottu oikeaa työtä”.¹⁰⁶ Hiilamo pitää sosiaalisen selityksen puutteena sitä, ettei se kuvaa luotettavasti työkäisten käyttäytymistä. Työ tarjoaa palkan lisäksi muutakin, esimerkiksi mahdollisuuksia osallistumiseen, ajankäytön jäsentämiseen, itsetunnon kohentamiseen ja ihmissuhteiden luomiseen, mutta näistä eduista huolimatta jotkut kuitenkin jättäytyvät työttömiksi ja työmarkkinoiden ulkopuolelle. Tilanne näkyy erityisesti matalapalkka-aloilla, joilla vallitsee samanaikaisesti työttömyyttä ja työvoimapulaa.¹⁰⁷ Hiilamon mukaan sosiaalinen selitys on myös liian yleinen. Työtön voi arvostaa vapaa-aikaa ainakin hetkellisesti enemmän kuin työntekoa, esimerkiksi läheisen sairauden tai lapsen hoidon vuoksi. Työnteko on myös sosiaalinen normi, jonka noudattamisesta muut voivat tehdä havaintoja. Näin ollen kotiin jääminen ei kiinnitä huomiota niillä asuinalueilla, jossa suuri osa asukkaista on työttöminä tai työmarkkinoiden ulkopuolella.¹⁰⁸

Hiilamo nostaa esiin myös valikoitumisselityksen, jonka mukaan työmarkkinoilla on kilpailua. Kilpailussa menestymisen määrää yksilön ominaisuudet ja verkostot. Työttömyyttä selittävät tällöin heikot kyvyt, alhainen koulutus ja puuttuvat verkostot. Valikoitumisselityksen mukaan Osku on työttömänä, koska häneltä puuttuvat ne kyvyt, joilla vastata työmarkkinoiden tarpeisiin, ja ne yhteydet, joiden avulla hän voisi saada työpaikan.¹⁰⁹ Hiilamon mukaan valikoitumisselitys on kuitenkin havaittavissa käyttäytymisen lopputuloksina. Esimerkiksi työmarkkinatukea saavien etuusprofiilista on nähtävissä, että työttömien koulutustaso on alhaisempi kuin työllisten. Tutkimusten mukaan valikoitumisenäkökulman tueksi on mahdollista esittää vahvaa näyttöä myös muun muassa köyhyyden, alhaisen koulutuksen sekä heikon työmarkkina-aseman periytymisestä. Hiilamon mukaan valikoitumista saattaa jouduttaa myös talouden globalisaatio ja siihen liittyvä kansainvälisen työnjaon syventyminen, minkä seurauksena kouluttamattoman työvoiman kysyntä on vähentynyt ja koulutetun työvoiman ansiotaso on noussut.¹¹⁰

Hiilamon mukaan edellä kuvattujen selitysten eroilla on ratkaisevia poliittisia seurauksia. Jos työtä pidetään taloudellisen selityksen mukaan vapaa-ajan taloudellisena korvikkeena, sosiaaliturva muodostuu keinoksi välttää työtä. Mikäli sosiaalisen selityksen mukaan kaikki olisivat periaatteessa halukkaita töihin, mutta taloudellisten suhdanteiden

¹⁰⁶ Hiilamo 2010b, 271–272.

¹⁰⁷ Hiilamo 2010b, 274–275.

¹⁰⁸ Hiilamo 2010b, 275.

¹⁰⁹ Hiilamo 2010b, 272.

¹¹⁰ Hiilamo 2010b, 275.

vuoksi kaikkien työpanokselle ei ole tarvetta, tällöin sosiaaliturva on heitä varten, joilla ei ole mahdollisuuksia osallistua työmarkkinoille.¹¹¹ Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet tekstin johtopäätöksessään Hiilamo toteaa Oskun tapauksessa olevan pulmana sen, ettei Osku näe koulutuksen ja työssäkäynnin merkitystä omalle elämälleen pidemmällä aikavälillä. Hiilamo lähestyy Oskun tilannetta Aristotelien filosofian näkökulmasta todeten, että olennaisinta olisi tietää Oskun käsitys hyvästä elämästä ja miten se muodostuu. Mikä auttaisi asettamaan niitä kannustimia, jotka auttaisivat hänen mahdollisuuksiensa toteuttamisessa.¹¹²

Hiilamon mukaan tänä päivänä talouden globalisaatio ja teknologia ovat murentaneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion kivijalan eli täystyöllisyyden. Nyt kaikille ei enää ole töitä. Hän kuvaa työssä olevien ja työttömien arjen eroja: toimeentulon lisäksi palkkatyö jäsentää ihmisten toimintamahdollisuuksia, mahdollistaa lomien ja virkistymishetkiä, lapsien saamista ja läheisten hoitamista eli työn ja vapaa-ajan vaihtelua. Palkkatyössä palkka maksetaan automaattisesti. Sen sijaan työttömät menettävät työmarkkina-aseman statuksen lisäksi mahdollisuuden luoda ja ylläpitää työelämäänsä liittyviä verkostoja sekä mahdollisuuden hankkia työssä tarvittavia kykyjä ja taitoja tai käydä työmatkoilla. Työttömät eivät voi pitää lomien ja hoitovapaita. Työttömien on erikseen haettava viranomaisilta toimeentulonsa joka kuukausi. Lisäksi työttömät ovat koko ajan viranomaisten kontrollin alaisia. Hiilamon mukaan työttömyys voi pitkittyessään johtaa huono-osaisuuteen sillä ”työttömyys on aluksi työtä vailla olemisen seuraus, mutta pitkittyessään siitä tulee työttömyyden syy. Näin huono-osaisuus luo huono-osaisuutta”.¹¹³

Miten huono-osaisuus määritellään? Hiilamon mukaan huono-osaisuus on sitä, että yksilö ei syystä tai toisesta kykene työtä tekemällä antamaan parastaan omaksi ja yhteiseksi hyväksi kuten muut kansalaiset.¹¹⁴ Hiilamo toteaa myös, että Suomen evankelisluterilaisen kirkon kirkkolain 82. pykälän mukaan diakonian tehtävänä on kohdistaa apua niille, ’joiden hätä on suurin ja joita ei muulla tavoin auteta’. Hänen mukaansa diakoniatyössä voi nähdä, keitä ovat Suomen huono-osaiset.¹¹⁵

Juho Saari kertoo lähes kolmesataa sivuisessa *Huono-osaiset* -kirjassaan, että huono-osaisuuden käsitteellä ei ole yhtä selkeää määritelmää vaan sitä pyrkivät Suomessa määrittelemään omien intressiensä mukaan eri ministeriöitä edustavat asiantuntijat sekä eri

¹¹¹ Hiilamo 2010b, 276.

¹¹² Hiilamo 2010b, 283–284.

¹¹³ Hiilamo 2014c, 90, 92; 2014d, 82–83.

¹¹⁴ Hiilamo 2014d, 82.

¹¹⁵ Hiilamo & Karjalainen 2010, 102.

tieteenalojen edustajat. Päävastuu huono-osaisuudesta on ollut sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöllä. Kun huono-osaisuutta arvioidaan ammatillisesti, yksilöä ja hänen tilannettaan tutkitaan monipuolisesti, muun muassa mittaamalla hyvinvointivajetta, laskemalla käytössä olevia tuloja ja tutkimalla henkilön sairauksia ja toimintakykyä.¹¹⁶

Juho Saari on luokitellut huono-osaisuuden viidelle eri tasolle. Ensimmäiselle tasolle hän on asettanut heidät, joihin sosiaalipolitiikka usein kohdentuu: väestön 'alimpiin ryhmiin', työelämän ulkopuolella oleviin materiaalisesti tai sosiaalisesti köyhiin ja deprivoituneisiin, (työttömät, lapset, vammaiset, sairaat tai vanhukset), jotka poliittisissa prosesseissa yleensä määritellään 'tuen ansaitseviksi' tai 'kunniallisiksi' köyhiksi.¹¹⁷ Enemmistöllä heistä on resurssipohjainen (kotitalouden käytössä oleviin tuloihin, tavaroihin ja palveluihin perustuva) elintaso, sekä lähellä valtaväestöä oleva subjektiivisesti koettu elämänlaatu sekä elämäntapa. Köyhyys saattaa olla tilapäistä ja elämäntilanteeseen sidottua. Suurin osa tähän ryhmään kuuluvien ihmisten köyhyydestä on 'materiaalista', joka voidaan poistaa tai vähentää etuuksia ja palveluja kohentamalla.¹¹⁸ Saaren mukaan köyhien osuus väestöstä riippuu käytetystä mittarista. Euroopan unionin käyttämällä AROP¹¹⁹-tulorajoilla laskettuna Suomessa oli vuonna 2012 noin 700 000 tuloköyhää kotitaloutta, ja laajemman AROPE¹²⁰-määritelmän mukaan tuloköyhiä oli arviolta 920 000.¹²¹

Saari on luokitellut toisen tason huono-osaisiksi heidät, joiden huono-osaisuus liittyy toimeentulotukeen. Saaren mukaan usein näitä etuuksia kutsutaan perusturvaetuuksiksi, mutta poliittista yhteisymmärrystä ei vielä ole löytynyt sille, mitkä etuudet kuuluvat perusturvaan. Viimesijaisen turvan huono-osaisten määräksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos on todennut 230 000 henkilöä.¹²²

Huono-osaisuuden kolmannella tasolla olevat henkilöt täydentävät toimeentulotukea muilla keinoin, kuten ruoka-avulla, päihde- ja mielenterveyspalveluilla sekä diakoniapalveluilla. Leipäjonojen vuosittaiseksi asiakasmääräksi on arvioitu 100 000 henkilöä. Diakoniatyö tavoittaa vuosittain 40 000–50 000 henkilöä.¹²³

¹¹⁶ Saari 2015, 82–85.

¹¹⁷ Saari 2015, 19–20.

¹¹⁸ Saari 2015, 14.

¹¹⁹ Mäkinen 2017, 154. Euroopan unionissa on käytetty aiemmin AROP-tuloköyhyyshriskimittaria, joka mittaa pienituloisuutta. Tällöin köyhyyshriskissä oleviksi luokiteltiin ne, joiden käytettävissä olevat vuositulot ovat alle 60 prosenttia ekvivalentista mediaanitulosta.

¹²⁰ Talouskriisi sosiaali-indikaattoreiden valossa 2013: Kansalaisten köyhyys- tai syrjäytymisriskiä kuvaava AROPE-indikaattori on keskeinen strategisen tason mittari EU:ssa. AROPE-indikaattori mittaa köyhyyden ja syrjäytymisen uhkaa kolmella ulottuvuudella: pienituloisuus, vajaatyöllisyys ja materiaallinen elintaso.

¹²¹ Saari 2015, 168.

¹²² Saari 2015, 170.

¹²³ Saari 2015, 171–172.

Saaren mukaan huono-osaisuuden neljännellä ja viidennellä tasolla olevat, kaikkein heikoimmassa asemassa olevat suomalaiset, luokitellaan sosiaalipolitiikan institutionaalisen järjestyksen mukaan eri kohderyhmiin (pitkäaikaistyöttömät, asunnottomat, päihdeongelmaiset, oikeuspsykiatrian potilaat tai vangit), joilla kullakin on omat palvelu- ja etuusjärjestelmänsä.¹²⁴ Saaren mukaan suomalaisen huono-osaisuuden keskiössä ovat pitkäaikaisasunnottomat.¹²⁵ Asunnottomiin liittyvät myös muut äärimmäisen huono-osaisuuden tunnusmerkit, kuten pitkäaikaistyöttömyys, sosiaalisten suhteiden heikkeneminen, koulutuksen puute ja ylivelkaantuminen.¹²⁶

Saman suuntaisesti työttömyydestä ja pitkäaikaistyöttömyydestä ajattelevat Hiilamon ja Saaren kanssa myös London School of Economics -yliopiston professorit Stephen Machin ja Alan Manningin, joiden tutkimuksen mukaan työttömyys on hyvinvointiongelma, mikä lyhytaikaisena ei johda laaja-alaisiin kielteisiin seurauksiin, mutta muuttuessaan pitkäaikaistyöttömyydeksi, sillä on monia kielteisiä vaikutuksia inhimilliseen pääomaan, psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen sekä sosiaalisiin suhteisiin.¹²⁷

2.2.3 Puutteita perusturvassa

Heikki Hiilamo kuvaa teksteissään *Mitä merkitystä on sosiaalipoliittisella tutkimuksella? ja Tarvitaanko hyvinvointitaloutta? Sosiaalipolitiikan näkökulma*, miten akateemisena tutkimusalueena sosiaalipolitiikan juuret liittyivät työväenkysymykseen, teollistumiseen ja hyvinvointivaltion rakentamiseen. 1990-luvun alkuun tultaessa ”työväenkysymys oli ratkaistu, teollistumisen aiheuttamat jännitteet purettu ja hyvinvointivaltio oli melkein valmis.”¹²⁸ Sosiaalipoliitikot suuntasivat kiinnostuksensa uusiin ilmiöihin, kuten elämäntapatutkimukseen ja postmodernismiin.¹²⁹ 1990-luvun laman jälkeen sosiaalipolitiikan tilalle tuli taloustiede yhteiskuntaa suuntaavana tieteenä.¹³⁰

Hiilamo toteaa, että 1990-luvun laman jälkeen Suomessa tiukka menotalous, tuloverojen alentaminen ja korkeana pysynyt työttömyys kasvattivat tuloeroja ja johtivat yhteiskunnan polarisoitumiseen. Suhteellinen köyhyys lisääntyi. Sosiaaliturvan uudistuksia ei tehty.¹³¹ Vallalle nousi käsitys, jonka mukaan sosiaaliturva ei enää torju köyhyyttä vaan

¹²⁴ Saari 2015, 20–21.

¹²⁵ Saari 2015, 22.

¹²⁶ Saari 2015, 16.

¹²⁷ Hiilamo 2010a, 81.

¹²⁸ Saari 2005b, 28–29; Hiilamo 2014b, 70; 2014c 89–90;

¹²⁹ Hiilamo 2014b, 70.

¹³⁰ Hiilamo 2014b, 72; 2014c 90.

¹³¹ Hiilamo 2011, 46.

synnyttää hyvinvointitappioita aiheuttavia loukkuja. Käsitystä tukivat kannustinloukkulaskelmat, jotka näyttivät, miten sosiaaliturvajärjestelmä, progressiivinen verotus ja tulojen mukaan määräytyvät päivähoitomaksut vaikuttivat kotitalouden käytettävissä oleviin tuloihin. Sosiaaliturvaetuksia leikattiin, mutta loukkujen purkamisesta huolimatta työttömyys ei laskenut. Hiilamo toteaa, että ongelmana eivät olleet laiskottelevat työttömät vaan työpaikkojen puute.¹³²

Hiilamo selittää, miten syksyllä 2008 alkanut talouskriisi toi sosiaalipolitiikan peruslähtökohdat, työväenkysymyksen, teollistumisen ja hyvinvointivaltion jälleen ajankohtaisiksi.¹³³ Hiilamon mukaan sosiaalipolitiikan tulisi palata juurilleen eli täystyöllisyydentavoitteluun. ”Työ on nimittäin parasta sosiaaliturvaa – jos työtä on”.¹³⁴ Hän pitää myös sosiaalisten riskien tarkastelua edelleen pätevänä sosiaalipolitiikan lähestymistapana. Riskien käsitettä hän laajentaisi niin, että se sisältää kaikki ihmisen hyvinvointia vaarantavat tekijät, kuten muutokset kansainvälisessä taloudessa, ympäristössä ja ilmastossa.¹³⁵

Suomalainen sosiaaliturva jaetaan yleensä ansiosidonnaiseen turvaan ja perusturvaan. Ansioturvaa rahoitetaan työnantajien ja työntekijöiden maksamilla vakuutusmaksuilla, joten se edellyttää työhistoriaa, mikä puolestaan vaikuttaa etuuksien tasoon. Perusturva rahoitetaan pääosin verovaroista. Perusturva koskee ensisijaisesti heitä, joilla ei ole oikeutta työhistorian oikeuttamaan ansioturvaan tai ansiosidonnainen turva ei ole riittävä. Perusturvan taso on vähäisempi kuin ansioturvan taso. Perusturvan käsite on vakiintunut suomalaiseen kielenkäyttöön 1980-luvulta lähtien.¹³⁶

Hiilamo on tarkastellut perusturvan tilaa useiden vuosien ajan tutkimuksissaan ja kirjoituksissaan. *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet* (2010), *Uusi hyvinvointivaltio* (2011), *Köyhyyttä Helsingissä – Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010* (2013) ja *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* (2017) teksteissään hän tarkastelee ensisijaista perusturvaa ja viimesijaista sosiaaliturvaa. Hän toteaa ensisijaisen perusturvan perustuvan perustuslain 19. pykälän toisessa momentissa lueteltuihin riskeihin (työttömyys, työkyvyttömyys, sairaus, pienen lapsen hoito, huoltajan kuolema, vanhuus), joiden perusteella maksetaan syyperusteisia etuusia, kuten työmarkkinatukea, työkyvyttömyyseläkettä,

¹³² Hiilamo 2011, 63.

¹³³ Hiilamo 2014b, 72.

¹³⁴ Hiilamo 2014c, 91.

¹³⁵ Hiilamo 2014b, 74; 2014c, 93.

¹³⁶ Honkanen s.a., 189.

sairauspäivärahaa, äitiys- ja vanhempainpäivärahaa, kotihoidon tukea, perhe-eläkettä, yleistä ja eläkkeensaajan asumistukea sekä vanhuuseläkettä.¹³⁷

Perusturvan käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, vaan tutkijat näkevät sen sumeasti. Olli Kangas toteaa, että perusturva käsite on niin epämääräinen, että sen ympärille on vaikea rakentaa yhtenäistä, yhteiskuntapoliittisesti velvoittavaa toimintaohjelmaa. Perusturva on käsite, jonka kukin määrittää omalla tavallaan.¹³⁸ Tutkimusprofessori Pasi Moisio toteaa, että perustuslaissa ei tarkemmin määritellä, mikä on riittävä tai kohtuullinen vähimmäisturvan taso erilaisille kotitalouksille, vaikka sitä on pyritty selvittämään 1970-luvulta lähtien. Vähimmäisturvan oikeasta tasosta ei kuitenkaan ole saatu aikaan yksiselitteistä ja kaikkien jakamaa näkemystä empiirisen tutkimuksen avulla Suomessa.¹³⁹ Myös Hiilamo toteaa, että suomalaisen perusturvan voi nähdä monien instituutioiden eri aikoina yhteen kokoamaksi ”tilkkutäkiksi”, jossa on monia heikosti yhteensopivia palasia.¹⁴⁰

Hiilamon mukaan aina ei ongelmana ole kuitenkaan sosiaaliturvan taso vaan päällekkäisten etuuksien yhteensovittamista koskevat säännöt ja käytännöt palkkatyön kanssa. Esimerkkinä hän tuo esille byrokratialoukun, jonka vaikuttaa varsinkin työttömien pyrkimykseen päästä eroon tilanteestaan: mikäli työtön saa työttömyysturvan lisäksi muita sosiaalietuuksia, kuten asumistukea ja toimeentulotukea, työnteon hyöty leikataan pois jälkikäteen, kun maksettuja etuuksia peritään takaisin.¹⁴¹

Hiilamo väittää, että eräs köyhyyden selittäjä voi olla myös perusturvan ”vuotaminen”. Hänen mukaansa puutteet syyperusteisissa etuuksissa ja asumistuessa voivat vaikuttaa niin, että henkilön on haettava viimesijaista sosiaaliturvaa, toimeentulotukea.¹⁴² Tekstissään *Köyhyyttä Helsingissä – Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010* Hiilamo perustelee väitettään tutkimuksilla, joista on nähtävissä, miten syyperusteisten etuuksien ja asumistuen saajat joutuvat tukeutumaan toimeentulotukeen.¹⁴³

Lama 1990-luvun alussa vaikutti käännekohtaan myös Suomen evankelisluterilaisen kirkon diakoniatyössä. Lama koetteli aluksi työikäisiä ihmisiä, jotka jäivät työttömiksi tai jotka olivat työttömyysuhan alla.¹⁴⁴ Diakoniatyön kohderyhmä koostui heistä, jotka kärsivät absoluuttisesta köyhyydestä. Tämä on näkynyt siinä, että 1990-luvun aikana diakoniatyön

¹³⁷ Hiilamo 2010b, 268; 2017, 56; Ahola & Hiilamo 2013, 11.

¹³⁸ Saari 2015, 170.

¹³⁹ Moisio 2009, 5.

¹⁴⁰ Hiilamo 2011, 41–42.

¹⁴¹ Hiilamo 2011, 66–67.

¹⁴² Ahola & Hiilamo 2013, 11.

¹⁴³ Ahola & Hiilamo 2013, 13.

¹⁴⁴ Helin et al. 2010, 28.

asiakasmäärät olivat lähellä toimeentulotuen asiakasmääriä.¹⁴⁵ Tutkiessaan evankelis-luterilaisen kirkon Kirkkohallituksen keräämiä diakonian asiakastyön tilastoja, Hiilamo toteaa myös kirkon diakoniatyön joutuneen korjaamaan 1990-laman jälkeen syntyneitä toimeentulotuen aukkoja.¹⁴⁶

Uusi hyvinvointivaltio tekstissään Hiilamo toteaa, että perusturvan taso suhteessa ansiotasoon on alentunut paljon 1990-luvun laman jälkeen, vaikka perusturvaetuudet, myös toimeentulotukinormi, on sidottu hintatason muutoksiin. Hän selittää pulmana olevan vuosittaisen asumiskustannusten nousun. Asumistuki ei korvaa asumiskustannuksia täysmääräisesti eikä asumistuen normeja ole muutettu asumiskustannusten nousun mukaisesti, ja näin ollen perusturvan varassa elävät henkilöt joutuvat turvautumaan toimeentulotukeen.¹⁴⁷

Hiilamo väittää myös sitä, että perusturvan on annettu näivettyä, koska on ajateltu köyhien hankkivan tuloja, jos perusturva on pieni. On katsottu, että köyhät ovat saamattomia, eivät huono-onnisia. Tässä hän viittaa perusteluna John Mayon ja Catherine Tinsleyn tekemään tutkimukseen, jossa he selvittivät, miksi rikkaat eivät anna enemmän hyväntekeväisyyteen. Mayon ja Tinsleyn mukaan tulosta selittää niin sanottu *attribuution peruserhe*, sosiaalipsykologiassa esille tullut ilmiö. Sen mukaan ihminen on taipuvainen tulkitsemaan toisen ihmisen tekoja enemmän sisäisillä kuin ulkoisilla syillä. Mayon ja Tinsley päättelivät rikkaiden yhdysvaltalaisien liioittelevan omien ponnistelujen vaikutusta ja vähättelevän hyvän onnen osuutta omassa menestyksessään. Vastaavasti rikkaat liioittelivat köyhien saamattomuutta ja vähättelivät huonon onnen osuutta heidän epäonnistumisessaan. Näin ollen Hiilamo väittää, että sama ilmiö näkyy Suomessa perusturvan näivettymisenä.¹⁴⁸

Myös Olli Kangas ja Juho Saari ajattelevat Hiilamon kanssa samansuuntaisesti, että perusturva on pienentynyt, mutta perustelut ovat erilaiset. Olli Kangas selittää, miten toisen maailmansodan jälkeen uskottiin, että kakun jakaminen saattoi kasvattaa kakkua. Keynesiläisen talousopin mukaan tuntuvan tulojaon katsottiin olevan edellytyksenä vakaalle talouskehitykselle. Sosiaalipoliittisilla tulonsiirroilla tasattiin eri väestöryhmien kulutusmahdollisuuksia, minkä ajateltiin tasoittavan talouden kausivaihteluita ja näin vahvistavan kasvua. 1990-luvun laman jälkeen Suomessa tapahtui paradigman muutos: siirryttiin positiivisesta kehästä negatiiviseen kehään. Todettiin, että jakaminen pienentää kakkua. Uskottiin, että suuremmat tuloerot innostaisivat ihmisiä työskentelemään enemmän,

¹⁴⁵ Helin et al. 2010, 118.

¹⁴⁶ Hiilamo & Karjalainen 2010, 102; Helin et al. 2010, 29–30.

¹⁴⁷ Hiilamo 2011, 112.

¹⁴⁸ Hiilamo 2011, 16–17.

minkä ajateltiin vahvistavan taloudellista kasvua. Talousfilosofien piirissä oli kehitetty niin sanottu tihkumisteoria (trickle down), jonka mukaan oli luotava sellaiset kannustinjärjestelmät, että ihmiset joutuivat ottamaan vastuun elämästään ja omalla työllään kartuttamaan yhteistä hyvää mahdollisimman paljon. Teorian mukaan tuloeroja kasvattamalla oli mahdollista saada aikaan niin voimakas kasvu, että se parantaisi myös kaikkein köyhimpien tilannetta.¹⁴⁹

Hiilamo väittää, että Suomessa tarvittaisiin muutoksia sosiaaliturvaan, erityisesti toimeentulotukeen. Hän perustelee väitettään Suomen työmarkkinoilla tapahtuneilla muutoksilla: työsuhteen ulkopuolella tehtävä työ ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleminen ovat lisääntyneet. Myös sosiaalietuuksien tasoa on heikennetty. Hän perustelee väitettään myös sillä, että virallisen sosiaaliturvajärjestelmän rinnalle on kirkon ja kansalaisjärjestöjen toimesta rakennettu epävirallinen sosiaaliturvajärjestelmä, joka jakaa ruoka-apua ja vähäisiä avustuksia. Myös toimeentulotuen ja asumistuen menojen kasvu lisäävät paineita sosiaaliturvan korjaamiseksi.¹⁵⁰

2.2.4 Toimeentulotuensaajasta köyhäksi

Köyhyys käsitteen rinnalla tai sen sijasta on tutkijoiden keskuudessa alettu käyttää myös muita köyhyyteen viittaavia käsitteitä, kuten pienituloisuus, taloudellinen huono-osaisuus, toimeentulo-ongelmat ja syrjäytyminen.¹⁵¹ Tähän tutkielmaan valituissa teksteissä Heikki Hiilamo käyttää köyhyys ja huono-osaisuus käsitteiden rinnalla tai niiden sijasta myös toimeentulotuensaaja ja syrjäytyminen käsitteitä.

Heikki Hiilamo on tarkastellut köyhyys käsitteen kautta Suomen lapsiperheiden köyhyyttä väitöskirjassaan *The Rise and Fall of Nordic Family Policy? Historical Development and Changes during the 1990s in Sweden and Finland*. Osittain väitöskirjaan pohjautuvassa kirjassaan *Akantappolaista isäntäkiintiöön. Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa* Hiilamo kuvaa, miten universaalit etuudet paransivat kaikkien lasten taloudellista asemaa Suomessa.¹⁵² Hiilamo selittää, miten verrattaessa Suomen tilannetta muiden Euroopan maiden tilanteeseen, tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessa lapsiköyhyys on ollut OECD-maiden matalimpia. Pitkäaikaisköyhyys on pienempää kuin useimmissa muissa maissa. Hiilamo toteaa kuitenkin lapsiköyhyyden ja sen periytyvyyden

¹⁴⁹ Kangas 2005, 78–79.

¹⁵⁰ Hiilamo 2017, 55–56.

¹⁵¹ Roivainen et al. 2011, 9.

¹⁵² Hiilamo 2006, 76.

olevan edelleen Suomessa ongelma viitaten erikoistutkija Ilpo Airion ja sosiologian professori Mikko Niemelän tutkimukseen.¹⁵³ Airio ja Niemelä ovat tutkineet perhetaustan yhteyttä aikuisiän köyhyyteen vuosina 1995–2005. Tulosten mukaan löytyy yhteys lapsuuskodin toimeentulo-ongelmien ja aikuisiän köyhyyden välillä. Lisäksi he ovat havainneet köyhyyden sukupolvien välisen liikkuvuuden muutoksia tarkastellessaan, että perhetaustan suhteellinen merkitys on korostunut.¹⁵⁴ Suurimmassa köyhyysriskissä ovat yksinhuoltajien ja monilapsisten perheiden lapset. Myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä ja osuus ovat nousseet yhtäjaksoisesti laman jälkeen.¹⁵⁵

Hiilamon mukaan köyhyyttä on se, että joutuu hakemaan toimeentulotukea. Hänen mukaansa toimeentulotuen saajia voidaan määritellä köyhiksi sillä perusteella, että he tarvitsevat toimeentulotukea, sillä heidän omat tulonsa eivät riitä tyydyttämään ihmisarvoiseen elämään liittyviä tarpeita.¹⁵⁶ Hiilamo toteaa toimeentulotukea saavien ryhmän koostuvan hyvin monenlaisissa elämäntilanteissa elävistä henkilöistä. Tutkimusten mukaan osa toimeentulotuen saajista elää ilman perusturvaetuksia, osaan sovelletaan työmarkkinatuen tarveharkintaa, osa on pitkäaikaisesti fyysisesti tai psyykkisesti sairaita henkilöitä tai palkkatyön ulkopuolella olevia kotitalouksia. Hiilamo kuvaa toimeentulotuen hakijoiksi myös heitä, joille asumistuen harkinta aiheuttaa turvautumista toimeentulotukeen.¹⁵⁷

Hiilamon mukaan syrjäytyneet ovat lähes aina köyhiä. Hiilamo erottaa syrjäytymisen käsitteen köyhyyden käsitteestä toteamalla, että syrjäytyminen on köyhyyttä laajempi näkökulma, koska köyhyydessä on kysymys ensisijaisesti taloudellisista voimavaroista, syrjäytymiseen puolestaan liittyy sosiaalinen ulottuvuus: ihmiset ovat syrjäytyneet ihmisen elämää jäsentävistä instituutioista, kuten suvusta, naapureistaan ja työmarkkinoista. Hiilamon mukaan ”köyhyys ei välttämättä johda syrjäytymiseen, mutta syrjäytyneet ovat lähes aina köyhiä”. Hänen mukaansa on otettava mukaan myös aikaulottuvuus: on eri asia elää vuoden ajan köyhänä vanhemman työttömyyden vuoksi kuin viettää koko lapsuutensa köyhässä perheessä.¹⁵⁸

Tekstissään *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet* Hiilamo viittaa dosentti Helka Hytin tutkimukseen, jonka mukaan 1990-luvun laman ja nopean kasvun vuosien

¹⁵³ Hiilamo 2014a.

¹⁵⁴ Airio & Niemelä 2018, 83.

¹⁵⁵ Helin et al. 2010, 122.

¹⁵⁶ Hiilamo 2011, 53; Ahola & Hiilamo 2013, 11.

¹⁵⁷ Ahola & Hiilamo 2013, 13.

¹⁵⁸ Hiilamo 2011, 56.

jälkeen talous- ja sosiaalipolitiikan suurimmaksi ongelmaksi jäi työttömyyden 'kova ydin'. 'Kova ydin' muodostuu pitkäaikaistyöttömistä ja muutoin työmarkkinoilta syrjäytyneistä, joilla ei lyhyellä aikavälillä ollut mahdollisuutta työllistyä kokoaikaisesti. Sosiaalipolitiikan näkökulmasta tähän ryhmään paikallistuu muitakin riskejä, kuten köyhyys, sairaus ja ennenaikainen kuolema.¹⁵⁹

Juho Saari kuvaa syrjäytymisen käsitteen syntyä, käyttöä ja ongelmia. Hänen mukaansa julkinen valta joutuu yhtäältä ottamaan huomioon huono-osaisuutta vähentävissä toimenpiteissään ihmisten heterogeenisuuden ja toisaalta harjoittamaan politiikkaa, joka pyrkii samankaltaistamaan kohderyhmänsä. Syrjäytyminen käsite on tästä tunnetuin esimerkki. Syrjäytyminen on tutkijoiden ja viranomaisten luoma käsite, joka tuli Suomeen 1970-luvun lopulla Ruotsista. Sitä käytetään sekä eurooppalaisessa että kansallisessa politiikassa ja hallinnossa. Eurooppalaiseen yhteisöoikeuteen perustuvaan politiikkaan syrjäytymisen käsite tuli Amsderdamin sopimuksen (1999) myötä. Sitä ennen Euroopan yhteisössä oli toteutettu köyhyysohjelmia. 1980-luvun puolivälissä Iso-Britannia alkoi suhtautua myönteisemmin syrjäytymiskäsitteeseen, koska tämä kytkeytyi vahvemmin työllisyysasteen nostoon ja aktiiviseen työvoimapolitiikkaan. Sen avulla voitiin voimakkaammin ohjata jäsenmaiden toimintaa. Esimerkiksi 'aktiivinen syrjäytymisen vastainen politiikka' tarkoittaa työttömien aktivointitoimenpiteitä.¹⁶⁰

Saaren mukaan syrjäytymisen käsitteessä on poliittisessa kielenkäytössä monia ongelmallisia piirteitä. Syrjäytyminen on kattokäsite, jota kaikki poliittiset ryhmät ja etujärjestöt voivat yhdessä vastustaa. Toisaalta he voivat keskustella syrjäytymisestä ilman mitään käytännön seurauksia. Toiseksi syrjäytymisen käsitteen puutteena on se, että siinä eivät ulkoinen ja sisäinen määrittely vastaa toisiaan. Käsitteet "eläkeläinen", "sairas" ja "työtön" määrittyvät eläke-, sairauspäiväraha- ja työttömyysturvaetuuksien perusteella, ja niiden yhteydessä ihmiset kokevat käsitteiden vastaavan heidän elämäntilannettaan. Syrjäytymisen käsitteen kohdalla vastaavaa yhteyttä ulkoisen ja sisäisen määrittelyn välillä ei ole. Hallinnollisessa kielenkäytössä syrjäytymisen käsite on määritelty tarkemmin. Täsmällisempi määrittely mahdollistaa myös syrjäytymisen määrän arvioimisen. Sosiaalihuoltolain uudistustyöryhmä on kytkenyt syrjäytyneet "tuen tarpeeseen". Näin syrjäytyneiksi luokitteivat pitkäaikaistyöttömät, heikosti koulutetut ja yksinäiset.¹⁶¹

¹⁵⁹ Hiilamo 2010b, 267–268.

¹⁶⁰ Saari 2015, 238–239.

¹⁶¹ Saari 2015, 239–240.

Välialalyysi: Miksi Heikki Hiilamo tarkastelee köyhyyttä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa työttömyyden ja pitkäaikaistyöttömyyden näkökulmasta? Hiilamon mukaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentaminen 1960-luvulta lähtien merkitsi Suomessa täystyöllisyyden läpimurtoa sekä poliittisena tavoitteena että ideologiana,¹⁶² jota kansalaiset ja poliitikot kannattivat.¹⁶³ Suomen voidaan edelleen sanoa olevan hyvinvointivaltio institutionaalisen määritelmän (Suomella on lainsäädäntöön perustuva, koko väestön kattava riskiperusteinen sosiaaliturvajärjestelmä) sekä menoperusteisen määritelmän (puolet julkisista menoista kohdennetaan sosiaaliturvaan) mukaan,¹⁶⁴ mutta täystyöllisyyttä Suomessa ei enää ole.

Hiilamo toteaa 1990-luvun laman olleen monella tapaa murrosvaihe suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Hiilamo väittää laman jälkeen tuloerojen alkaneen kasvaa, mikä näkyy eriarvoisuuden kasvuna.¹⁶⁵ *Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?* tekstinsä alkupuolella Hiilamo perustelee vahvasti väitettään Suomen tuloerojen kasvamisesta Gini-kertoimella,¹⁶⁶ jonka arvo nousi prosenttiyksiköllä vuosittain 1990-luvun puolivälistä lähtien,¹⁶⁷ Luxemburg Income Study -projektin (LIS) tiedolla, jonka mukaan taloudellinen eriarvoisuus on lisääntynyt 1990-luvun jälkeen lähes kaikissa länsimaissa¹⁶⁸ sekä OECD:n tutkimuksilla, joiden mukaan kolmessakymmenessä OECD-maassa ja todettu tuloerojen kasvaneen 1970-luvulta lähtien sekä sillä, että keväällä 2010 OECD kiinnitti huomiota Suomen eriarvoisuuden kasvuun.¹⁶⁹

Hiilamon väitettä kuitenkin heikentää se, että hän ei kerro Gini-kertoimen käyttöön liittyvästä kritiikistä, jota muun muassa Pariisin taloustieteellisen korkeakoulun professori Thomas Piketty on esittänyt. Piketty kertoo, miten työtulojen Gini-kerroin on 0,2–0,4, pääomatulojen 0,6–0,9 ja kokonaistulojen 0,3–0,5. Pikettyn mukaan Gini-kerroin antaa jakaumat yhdistelmä-tunnuslukuna, jonka ajatellaan kuvaavan eriarvoisuutta kaikissa jakauman pisteissä. Pikettyn mukaan moniulotteista todellisuutta ei kuitenkaan voida kuvata yksiulotteisella mittarilla niputtaen yhteen asioita, jotka eivät kuulu yhteen. Sosiaalinen todellisuus ja eriarvoisuuden taloudellis-poliittinen merkitys vaihtelevat jakauman tasolta toiselle ja Pikettyn mukaan niitä on tärkeä analysoida erikseen. Lisäksi Gini-kerroin sekoittaa

¹⁶² Hiilamo 2010b, 266–267; 2011, 14; 2017, 21–22.

¹⁶³ Hiilamo 2011, 35.

¹⁶⁴ Saari 2005, 26.

¹⁶⁵ Hiilamo 2010a, 89, 73.

¹⁶⁶ Hiilamo 2017, 9.

¹⁶⁷ Hiilamo 2010a, 76.

¹⁶⁸ Hiilamo 2010a, 77.

¹⁶⁹ Hiilamo 2010a, 76.

työtuloerot ja pääomatuloerot, vaikka niihin vaikuttavat taloudelliset mekanismit ja oikeutusmekanismit ovat erilaisia.¹⁷⁰

Hiilamo tarkastelee väitteensä ”tuloerojen kasvu näkyy eriarvoisuuden kasvuna”, tueksi myös suomalaista tutkimusta, jossa tuloerojen vaikutuksia on selvitetty heikoimmassa asemassa olevien ryhmässä. Hiilamo selittää, miten suomalaisen tutkimuksen lähtökohtana on ollut Sosiaali- ja terveysministeriön (2001, 2003) Suomen köyhyyden vastaisten toimintaohjelmien tavoitteet, jotka liittyvät terveysongelmiin, rikollisuuteen, itsetuhoisuuteen, päihdeongelmiin, nuorten syrjäytymiseen, taloudelliseen syrjäytymiseen, syrjäytymiseen työ- ja asuntomarkkinoilta sekä koulutuksesta.¹⁷¹

Hiilamo toteaa tutkimuksen tarkastelun johtopäätöksensä alkupuolella, että tuloerojen kasvu näyttää liittyvän Suomessa taloudelliseen huono-osaisuuteen. Hyvinvointivaltion instituutiot eivät ole onnistuneet pitkäaikaistyöttömyyden, pitkäaikaisen toimeentulotuen tarpeen, lastensuojelutoimien eikä alkoholikuolemien hoidossa, sillä siellä pahoinvointi näyttää lisääntyneen merkittävästi.¹⁷² Hiilamo toteaa johtopäätöksessään myös sen, että tutkimusten mukaan talouskasvu saattaa kuitenkin lisätä onnellisuutta eikä tuloerojen yhteys negatiivisiin hyvinvointivaikutuksiin ole aina suoraviivainen. Hän huomaa itsekin ristiriidan kuvaamiensa tutkimustulosten ja sen tutkimustuloksen välillä, että talouskasvu saattaa lisätä onnellisuutta. Hän toteaa, että tuloerojen kasvun ja pahoinvoinnin yhteyden taustalla voi olla jokin kolmas yhteinen tekijä, kuten hyvinvointivaltiota heikentänyt politiikka: samat päättäjät ohjaavat tuloeroja lisäävää veropolitiikkaa ja karsivat yleisiä terveyspalveluja. Hiilamo selittää myös, että hyvinvointivaltion instituutiot ovat onnistuneet asunnottomuuden ehkäisemisessä ja siinä, että nuoret eivät ole lisääntyvässä määrin jääneet koulutuksen ulkopuolelle Suomessa. Omaisuusrikollisuuden määrä ja huoli rikollisuudesta ovat vähentyneet. Muiden tutkimusten mukaan tuloerot ovat yhteydessä myös terveyserojen kasvuun.¹⁷³ Hän väittää tarkastelunsa johtopäätösten loppupuolella, yhteenvedossa, että 1990-luvun laman jälkeen Suomessa tuloerot ovat kasvaneet, mikä näkyy huolestuttavana eriarvoisuuden kasvuna. Hänen mukaansa Suomi ei vielä ollut kuitenkaan kovin räikeä eriarvoisuuksien maa vuonna 2010. Hiilamo toteaa johtopäätöksensä loppupuolella, että suomalaisen tutkimuksen myönteiset tulokset kertovat siitä, että tuloerojen repeäminen 1990-

¹⁷⁰ Piketty 2018, 242.

¹⁷¹ Hiilamo 2010a, 79–80.

¹⁷² Hiilamo 2010a, 88–89.

¹⁷³ Hiilamo 2010a, 88.

luvun laman jälkeen ei ole tarkoittanut ”eriarvoisuuden hyökyaaltoa, joka olisi peittänyt heikoimmassa asemassa olevan väestön alleen.”¹⁷⁴

Mielestäni hänen väitteensä ”tuloerojen kasvu näkyy eriarvoisuuden kasvuna”, ei seuraa suoraan perustelusta suomalaisella tutkimuksella, jonka myönteisinä tuloksina hän näkee sen, että yhtäältä hyvinvointivaltion instituutiot ovat onnistuneet ehkäisemään nuorten koulutuksesta syrjäytymisen sekä asunnottomuuden lisääntymisen. Toisaalta instituutiot eivät ole onnistuneet pitkäaikaistyöttömyydessä, pitkäaikaisessa toimeentulotuen tarpeessa, lastensuojelussa ja alkoholikuolemissa.¹⁷⁵ Hänen väitteensä suorat perustelut löytyvät mielestäni tekstistä, jossa hän kertoo tuloerojen kasvusta Gini-kertoimella, jonka arvo on noussut prosenttiyksiköllä vuodesta 1995, Luxemburg Income Study -projektin (LIS) tietojen mukaan taloudellinen eriarvoisuus on lisääntynyt 1990-luvun jälkeen lähes kaikissa länsimaissa¹⁷⁶ ja OECD:n kolmessakymmenessä OECD-maassa tekemien tutkimusten mukaan tuloerojen on todettu kasvaneen 1970-luvulta lähtien, ja että vuonna 2010 OECD kiinnitti huomiota myös Suomen eriarvoisuuden kasvuun.¹⁷⁷

Hiilamo on yhdessä Juho Saaren kanssa kirjoittanut suomalaisen omaisuuden jakautumisesta. Ruotsalaisten sukujen teollisuus- ja maaomaisuus muuttui myöhemmin pörssivarallisuudeksi. Suomalainen omaisuus pohja alkoi laajentua Nokian ja muiden teknologiayritysten osakkeiden nousun myötä 1990-luvun loppupuolella. Suomeen kehittyi suurten vientiyhtiöiden omistamisen ja optiotulojen kautta huippumenestyjien ryhmä, joka selvästi erottui tulonjaossa ylimpänä kymmenyksenä. Hiilamon ja Saaren mukaan tulokymmenyksen menestys ei ole ongelma. Pulmia syntyy silloin, jos ryhmä pysyy kiinteänä ja sosiaalinen liikkuvuus pysähtyy tai ylin kymmenys ei sitoudu yhteiseen riskien jakamiseen, joka on ollut suomalaisen hyvinvointivaltion perusta.¹⁷⁸

Professori Thomas Piketty mukaan tuloerot jakautuvat sitä suuremmiksi mitä epätasaisemmin työ- ja pääomatulot jakautuvat.¹⁷⁹ Hänen mukaansa kaikissa maissa eri ajanjaksoina on havaittavissa sellainen periaate, että pääomatulot jakautuvat aina epätasaisemmin kuin työtulot.¹⁸⁰ Piketty antaa varallisuuden jakautumisesta esimerkin, jonka mukaan, köyhä (50 prosenttia väestöstä) voi omistaa keskimäärin 20 000 euroa eli 5 prosenttia kokonaisvarallisuudesta, ja asteikon toisessa päässä rikas (kymmenen prosenttia

¹⁷⁴ Hiilamo 2010a, 89.

¹⁷⁵ Hiilamo 2010a, 89.

¹⁷⁶ Hiilamo 2010a, 77.

¹⁷⁷ Hiilamo 2010a, 74, 75–76.

¹⁷⁸ Hiilamo & Saari 2010, 18.

¹⁷⁹ Piketty 2018, 223.

¹⁸⁰ Piketty 2018, 224–225.

väestöstä) voi omistaa 1,2 miljoonaa eli 60 prosenttia kokonaisvarallisuudesta. Väliin jää keskiluokkaan kuuluvat henkilöt (40 prosenttia väestöstä), jotka omistavat 35 prosenttia kokonaisvarallisuudesta. Heidän keskimääräinen nettovarallisuutensa vaihtelee 100 000 – 400 000 euron välillä, ollen keskimäärin 175 000 euroa aikuista kohden.¹⁸¹

Pikettyn mukaan Skandinavian maat ovat desiili- ja persentiiliryhmän käsitteiden avulla katsottuna tasa-arvoisimpia yhteiskuntia. Pikettyn mukaan arvioitaessa yhteiskunnan eriarvoisuutta, on katsottava myös sitä, kuinka monelle varallisuus ja jättitulot jakaantuvat. Ylimmälle kymmenykselle tai prosentille menevä osuus tuloista tai varallisuudesta on hänen mukaansa kuitenkin hyvä yhteiskunnan eriarvoisuuden mittari, sillä se ottaa huomioon sekä tulojen että varallisuuden huippuarvot sekä sen, miten monia huippuarvot koskevat.

Hiilamo on todennut, että Suomi ei ollut vielä kovin räikeää eriarvoisuuksien maa vuonna 2010. Hän tuo esille, että Suomessa on jättituloja saava ylin kymmenys, mutta hän ei tuo esille, kuinka suurelle osalle väestöstä jättitulot jakaantuvat. Hän ei myöskään kerro, miten suuria tuloerojen täytyy olla, jotta pientä Suomea voidaan sanoa räikeän eriarvoisuuden maaksi. Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomen virallinen väkiluku oli vuoden 2010 lopussa 5 375 276.¹⁸² Vähintään 100 000 euroa tuloa saaneiden määrä oli 52 500 henkeä (n. 1%) tulonsaajista.¹⁸³ Köyhyysrajalla eli 728 000 henkilöä (13,7%).¹⁸⁴ Vuoden 2017 lopussa Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomen virallinen väkiluku oli 5 513 130.¹⁸⁵ Yli 150 000 euroa vuodessa tuloa saaneiden määrä oli 29 000 henkilöä (0,6 %). Alle 9 999 euroa vuodessa tuloa saaneiden määrä oli 896 000 henkilöä (19%). Tilastokeskuksen mukaan varallisuuserot kasvoivat jonkin verran vuodesta 2013 vuoteen 2016, sillä varakkaimman kymmenesosan osuus nettovarallisuudesta kasvoi. Tämän jälkeen on tehty menetelmämuutoksia, jotka Tilastokeskuksen mukaan vaikeuttavat pitemmän aikavälin tarkastelua, mutta Tilastokeskuksen mukaan vuoteen 1994 verrattuna varakkaimman kymmenyksen varallisuusosuus on noussut selvästi.¹⁸⁶ Pikettyn mukaan eriarvoisuuden arviointia tehtäessä on katsottava sitä, kuinka varallisuus jakaantuu ja kuinka monelle jättitulot jakaantuvat, joten mielestäni tulonjakotilastojen mukaan vuonna 2010 eriarvoisuus on jo näyttänyt olevan suurta ja vuoteen 2017 mennessä eriarvoisuus näyttää vain lisääntyneen Suomessa.

¹⁸¹ Piketty 2018, 236–237.

¹⁸² 80 vuotta täyttäneitä Suomessa jo neljännesmiljoona 2011.

¹⁸³ Nuorten tulot kasvoivat vähiten 2012.

¹⁸⁴ Tulot ja kulutus 2019.

¹⁸⁵ Äidinkielenään kotimaisia kieliä puhuvien määrän väheneminen kiihtyi 2018.

¹⁸⁶ Puolella kotitalouksista nettovarallisuutta yli 107 200 euroa vuonna 2016 (2018).

Yllättävää on, miten vähän Hiilamo viittaa Euroopan unionin merkitykseen Suomen hyvinvointivaltiossa ja sosiaalipolitiikassa. Hän viittaa enemmän OECD-maiden näkemyksiin. Euroopan unionissa suunnitelmat eurooppalaisten hyvinvointivaltioiden uudistamiseksi ovat kuitenkin alkaneet 1990-luvulla, ja poliittista keskustelua on käyty myös sosiaaliturvan uudistamisesta, uudistamisen suunnasta ja keinoista.¹⁸⁷ Tarkoituksena on rakentaa ”Euroopan sosiaalinen malli”, jossa talous-, työllisyys-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikka tukevat vastavuoroisesti toisiaan.¹⁸⁸

Miksi Hiilamo tarkastelee suomalaista köyhyyttä työttömyyden näkökulmasta? Hiilamon mukaan työttömyys voi muuttua pitkäaikaistyöttömyydeksi ja vaikuttaa myös perheeseen. Työttömästä tai pitkäaikaistyöttömästä voi oman taloudellisen tilanteen heikkenemisen myötä tulla myös huono-osainen, toimeentulotukiasiakas ja lopulta syrjäytynyt.

Hiilamo kuvaa teksteissään, miten 1990-luvun laman jälkeen valtion suhtautuminen on muuttunut sekä lainsäädännöllisesti että käytännössä työvoimaan, työttömyyteen ja pitkäaikaistyöttömyyteen. Hiilamo toteaa, että ennen lamaa, lähes täystyöllisyyden aikaan pitkäaikaistyöttömyys oli miltei tuntematon käsite. 1990-luvun laman aikana kaikki muuttui: työpaikkojen kadotessa kuntien ja valtion työllistämisvelvoitteita heikennettiin vähitellen. Pitkäaikaistyöttömien asema heikkeni ratkaisevasti.¹⁸⁹

Suomessa työttömyysturvalaki määrittää, kuka voi saada työttömyysturvaa, millaista työttömyysturvaa ja millä ehdoilla.¹⁹⁰ Hiilamo väittää, että työttömyysturva sinänsä jakaa työttömiä, sillä työmarkkinatuen taso on reaalisesti laskenut 2000-luvun aikana ja keskimääräisen ansiopäivärahan taso on noussut. Ero johtuu siitä, että työmarkkinatuen verotus on kiristynyt, mutta keskimääräisen ansiopäivärahan taso perustuu työttömyyttä edeltäviin ansioihin.¹⁹¹ Hiilamo väittää myös, että työttömän perusturva ei ole kannustava eikä se ota huomioon niitä olosuhteita, joissa työttömät toimivat. Väitteensä perusteluksi hän toteaa, että toisaalta perusturva takaa käytännössä ihmisarvoisen elämän edellytykset tietynä hetkenä. Toisaalta perusturva huomioi, lisääntyvätkö nettotulot vuositasolla riittävästi, mikäli henkilö alkaa saada ansiotuloja, tai alentuvatko ne riittävästi, mikäli henkilö kieltäytyy työstä.¹⁹²

¹⁸⁷ Laitinen-Kuikka 2005, 302.

¹⁸⁸ Saari 2005a, 121.

¹⁸⁹ Hiilamo 2010a, 80; 2010b, 267.

¹⁹⁰ Työttömyysturvalaki 2002.

¹⁹¹ Hiilamo 2011, 111.

¹⁹² Hiilamo 2010b, 266.

Hiilamo tarkastelee tekstissään myös erilaisia työssäkäynnille annettuja rationaalisia selityksiä, kuten taloudellista selitystä ja sosiaalista selitystä. Hän tarkastelee selityksiä 22-vuotiaan helsinkiläisen työttömän Oskun kautta.¹⁹³ Hiilamo toteaa, että selitysten eroilla on ratkaisevia poliittisia seurauksia. Jos työtä pidetään taloudellisen selityksen mukaan vapaa-ajan taloudellisenä korvikkeena, sosiaaliturva muodostuu keinoksi välttää työtä. Mikäli sosiaalisen selityksen mukaan kaikki olisivat periaatteessa halukkaita töihin, mutta taloudellisten suhdanteiden vuoksi kaikkien työpanokselle ei ole tarvetta, tällöin sosiaaliturva on heitä varten, joilla ei ole mahdollisuuksia osallistua työmarkkinoille.¹⁹⁴ Hiilamo näkee filosofisesti Oskun tapauksessa pulmana olevan sen, ettei Osku näe koulutuksen ja työssäkäynnin merkitystä omalle elämälleen pidemmällä aikavälillä. Tärkeintä olisi tietää Oskun käsitys hyvästä elämästä ja miten se muodostuu, mikä auttaisi asettamaan niitä kannustimia, jotka auttaisivat hänen mahdollisuuksiensa toteuttamisessa.¹⁹⁵

Hiilamo toteaa, että tänä päivänä talouden globalisaatio ja teknologia ovat murentaneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion kivijalan eli täystyöllisyyden.¹⁹⁶ Töitä ei riitä enää kaikille. Hänen mukaansa työttömyys voi pitkittyessään johtaa huono-osaisuuteen sillä ”työttömyys on aluksi työtä vailla olemisen seuraus, mutta pitkittyessään siitä tulee työttömyyden syy. Näin huono-osaisuus luo huono-osaisuutta”.¹⁹⁷ Hiilamon mukaan huono-osaisuus on sitä, että yksilö ei työtä tekemällä kykene antamaan parastaan omaksi ja yhteiseksi hyväksi kuten muut kansalaiset.¹⁹⁸ Hiilamo toteaa myös, että Suomen evankelisluterilaisen kirkon Kirkkohallituksen keräämien tilastotietojen ja diakoniatyön kautta voi nähdä, keitä Suomen huono-osaiset ovat.¹⁹⁹ Hiilamo ei selitä tarkemmin huono-osaisuuden määritelmää vaan sen, mitä hän huono-osaisuudella tarkoittaa.

Sen sijaan Juho Saari selittää, että huono-osaisuuden käsitteellä ei ole yhtä selkeää määritelmää vaan sitä pyrkivät Suomessa määrittelemään omien intressiensä mukaan eri ministeriöitä edustavat asiantuntijat sekä eri tieteenalojen edustajat. Päävastuu huono-osaisuudesta on ollut sosiaali- ja terveysministeriöllä. Kun huono-osaisuutta arvioidaan ammattilähtöisesti, yksilöä ja hänen tilannettaan tutkitaan ja mitataan monipuolisesti.²⁰⁰

¹⁹³ Hiilamo 2010b, 271.

¹⁹⁴ Hiilamo 2010b, 276.

¹⁹⁵ Hiilamo 2010b, 283–284.

¹⁹⁶ Hiilamo 2014d, 90.

¹⁹⁷ Hiilamo 2014c, 82–83; 2014d, 92.

¹⁹⁸ Hiilamo 2014b, 82.

¹⁹⁹ Hiilamo & Karjalainen 2010, 102.

²⁰⁰ Saari 2015, 82–85.

Juho Saari on luokitellut huono-osaisuuden viidelle eri tasolle. Ensimmäiselle tasolle hän on luokitellut työelämän ulkopuolella olevat materiaalisesti tai sosiaalisesti köyhät tai deprivoituneet, (työttömät, lapset, vammaiset, sairaat tai vanhukset).²⁰¹ Tähän ryhmään kuuluvien ihmisten köyhyys on enimmäkseen taloudellista, mikä voidaan poistaa tai vähentää parantamalla etuuksia ja palveluja.²⁰² Saari tuo esille, miten köyhien osuus väestöstä riippuu käytetystä mittarista ja kuinka laajasta köyhyyden ilmiöstä on kysymys.²⁰³

Saari on luokitellut toisen tason huono-osaisiksi heidät, joiden huono-osaisuus liittyy toimeentulotukeen. Saari tuo esille, että etuuksia kutsutaan perusturvaetuuksiksi, mutta poliittista yhteisymmärrystä ei vielä ole löytynyt sille, mitkä etuudet kuuluvat perusturvaan.²⁰⁴ Saaren mukaan huono-osaisuuden kolmannella tasolla olevat henkilöt täydentävät toimeentulotuen antamaa turvaa monin eri keinoin, kuten ruoka-avulla ja diakoniapalveluilla.²⁰⁵ Saaren mukaan huono-osaisuuden neljännellä ja viidennellä tasolla olevat luokitellaan sosiaalipolitiikan institutionaalisen järjestyksen mukaan eri kohderyhmiin (asunnottomat, päihdeongelmaiset, oikeuspsykiatrian potilaat tai vangit), joilla kullakin on omat palvelu- ja etuusjärjestelmänsä.²⁰⁶ Saaren mukaan suomalaisen huono-osaisuuden keskiössä ovat pitkäaikaisasunnottomat,²⁰⁷ joihin liittyvät myös muut äärimmäisen huono-osaisuuden tunnusmerkit, kuten pitkäaikaistyöttömyys, sosiaalisten suhteiden heikkeneminen, koulutuksen puute ja ylivelkaantuminen.²⁰⁸

Työttömyys on riski, jonka perusteella työttömälle voidaan maksaa yhteiskunnan toimesta perusturvaa. Hiilamon mukaan ensisijainen perusturva perustuu perustuslain 19. pykälän toisessa momentissa lueteltuihin riskeihin (työttömyys, työkyvyttömyys, sairaus, pienen lapsen hoito, huoltajan kuolema, vanhuus), joiden perusteella maksetaan etuuksia, kuten työmarkkinatukea, työkyvyttömyyseläkettä, sairauspäivärahaa, äitiys- ja vanhempainpäivärahaa, kotihoidon tukea, perhe-eläkettä, yleistä ja eläkkeensaajan asumistukea sekä vanhuuseläkettä.²⁰⁹

Perusturva näyttää tutkijoiden keskuudessa olevan sumea käsite. Olli Kangas toteaa, että perusturva käsite on epämääräinen, ja sen ympärille on vaikea rakentaa yhteiskuntapoliittisesti velvoittavaa toimintaohjelmaa. Kukin määrittää perusturva käsitteen

²⁰¹ Saari 2015, 19–20.

²⁰² Saari 2015, 14.

²⁰³ Saari 2015, 168.

²⁰⁴ Saari 2015, 169–170.

²⁰⁵ Saari 2015, 171–172.

²⁰⁶ Saari 2015, 20–21.

²⁰⁷ Saari 2015, 22.

²⁰⁸ Saari 2015, 16.

²⁰⁹ Ahola & Hiilamo 2013, 11; Hiilamo 2010b, 268; 2017, 56.

omalla tavallaan. Pasi Moisio toteaa, että perustuslaissa ei tarkemmin määritellä riittävän tai kohtuullisen vähimmäisturvan tasoa, eikä kaikkien jakamaa näkemystä vähimmäisturvan oikeasta tasosta ole saatu aikaan Suomessa empiirisen tutkimuksen avulla.²¹⁰

Hiilamo ei tarkastele riittävää tai kohtuullista perusturvan tasoa, vaan hän väittää, että tutkimusten mukaan puutteet syyperusteisissa etuuksissa ja asumistuessa voivat vaikuttaa siihen, että henkilön on haettava toimeentulotukea.²¹¹ Hän väittää myös sitä, että perusturvan on annettu näivettyä, koska on ajateltu köyhien hankkivan tuloja, jos perusturva on pieni. On katsottu, että köyhät ovat saamattomia, eivät huono-onnisia. Väitteensä perusteluksi hän viittaa John Mayon ja Catherine Tinsleyn tekemään tutkimukseen, jossa selvitettiin, miksi rikkaat eivät anna enemmän hyväntekeväisyyteen. Mayon ja Tinsleyn mukaan tulosta selittää niin sanottu *attribuution peruserhe*, jonka mukaan ihminen on taipuvainen tulkitsemaan toisen ihmisen tekoja enemmän sisäisillä kuin ulkoisilla syillä. Hiilamo väittää, että sama ilmiö näkyy Suomessa perusturvan näivettymisenä.²¹² Myös Olli Kangas ja Juho Saari ajattelevat Hiilamon kanssa saman suuntaisesti, että perusturva on pienentynyt, mutta perustelut ovat erilaiset. Olli Kangas ja Juho Saari toteavat yhdensuuntaisesti, että ennen 1990-luvun lamaa uskottiin kakun jakamisen suurentavan kakkua, mutta laman jälkeen Suomessa tapahtui paradigman muutos: todettiin, että jakaminen pienentää kakkua. Uskottiin, että suuremmat tuloerot innostaisivat ihmisiä työskentelemään enemmän, minkä ajateltiin vahvistavan taloudellista kasvua. Talousfilosofien piirissä oli kehittynyt niin sanottu tihkumisteoria (*trickle down*), jonka mukaan on luotava sellaiset kannustinjärjestelmät, että ihmiset joutuvat ottamaan vastuun elämästään ja omalla työllään kartuttamaan yhteistä hyvää mahdollisimman paljon. Heidän mukaansa tuloeroja kasvattamalla on mahdollista saada aikaan niin voimakas kasvu, että se parantaa myös kaikkein köyhimpien tilannetta.²¹³

Hiilamo toteaa vuonna 2014, että sosiaalipolitiikan tulisi palata juurilleen eli täystyöllisyysdentavoitteluun. Työ on Hiilamon mukaan parasta sosiaaliturvaa, mikäli on töitä.²¹⁴ Vuonna 2017 Hiilamo kuitenkin väittää, että Suomessa tarvittaisiin muutoksia sosiaaliturvaan, erityisesti viimesijaiseen sosiaaliturvaan. Hän perustelee väitettään kolmella seikalla: Suomen työmarkkinoilla tapahtuneilla muutoksilla, sillä työsuhteen ulkopuolella tehtävä työ ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleminen ovat lisääntyneet; kirkon ja

²¹⁰ Saari 2015, 170.

²¹¹ Ahola & Hiilamo 2013, 11.

²¹² Hiilamo 2011, 17.

²¹³ Kangas 2005, 78–79; Saari 2005, 78–79.

²¹⁴ Hiilamo 2014c, 91.

kansalaisjärjestöjen luomalla epävirallisella sosiaaliturvajärjestelmällä sekä toimeentulotuen ja asumistuen menojen kasvun aiheuttamilla paineilla.²¹⁵

Olen yllätynyt siitä, että köyhyystutkimuksessa voidaan käyttää köyhyyteen viittaavia käsitteitä niin, että käsitteitä ei tekstissä tarkasti määritellä, tai käsitteet voivat olla lähtökohtaisesti epäselviä ja sumeita, kuten huono-osaisuuden ja perusturvan käsitteet. Köyhyys käsitteen rinnalla tai sen sijasta tutkijat käyttävät muun muassa käsitteitä taloudellinen huono-osaisuus, toimeentulo-ongelmat, syrjäytyminen ja pienituloisuus.²¹⁶ Tähän tutkielmaan valituissa teksteissä Heikki Hiilamo käyttää köyhyys käsitteen rinnalla tai sen sijasta huono-osainen, toimeentulotuensaaja ja syrjäytyminen käsitteitä.

Hiilamo on käyttänyt köyhyys käsitettä tarkastellessaan Suomen lapsiperheiden köyhyyttä väitöskirjassaan *The Rise and Fall of Nordic Family Policy? Historical Development and Changes during the 1990s in Sweden and Finland* todeten, että universaalit etuudet paransivat kaikkien lasten taloudellista asemaa Suomessa.²¹⁷ Hiilamo selittää, että vertailtaessa Suomen tilannetta muiden Euroopan maiden tilanteeseen, tutkimukset ovat osoittaneet, että Suomessa lapsiköyhyys on ollut OECD-maiden matalimpia ja pitkäaikaisköyhyys on ollut Suomessa pienempää kuin useimmissa muissa maissa.²¹⁸ Hiilamo viittaa Ipo Airion ja Mikko Niemelän tutkimukseen todeten, että lapsiköyhyys ja sen periytyvyys ovat Suomessa edelleen ongelma. Airio ja Niemelä ovat tutkineet perhetaustan yhteyttä aikuisiän köyhyyteen vuosina 1995–2005. Tulosten mukaan löytyy yhteys lapsuuskodin toimeentulo-ongelmien ja aikuisiän köyhyyden välillä sekä perhetaustan suhteellisen merkityksen korostuminen köyhyyden selittäjänä.²¹⁹ Vuoden 2017 Tilastokeskuksen tietojen mukaan Suomessa lapsiperheköyhyys kosketti 11,1 prosenttia alle 18-vuotiaista eli 119 000 lasta ja nuorta.²²⁰ Tutkimuksen mukaan köyhyyden periytyvyys on lisääntynyt. Kun vuonna 1995 köyhistä perheistä lähtöisin olevien köyhyysriski 1.4 kertainen muihin nähden, vuonna 2005 riski oli jo kaksinkertainen.²²¹

Hiilamo kuvaa, miten toimeentulotukea saavien ryhmä koostuu hyvin monenlaisissa elämäntilanteissa elävistä henkilöistä, kuten työmarkkinatuen tarveharkinnassa olevista

²¹⁵ Hiilamo 2017, 55.

²¹⁶ Roivainen et al. 2011, 9.

²¹⁷ Hiilamo 2006, 76.

²¹⁸ Hiilamo 2014a.

²¹⁹ Airio & Niemelä 2018, 83.

²²⁰ Ikä ja pienituloisuus 2019.

²²¹ Airio & Niemelä 2018, 83–84.

henkilöistä.²²² Hiilamon mukaan toimeentulotuensaaajia voidaan määritellä köyhiksi, sillä heidän omat tulonsa eivät riitä tyydyttämään ihmisarvoiseen elämään liittyviä tarpeita.²²³

Hiilamo erottaa köyhyyden ja syrjäytymisen käsitteet. Hänen mukaansa syrjäytyminen on köyhyyttä laajempi näkökulma, sillä köyhyydessä on kysymys pääasiassa taloudellisista voimavaroista, syrjäytymiseen puolestaan liittyy sosiaalinen ulottuvuus: ihmiset ovat syrjäytyneet suvusta, naapureistaan, harrastuksista, työmarkkinoista ja muista ihmisen elämää jäsentävistä instituutioista. Hänen mukaansa on otettava huomioon myös se, että on eri asia elää vuoden ajan köyhänä vanhemman työttömyyden vuoksi kuin viettää koko lapsuutensa köyhässä perheessä.²²⁴

Saari toteaa, että syrjäytyminen käsitettä käytetään sekä eurooppalaisessa että suomalaisessa politiikassa ja hallinnossa. Eurooppalaiseen yhteisöoikeuteen perustuvaan politiikkaan syrjäytymisen käsite tuli Amsterdamin sopimuksen (1999) myötä. Sitä ennen Euroopan yhteisössä oli toteutettu köyhyysohjelmia. Syrjäytymiskäsitteen nähtiin kytkeytyvän vahvemmin työllisyysasteen nostoon ja aktiiviseen työvoimapolitiikkaan. Sen avulla voitiin voimakkaammin ohjata jäsenmaiden toimintaa. Saaren mukaan täsmälliseen määrittelyyn pyrkinyt sosiaalihuoltolain uudistustyöryhmä on kytkenyt syrjäytyneet ”tuen tarpeeseen”. Näin syrjäytyneiksi luokittuivat pitkäaikaistyöttömät, heikosti koulutetut ja yksinäiset.²²⁵

Olen yllättynyt siitä, että Hiilamo ei tuo esille tähän tutkielmaan valituissa teksteissään sitä, miten köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävät ihmiset määritellään ja miten laaja köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien joukko Suomessa on. Tilastokeskuksen mukaan Suomen virallinen väkiluku vuoden 2016 lopussa oli 5 503 297 henkilöä.²²⁶ Vuonna 2016 suomalaisista oli köyhyys- ja syrjäytymisriskissä 849 000 henkilöä eli 15,7 prosenttia väestöstä. Köyhyys- tai syrjäytymisriskissä eläväksi määritellään henkilöt, jotka kuuluvat näiden kolmen mittarin alueelle: pienituloiseen kotitalouteen²²⁷, kotitalouteen, jonka työpanos on vuoden aikana vähäinen²²⁸ tai joiden kotitalous kärsii vakavaa aineellista puutetta²²⁹.

²²² Ahola & Hiilamo 2013, 13.

²²³ Ahola & Hiilamo 2013, 11; Hiilamo 2011, 53.

²²⁴ Hiilamo 2011, 56.

²²⁵ Saari 2015, 239–240.

²²⁶ Arabia nousi kolmanneksi suurimmaksi vieraskieliseksi ryhmäksi (2017).

²²⁷ Käsitteet ja määritelmät *s.a.*: Pienituloiseksi katsotaan henkilöitä, joiden kotitalouden käytettävissä oleva rahatulo kulutusyksikköä kohden on alle 60 prosenttia kansallisesta keskitulosta.

²²⁸ Käsitteet ja määritelmät *s.a.*: Vähäisen työpanoksen kotitalouksia kutsutaan vajaatyöllisiksi kotitalouksiksi.

²²⁹ Käsitteet ja määritelmät *s.a.*: Vakavaa aineellista puutetta kokeviksi katsotaan ne henkilöt, joiden kotitaloudessa on puutetta vähintään neljällä mittarilla yhdeksästä. Mittarit: maksuvaikeuksia tai vaikeuksia selviytyä yllättävistä menoista tai taloudella ei ole varaa puhelimeen tai pesukoneeseen tai televisioon tai autoon tai ei ole varaa proteiinipitoiseen ateriaan, joka toinen päivä tai viikon lomaan vuodessa tai ei voi pitää kotiaan riittävän lämpimänä.

Vuonna 2016 suomalaisista köyhyys- tai syrjäytymisuhan alla elävistä 68,5 prosenttia oli huono-osaisia vain yhdellä kolmesta mittarista. Näistä 378 000 henkilöä oli pienituloisia, 159 000 henkilöä oli vajaatyöllisen kotitalouden jäseniä ja 44 000 koki aineellista puutetta. 228 000 henkilöä oli sekä pienituloisen että vajaatyöllisen kotitalouden jäseniä. Koko väestöstä 0,5 prosenttia eli 27 516 henkilöä, oli huono-osaisia kaikilla kolmella mittarilla.²³⁰

Tutkijat ovat vuosikymmenien aikana kehittäneet lukuisia yleisiä teorioita hyvinvointivaltiosta ja sosiaalipolitiikasta. Nämä teoriat käsittelevät muun muassa hyvinvointivaltion oikeutusta, kehitystä, institutionaalisen muutoksen ehtoja sekä hyvinvointivaltion yhteiskunnallisia vaikutuksia resurssien jakaantumiseen ja kotitalouksien hyvinvointiin.²³¹ Seuraavaksi tarkastelen muutamia teorioita, joihin myös Hiilamo on nojannut.

²³⁰Köyhyys- tai syrjäytymisriski sekä kotitalouksien toimeentulo-ongelmat (2018).

²³¹ Saari 2005, 13.

3 Mahdollisuuksia köyhyyden lievittämiseen Suomessa

3.1 John Rawls ja oikeudenmukaisuusteoria

Harvardin yliopiston professori John Rawlsia (1921–2002) pidetään laajasti 1900-luvun loppupuolen merkittävimpänä yhteiskuntafilosofina. Rawlsin läpimurtoteos on vuonna 1971 julkaistu *A Theory of Justice* (suom. *Oikeudenmukaisuusteoria* 1988), josta on muodostunut poliittisen filosofian klassikko. Rawlsin esittämä liberaalidemokraattinen oikeudenmukaisuuskäsitys huojutti ”yhteiskunnan hyvinvoinnin maksimointiin keskittyneen utilitarismin valta-asemaa erityisesti englanninkielisessä poliittisessä filosofiassa”.²³²

Rawlsin oikeudenmukaisuuskäsityksestä väitelleen teologian tohtori Ville Päivänsalon mukaan Rawls alkoi kehittää 1950-luvulla käsitettä, jolla voisi kuvata kaikkein puolueettominta oikeudenmukaisuusharkintaa. Yksi Rawlsin *Oikeudenmukaisuusteorian* keskeisiä pyrkimyksiä oli muodostaa sellainen käsite, josta käsin oli määrä valita yhteiskunnan perusrakennetta koskevat oikeudenmukaisuusperiaatteet.²³³

Rawlsin teoria kuuluu sopimusteoreettiseen perinteeseen, jossa moraaliperiaatteet tai yhteiskunnan rakenne perustellaan sillä, millaisen sopimuksen ihmiset olisivat yksimielisesti valinneet tietynlaisessa alkutilanteessa. Rawlsin sanotaan olevan 1600–1700 -luvun yhteiskuntafilosofien Thomas Hobbesin, Jean-Jacques Rousseauin ja John Loken perillisiä.²³⁴

Rawlsin itsensä mukaan hänen ajatteluunsa on vahvimmin vaikuttanut saksalainen valistusfilosofi Immanuel Kant, joka myös piti yhteiskunnallisen järjestyksen perustana yhteiskuntasopimusta.²³⁵

Rawlsin oikeudenmukaisuusteorian mukaan yhteiskunnan perusinstituutioita koskevat oikeudenmukaisuusperiaatteet tulisivat valituiksi tietynlaisessa puolueettomassa, kuvitteellisessa alkutilanteessa.²³⁶ Alkutilanteessa oikeudenmukaisuusperiaatteen sopijapuolet eivät tiedä yhteiskunnallista asemaansa, fyysisiä ja psyykkisiä erityispiirteitään, eivätkä käsitystään hyvästä elämästä. Näin ollen heillä ei ole syytä pyrkiä valitsemaan omaa elämäntilannettaan tai persoonallisuuttaan suosivia oikeudenmukaisuusperiaatteita.²³⁷ Sopijapuolet tekevät sopimusta tietämättömyyden verhon takana. Tietämättömyyden verho takaa Rawlsin mukaan puolueettoman näkökulman. Koska sopijat eivät tiedä omaa tilannettaan, heidän on pohdittava valintojaan kaikista mahdollisista näkökulmista. Rawlsin

²³² Mäkinen & Saxén 2013, 7.

²³³ Päivänsalo 2011, 39; Herne 2013, 24.

²³⁴ Kangas 2005, 71; Herne 2013, 25.

²³⁵ Herne 2013, 25; Kangas 2013, 46.

²³⁶ Herne 2013, 32; Kangas 2013, 47.

²³⁷ Päivänsalo 2011, 39; Herne 2013, 32.

mukaan eroperiaate valitaan, koska tietämättömyyden verhon takana sopijapuolet huomioivat myös heikoimmassa asemassa olevan ryhmään, sillä he eivät tiedä, kuuluvatko he itse tähän ryhmään.²³⁸

Rawls tarkoittaa oikeudenmukaisen yhteiskunnan perusinstituutioilla julkista sääntöjärjestelmää, joka määrittelee tietyt asemat sekä niihin liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Rawlsille perusinstituutiot ovat yhteiskunnan toimintaa ohjaavia tärkeimpiä instituutioita, kuten perustuslaki, joka määrittelee kansalaisten perusoikeudet ja velvollisuudet, verotus, terveydenhuolto ja sosiaaliturvan järjestäminen. Rawlsin mukaan perusinstituutioiden määrittelemiä asioita ovat myös ajatuksen ja omantunnon vapaus, markkinatalousjärjestelmä ja yksiavioisuus. Rawls pitää oikeudenmukaisuuden kannalta perusinstituutioiden järjestämistä kaikkein tärkeimpänä asiana, koska jokaisen ihmisen kannalta on ratkaisevaa, määrittelevätkö perusinstituutiot hänen elämänsä edellytykset oikeudenmukaisesti vai sallivatko ne tietyn epäoikeudenmukaisuuden.²³⁹

Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteet ovat:

Ensimmäinen periaate: Jokaisella ihmisellä on oltava yhtäläinen oikeus laajimpaan mahdolliseen yhtäläisten perusvapauksien kokonaisjärjestelmään, joka on yhdistettävissä jokaista koskevaan samanlaiseen vapauden järjestelmään.

Toinen periaate: Sosiaaliset ja taloudelliset eriarvoisuudet on järjestettävä siten, että ne sekä (a) liittyvät virkoihin ja aseisiin, jotka ovat kaikille avoimia mahdollisuuksien reilun yhtäläisyyden ehdoilla, että (b) tuottavat huonoimmassa asemassa oleville suurimman suurimman mahdollisen hyödyn (*eroperiaate*) (difference principle).²⁴⁰

Päivänsalo tulkitsee Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteita siten, että ensimmäisen periaatteen mukaan jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle tulee taata mahdollisimman laajat perusvapaudet. Toisen periaatteen mukaan (a) jokaiselle tulisi taata reilut mahdollisuudet saavuttaa tärkeitä yhteiskunnallisia asemia ja (b) taloudellis-sosiaalisten eriarvoisuuksien tulisi vaikuttaa vähäosaisten parhaaksi. Päivänsalon mukaan toisen periaatteen jälkimmäinen osa (*eroperiaate*) on herättänyt toiveita ”mahdollisuudesta sovittaa yhteen taloudellisen vapauden ja tasa-arvoperustaisen yhteiskuntasuunnittelun näkökulmat.”²⁴¹

Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvon periaate tulee lähelle pohjoismaista hyvinvointivaltioajattelua. Rawlsin mukaan mahdollisuuksien tasa-arvossa ratkaisevaa on todelliset osallistumismahdollisuudet ei vain muodolliset, lailliset oikeudet osallistua

²³⁸ Kangas 2005, 74; Herne 2013, 32–33.

²³⁹ Herne 2013, 27–28.

²⁴⁰ Päivänsalo 2011, 44–45; Herne 2013, 28.

²⁴¹ Päivänsalo 2011, 44–45; Herne 2013, 29.

esimerkiksi politiikkaan tai talouselämään. Todellisten mahdollisuuksien luomiseksi on rakennettava kattava koulutusjärjestelmä ja terveydenhuolto. Päivänsalo toteaa, että Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvo periaate ei kuitenkaan määrittele kovin selkeästi sitä, millaiseen yhteiskunnalliseen asemaan vähäosaiset tulisi nostaa yhteiskunnan toimesta, ja kuinka suuria sosiaalis-taloudellisia eroja voitaisiin vielä pitää oikeudenmukaisina. Eroperiaate sallii suuretkin erot, kunhan ne vaikuttavat vähäosaisten parhaaksi. Päivänsalon mukaan ajattelutapa on jännitteinen sekä mahdollisuuksien tasa-arvo periaatteen että perinteisen pohjoismaisen hyvinvointiajattelun kanssa, sillä eroperiaate sallii lähtökohtaisesti sosiaalis-taloudellisen eroavaisuuksien kasvavan huomattavan suuriksi.²⁴²

Valtio-opin professori Kaisa Herne tulkitsee eroperiaatteen tarkoittavan sitä, että jos yhteiskunnassa halutaan poiketa tasaisesta tulojaosta, se on hyväksyttävää vain siinä tapauksessa, että tulojaon epätasaisuus hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia. Herne toteaa, että Rawlsin mukaan tasaisesta tulonjaosta voidaan poiketa, jos se kannustaa työteliäisyyteen ja yritteliäisyyteen, joka hyödyttää kaikkia, myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevia.²⁴³ Hernen mukaan eroperiaate ei ota huomioon sitä, että ihmiset voivat olla heikommassa asemassa muistakin kuin taloudellisista syistä, kuten vammautumisen vuoksi.²⁴⁴ Herne toteaa, että Rawls esittää heikoimmassa asemassa olevat ihmiset ryhmänä, jolla on vähiten tuloja ja varallisuutta, mutta heitä ei määritellä esimerkiksi sukupuolen, rodun, uskonnollisen vakaumuksen tai poliittisen kannan perusteella.²⁴⁵

Sosiaalipolitiikan professori Olli Kangas toteaa, että Rawls tuo esille, miten oikeudenmukaisen jaon periaatteen mukaan yhteiskunnallisia eroja tuottavien instituutioiden on oltava avoimia kaikille. Jos esimerkiksi koulutuksen katsotaan tuottavan tuloeroja, koulutuksen on oltava yhtäläisesti avointa kaikille, jolloin koulutuksen seurauksena tulevia tuloeroja voidaan pitää oikeutettuna. Rawlsin mukaan yhteiskunnan avoimuus takaa myös sen, ettei kukaan ole tuomittu huonoon asemaan, vaan jokainen voi halutessaan järjestää itsensä pois köyhyydestä. Jos eroja tuottavat instituutiot ovat yhtäläisesti avoimia, niin yhteiskunta takaa mahdollisuuksien tasa-arvon. Näin ollen lopputuloksen erot ovat oikeutettuja.²⁴⁶

Rawls määrittelee myös sen, että oikeudenmukaisuusperiaatteet on sovellettava sanakirjajärjestyksessä (lexicografical order) eli ensimmäisen periaatteen on täytyttävä ennen

²⁴² Päivänsalo 2011, 45–46.

²⁴³ Herne 2013, 29.

²⁴⁴ Herne 2013, 43.

²⁴⁵ Herne 2013, 29. Kangas 2013, 48–49.

²⁴⁶ Kangas 2013, 49.

kuin tarkastellaan toista periaatetta, ja toisen periaatteen kohdalla a-osan on täytyttävä ennen b-osaa. Sanakirjajärjestys asettaa Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteet tärkeysjärjestykseen – etusijalla ovat ihmisten perusvapaudet suhteessa tasavertaisiin mahdollisuuksiin ja tulonjakoon. Jäljessä tulevilla periaatteilla ei voi myöskään korvata aikaisempien periaatteiden puutteita.²⁴⁷

Rawls pitää ihmisten biologisia ominaisuuksia ja lähtökohtaa yhteiskunnassa annettuna: kukaan ei ole itse ansainnut biologisia ja geneettisiä ominaisuuksiaan eikä vanhempiaan, joilla on hyvä sosioekonominen tausta yhteiskunnassa. Rawls pitää tätä yleisesti hyväksyttynä moraaliarviointien perustana. Rawlsin mukaan on epäoikeudenmukaista joutua heikompaan asemaan sellaisten tekijöiden vuoksi, joihin ei ole itse voinut vaikuttaa. Hän tuo esille, että oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa on noudatettava eroperiaatetta, koska sattumalta saamiensa ominaisuuksien tuloksista ei kenelläkään ole oikeutta nauttia enempää kuin mitä voivat nauttia he, joille sattuma ei ole suonut näitä ominaisuuksia. Näin sattuman avulla saatujen ominaisuuksien tuottamat edut hyödyttävät kaikkia ja erityisesti heikoimmassa asemassa olevia.²⁴⁸

Sosiaali- ja terveystalouden professori Juho Saaren mukaan Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ei ole kovin paljoa käytetty suomalaisessa sosiaalitutkimuksessa tai hyvinvointivaltiotutkimuksessa. Hänen mukaansa Rawlsilla olisi annettavaa. Esimerkiksi 1990-luvun lopun tuloerojen voimakkaasta kasvusta käydyssä keskustelussa, teemat olivat rawlsilaisia, vaikka häneen ei juurikaan viitattu.²⁴⁹

Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo näkee yleisesti oikeudenmukaisuuden käsitteen tulkinnat ristiriitaisina. Hänen mukaansa oikeudenmukaisuuden käsitteen ymmärretään yleensä tarkoittavan ainakin sitä, että kaikilla on oikeus tavoitella parempaa elintasoa, ja siihen tulisi olla mahdollisimman tasaisesti jakautuneita tilaisuuksia. Hiilamo toisaalta kannattaa ja toisaalta kritisoi Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvoa. Hänen mukaansa mahdollisuuksien tasa-arvo on haastava tavoite yhteiskuntapolitiikalle, sillä kaikissa sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksissa on havaittu, että varallisuudella ja sosioekonomisilla asemilla on taipumus siirtyä jossain määrin vanhemmilta lapsille myös tasa-arvoisimmissa yhteiskunnissa. Hän esittää tilalle Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa, jolloin eriarvoisuuden väheneminen ei ole vain tulojen uudelleenjakoa vaan ihmisten elinkaaren aikana tapahtuneiden myönteisten siirtymien seurausta.²⁵⁰ Hiilamo tuo

²⁴⁷ Herne 2013, 29–30.

²⁴⁸ Herne 2013, 36–37.

²⁴⁹ Saari 2005b, 77.

²⁵⁰ Hiilamo 2011, 96–97.

Rawlsin esittämän mahdollisuuksien tasa-arvon palkkatyöyhteiskunnan ja ekologisemman sosiaalipolitiikan yhteyteen. Palkkatyöstä on muodostumassa hyvinvoinnin linnake, ja kansainvälinen työnjako lisää työntekijöille asetettuja vaatimuksia, mikä voi lisätä yhä useamman henkilön putoamista työelämän ulkopuolelle. Hiilamon lähtökohta ekologisemmalle sosiaalipolitiikalle on palkkatyön ehtojen muuttaminen ja mahdollisuuksien tasa-arvon turvaaminen. Mahdollisuuksien tasa-arvoa hän perustelee tässä yhteydessä oikeudenmukaisuudella.²⁵¹

3.2 Michael Thompson, Aaron Wildavsky ja kulttuurinen teoria

Brittiläinen tutkija Michael Thompson ja yhdysvaltalainen politiikan tutkija Aaron Wildavsky (s.1930) kirjoittavat tekstissään *A poverty of distinction* (1986), että yleensä yhteiskunnalliset keskustelijat pitävät kaikkia köyhiä samankaltaisina. He pitävät tällaista lähestymistapaa ”erottelujen köyhyytenä” (a poverty of distinction). Heikki Hiilamon mukaan Thompson ja Wildavsky kertovat artikkelissaan kulttuurisesta teoriasta, jonka lähtökohtana on ajatus, että köyhät, kuten muutkaan ihmiset, eivät ole harmaata massaa.²⁵²

Heikki Hiilamo, Anna-Maria Isola ja Elina Turunen ovat kirjoittaneet artikkelin *Miten köyhät selviytyvät Suomessa?* Artikkelin pohjautuu *Syrjäytymisestä selviytymiseen Suomessa* -hankkeessa kerättyyn seuranta-aineistoon. Hiilamo, Isola ja Turunen viittaavat artikkelissaan Thompsonin ja Wildavskyn kulttuuriseen teoriaan, jonka mukaan köyhät ovat erilaisia. Hiilamo pohtii yhdessä Isolan ja Turusen kanssa sitä, mitä selviytyminen myönteisenä muutoksena tarkoittaa ihmiselle, joka on kohdannut taloudellisia vaikeuksia. Artikkelissaan he toteavat, että kaikki ihmiset eivät ole itsenäisiä kamppailijoita, ja että on ”lisättävä ymmärrystä siitä, miten yksilölliset ja ulkoiset voimavarat muuttuvat selviytymisen edellytyksiksi”.²⁵³

Thompsonin ja Wildavskyn mukaan köyhyysrajan alapuolelle jäävät ihmiset eroavat toisistaan siinä, miten he voivat vaikuttaa voimavaroihinsa ja tarpeisiinsa eri tavoilla. Heidän mukaansa köyhyyden analyysit ja määritelmät eivät yleensä tunnista sitä, että yksilöllä on kykyä hallita halujaan ja voimavarojaan erilaisten strategioiden avulla. Thompsonin ja Wildavskyn mukaan tarpeita voi pienentää tai suurentaa, haluja kutistaa ja voimavaroja lisätä. Hiilamon mukaan Thompsonin ja Wildavskyn teoria köyhyydestä ja huono-osaisuudesta

²⁵¹ Hiilamo 2011, 38–40.

²⁵² Hiilamo 2011, 58; Isola et al. 2016, 150.

²⁵³ Isola et al. 2016, 151.

perustuu tarpeiden ja resurssien sosiaaliseen muokattavuuteen ja sosiaalisen elämän prosesseihin.²⁵⁴

Hiilamon mukaan Thompson ja Wildavsky esittävät viisi vaihtoehtoista tilannetta tarpeiden ja voimavarojen sosiaalisesta muokattavuudesta:

- 1) ei pystytä hallitsemaan sen paremmin tarpeita kuin voimavaroja
- 2) voidaan hallita tarpeita muttei voimavaroja
- 3) voidaan hallita voimavaroja muttei tarpeita
- 4) voidaan hallita sekä tarpeita että voimavaroja
- 5) voidaan lisätä sekä voimavaroja että tarpeita.²⁵⁵

Hiilamon mukaan Thompson ja Wildavsky esittävät, että edellä olevia erotteluja soveltamalla on mahdollista luoda viisi selviytymisstrategiaa. Vaikeimmassa tilanteessa olevia yksilöitä he kutsuvat 'pystymättömiksi'. Heidän strategiansa on pakotettu lyhytnäköisyys, sillä heillä ei ole kovin monia mahdollisuuksia vaikuttaa arkeensa nykyhetkessä eikä tulevaisuudessa. Hiilamon mukaan Suomen sosiaaliturvajärjestelmä saattaa pakottaa kaikki tietyn tulorajan alapuolelle joutuneet "pystymättömien" luokkaan.²⁵⁶

Thompson ja Wildavsky kutsuvat toista strategiaa 'hierarkiseksi'. Se perustuu toimeentuloa säätelevien instituutioiden (työmarkkinoiden, yrittämisen edellytysten, keskinäisen avun) kollektiiviseen manipulaatioon. Tällöin on mahdollista lisätä voimavaroja, jotta kiinteät tarpeet voidaan tyydyttää.²⁵⁷ Kolmatta strategiaa he kutsuvat 'autonomiseksi'. Siinä korostuu riippumattomuus instituutioista, joista kuitenkin yritetään hyötyä. Pyrkimyksenä on löytää tasapaino voimavarojen ja tarpeiden välille. Hiilamon mukaan Suomessa jotkut valitsevat autonomisen strategian jättäytymällä sosiaaliturvajärjestelmän ulkopuolelle.²⁵⁸

Thompson ja Wildavsky kutsuvat neljättä strategiaa 'lahkolaiseksi'. Kysymys on kollektiivisesta eloonjäämisestä. Ihmiset vähentävät tarpeitaan vastaamaan vähäisiä voimavarojaan. Hiilamo toteaa ruokapankin olevan esimerkki kollektiivisen strategian käytöstä.²⁵⁹ Viidettä strategiaa Thompson ja Wildavsky kutsuvat 'yrittäväksi'. Se perustuu ajatukselle, että voimavaroja on mahdollista hallita, mutta ei välttämättä tarpeita, jotka

²⁵⁴ Hiilamo 2011, 58–59; Isola et al. 2016, 151.

²⁵⁵ Hiilamo 2011, 59; Isola et al. 2016, 151.

²⁵⁶ Hiilamo 2011, 60–61.

²⁵⁷ Hiilamo 2011, 59–60.

²⁵⁸ Hiilamo 2011, 61.

²⁵⁹ Hiilamo 2011, 60–61.

tulkitaan haluina.²⁶⁰ Hiilamon mukaan siihen, millaisia strategioita köyhät käyttävät, vaikuttaa politiikka. Myös byrokratialoukut ja työmarkkinoiden rakenteelliset esteet vaikuttavat pienituloisten pääsyyn työmarkkinoille tai estävät sen kokonaan.²⁶¹

Hiilamo näyttää kannattavan Thompsonin ja Wildavskyn ajatuksia luonnostellessaan uutta hyvinvointivaltiota 2.1 tekstissään *Uusi hyvinvointivaltio*. Hän ottaa uuden hyvinvointivaltion lähtökohdaksi ihmiset ja heidän tarpeensa ja halunsa. Tarpeet ja halut vaihtelevat ajan, paikan ja väestön rakenteen mukaan. Hiilamon mukaan demokraattisessa yhteiskunnassa tarpeet ja arvot synnyttävät myös hyvinvointivaltion instituutiot.²⁶²

3.3 Anthony Giddens ja sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka

Brittiläistä sosiologia ja London School of Economics and Political Sciences -yliopiston johtajaa Anthony Giddensia (s. 1938) pidetään niin kutsutun kolmannen tien pääideologina, jota Tony Blairin työväenpuolue kannatti 1990-luvulla. Giddensin kolmannen tien käsitteellä on vahva yhtymäkohta myös Hiilamon useissa teksteissään esille tuomaan sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan ajatukseen.²⁶³

Giddensin käyttämä kolmannen tien käsite on ollut aiemmin käytössä esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin sitä käytettiin kuvaamaan kapitalismin ja reaalisosialismin väliin sijoittuvia politiikkamalleja. Sitä on käytetty myös suomalaisessa keskustelussa valtiokeskeisemmän kasvupolitiikan oikeuttamisen välineenä. Giddens on määritellyt kolmannen tien uudestaan niin, että se tarkoittaa pyrkimystä uudistaa länsimaisten yhteiskuntien sosiaali- ja työllisyyspoliittisia instituutioita. Hän oikeuttaa lähestymistapansa viittaamalla ”keynesiläisen hyvinvointikonsensusen” tukirakenteiden murtumiseen. Uusien perherakenteiden, työmarkkinoiden muutosten, elinkeinorakenteen jälkiteollistumisen, elitistisen valtion heikentymisen, kansantalouksien avautumisen ja tietoyhteiskuntaan siirtymiseen haasteet ovat yhdessä luoneet kysyntää uudentalaiselle yhteiskuntapolitiikalle.²⁶⁴

Giddensille Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvo, kuten yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, eivät yksinään takaa kansalaisten välistä tasa-arvoa. Mahdollisuuksien tasa-arvon riittämättömyys johtuu Giddensin mukaan siitä, että yksilöiden

²⁶⁰ Hiilamo 2011, 60.

²⁶¹ Hiilamo 2011, 61.

²⁶² Hiilamo 2011, 6–7.

²⁶³ Hiilamo 2011, 78; Saari 2013, 155.

²⁶⁴ Saari 2013, 154.

panosten ja tuotosten jakautumisen välillä ei ole riittävää yhteyttä. Markkinat palkitsevat runsain mitoin hyvinkin pieniä tuottavuuseroja.²⁶⁵

Giddensin *Europe in the Global Age* kirjan pääteesi on Hiilamon mukaan myönteinen hyvinvointi. Giddens kiinnittää kirjassaan huomiota erityisesti globaalin talouden vaikutuksiin eurooppalaisille hyvinvointivaltioille. Globaalin kilpailun seurauksena palvelut kilpailutettiin ja ulkoistettiin Kiinaan saakka. Myös Hiilamo on havainnut globalisaation muuttaneen hyvinvointivaltion toimintaedellytyksiä. Hiilamo kannattaa Giddensin ajatuksia ja käyttää niitä *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet* ja *Uusi hyvinvointivaltio* teksteissään. Hiilamo kehittää Giddensin ajatuksia sopivaksi suomalaiseen hyvinvointivaltioon sanomalla, että hyvinvointivaltiossa ei enää voi olla kysymys sosiaalisten riskien välttämisestä vaan hyvinvoinnin edistämisestä. Hiilamon mukaan myönteisten elämänmuutoksien ytimessä on myönteisissä siirtymissä: työttömät eivät pääse töihin, mutta he voivat päästä aloittamaan opiskelun, koulutuksen, yrittämisen tai osapäivätyön. Hiilamo perustelee muutoksen tarvetta sillä, että teollisuusyhteiskunnan aika on ohi: ”keynesiläinen suhdanteiden tasaamisen ja rahamarkkinoiden sääntelyn politiikka on poissa muodista”.²⁶⁶ Hiilamon mukaan globaalin talouden muokkaamalla työmarkkinoilla tarvitaan sekä työnantajien, työntekijöiden ja julkisen vallan joustavuutta, koska kaikki tuotannontekijät liikkuvat vapaasti.²⁶⁷

Hiilamo näkee tulevaisuuden hyvinvointipolitiikan keskeisenä kysymyksenä sen, miten vähemmän koulutetut, osatyökykyiset tai muutoin kokoaikaiseen työhön kykenemättömät saavat mahdollisuuksia osallistua työelämään. Hiilamon mukaan pitkäaikaistyöttömyys aiheuttaa ”suuria hyvinvointitappioita yksilöille, perheille ja yhteiskunnalle”. Hänen mukaansa sosiaalisten mahdollisuuksien politiikassa olisi pyrittävä lyhentämään sellaista pitkäaikaistyöttömyyttä, joka vähentää inhimillistä pääomaa. Kuntia olisi kannustettava ja velvoitettava työllistämään ainakin nuoria.²⁶⁸

²⁶⁵ Saari 2013, 163.

²⁶⁶ Hiilamo 2010b, 266; Hiilamo 2011, 80–82.

²⁶⁷ Hiilamo 2011, 112–113.

²⁶⁸ Hiilamo 2010b, 279; Hiilamo 2011, 113–114.

3.4 Anthony Atkinson ja eriarvoisuuden vähentäminen

Brittiläinen ekonomisti, London School of Economics -yliopiston professori Anthony Atkinson (1944–2017) esittelee viimeisimmässä kirjassaan *Inequality – What can be done?* poliittisen keinovalikoimansa, jolla voitaisiin vähentää eriarvoisuutta.²⁶⁹

Atkinson selittää kirjassaan *Inequality – What can be done*, miten John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria käynnisti laajan keskustelun moraalifilosofien keskuudessa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden luonteesta. Atkinson toteaa, että Rawlsin oikeudenmukaisuuden kehyksestä löytyy käsite ”perushyödykkeet”, joilla Rawls tarkoittaa asioita, joita rationaalisen ihmisen on oletettu haluavan kaikkein eniten. ”Perushyödykkeet” on sijoitettu listalle, jossa ovat ’oikeudet, tilaisuudet, voimat, tulot ja terveys’. Atkinsonin mukaan intialaissyntyinen taloustieteen nobelin saanut professori Amartya Sen on väittänyt tämän olleen myös utilitarismin takana mutta se loppui lyhyeen, kun pohdittiin, miten ’ihmisten laajan eroavaisuuden vuoksi kyetään muuttamaan perushyödykkeet hyväksi elämäksi.’ Sen on ehdottanut, että olisi siirryttävä perushyödykkeistä ”toimintakykyihin”. Sosiaaliset oikeudet tulisi määritellä ihmisille laajojen mahdollisuuksien termein. Sen tuo esille, että perushyödykkeet eivät auta ihmistä, jos hänellä on esimerkiksi vamma, jolloin hänellä voi olla korkeammat matkakustannukset kuin terveellä ihmisellä. Atkinsonin mukaan Senin lähestymistapa nostaa esiin syyt huolestua taloudellisten resurssien epätasa-arvosta oikeudenmukaisuuden periaatteen näkökulmasta. Oikeudenmukaisuuden sisällä tulot ovat vain yksi ulottuvuus, ja tuloerot pitäisi tulkita erilaisten varallisuuksien ja etuisuuksien valossa. Mutta edelleen on niin, että saavutetut taloudelliset resurssit ovat suuri epäoikeudenmukaisuuden lähde. Tämän vuoksi Atkinson itse kertoo kirjoittaneensa kirjan *Inequality – What can be done?* jossa hän keskittyy taloudellisen ulottuvuuden epätasa-arvoon.²⁷⁰

Atkinson tekee kirjassaan 15 ehdotusta, joiden hän selittää vähentävän laajaa epätasa-arvoa.²⁷¹ Ehdotukset ovat robotiikka ja teknologian uhka; suuryritysten ”kesyttäminen”; työttömyyden ennaltaehkäiseminen ja vähentäminen; kohtuuttoman suuret palkat leikkuriin; pienituloisten säästäjien tukeminen; nuorille vähimmäisperintö; valtion tase tuottamaan; progressiivisen tuloveron kiristäminen ja veropohjan laajentaminen ; sama vero pääomasta ja työstä; perintöveron kiristys; progressiivinen kiinteistövero; lapsilisät verolle; osallistumistulo perustulon sijaan; sosiaaliturva kuntoon sekä kehitysapu ja tuloerot.²⁷²

²⁶⁹ Hiilamo 2017, 7.

²⁷⁰ Atkinson 2015, 13–14.

²⁷¹ Atkinson 2015, 237–238.

²⁷² Hiilamo 2017, 14–58.

Hiilamo tarkastelee *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* tekstissään Atkinsonin eriarvoisuutta vähentäviä ratkaisuehdotuksia soveltaen niitä Suomeen.²⁷³ Hiilamo tuo esille Euroopan komission Eurostatin vuoden 2014 tilastot ja tuloerojen mittauksen Gini-indeksillä, millä mitattuna tuloerot ovat Suomessa pienet. Hän kysyykin, onko tuloeroista syytä olla huolissaan. Hiilamon mukaan tuloerot koskevat koko väestöä, mutta erityisesti hän nostaa esille köyhät. Hänen mukaansa tuloerojen kielteiset vaikutukset näkyvät Suomessa siinä, että köyhimmät ovat jääneet pitkäaikaistyöttömyyden ja sosiaaliturvan leikkausten vuoksi muista jälkeen.²⁷⁴ Heikki Hiilamon tekstien *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseen* pääväite seuraa perusteluista: tuloeroja on kavennettava Suomessa²⁷⁵ Tarkastelen lähinnä niitä ratkaisuja, jotka koskettavat tässä tutkielmassa käsittelemiäni aiheita, kuten työttömyyttä, tuloerojen kasvua, verotusta, sosiaaliturvaa sekä osallistumistuloa.

Hiilamon mukaan eriarvoisuus on laajempi käsite kuin tuloerot. Hiilamo pitää tuloja erinomaisena mittarina kuvaamaan laajemminkin sosiaalisia resursseja kuten koulutusta, varallisuutta, asuinmuotoa ja -paikkaa, koettua terveyttä ja elinikää. Perustelunsa tueksi Hiilamo viittaa kahden brittiläisen epidemiologin, Richard Wilkinsonin ja Kate Pickettin vuonna 2009 julkaisemaan kirjaan *The Spirit Level*, jossa osoitettiin tuloerojen pienentämisen parantavan kaikkien muiden hyvinvointia, paitsi superrikkaiden.²⁷⁶ Wilkinsonin ja Pickettin mukaan tulotaso ei enää selitä kehittyneissä länsimaissa hyvinvointia, vaan se, miten tulot ovat jakautuneet.²⁷⁷

Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdotukset tarjoavat tärkeitä näkökulmia myös suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan, vaikka ne on laadittu ensisijaisesti Ison-Britannian kontekstiin. Hiilamo selittää, että Atkinsonin mukaan tuloerojen kasvun syynä eivät ole ainoastaan yleisimmin mainitut globalisaatio ja teknologian kehitys. Niiden lisäksi vaikuttavat myös monet niin kutsutut institutionaaliset tekijät, kuten rahoituspalvelujen kasvu, muuttuneet palkkausnormit, ay-liikkeen vallan hiipuminen sekä tulojen uudelleen jakaminen ja hyvinvointivaltion heikkeneminen. Hiilamon mukaan tuloerojen kasvuun voidaan vaikuttaa politiikalla.²⁷⁸

²⁷³ Hiilamo 2017, 7.

²⁷⁴ Hiilamo 2017, 10.

²⁷⁵ Hiilamo 2017, 10.

²⁷⁶ Hiilamo 2017, 8–9.

²⁷⁷ Hiilamo 2010a, 75.

²⁷⁸ Hiilamo 2017, 7–8; Atkinson 2015, 82 kirjoittaa: ”As I shall argue, there are valid criticisms to be made of contemporary economics, but credit should be given to the economists who have focused on rising inequality and identified a number of contributing factors, including: globalisation, technological change (information and communications technology) growth of financial services, changing pay norms, reduced role of trade unions, scaling back of the redistributive tax-and-transfer policy.”

Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdottamat toimenpiteet liittyvät markkinatuloja jakavien instituutioiden (teknologian ja kilpailun) sääntelyyn; työmarkkinoiden toimintaan; kansalaisten nettotulojen erojen tasoittamiseen sekä verotukseen. Hiilamon mukaan tulo-, pääoma-, perintö- ja kiinteistöveron kiristykset ovat tuttuja käytäntöjä, mutta Atkinsonin perustelut ovat uusia.²⁷⁹ Tarkastelen tässä niitä Atkinsonin eriarvoisuutta vähentäviä ehdotuksia, jotka liittyvät tutkielmani aiheeseen.

Työttömyys vihdoin kuriin tekstissään Hiilamo hämmästelee sitä, että Atkinson ehdottaa vasta kolmantena tuloerojen kaventamiskeinona työttömyyden poistamista, vaikka Hiilamon mukaan työttömyys on tuloerojen syynä itsestään selvä asia. Hiilamo on yllätynyt myös siitä, ettei Atkinson halua laittaa tavoitetta työllisyysasteelle. Atkinsonin ehdotus on, että hallitusten tulisi ottaa tavoitteeksi työttömyyden ennaltaehkäiseminen ja vähentäminen sekä sen tukeminen, että taattaisiin minimipalkkatyötä jokaiselle, joka sellaista haluaa tehdä.²⁸⁰ Atkinsonin ehdotuksen mukaan tukitöistä ei kuitenkaan maksettaisi työehtosopimusten mukaista palkkaa vaan minimipalkka, eikä sitä olisi pakko tehdä vaan se olisi mahdollisuus. Etuudet eivät muuttuisi, vaikka tukitöitä ei tekisikään. Tukityötä tarjottaisiin vaan maassa asuville pitkäaikaistyöttömille julkisen tai voittoa tavoittelemattoman organisaation palveluksessa. Hän myöntää, että työmarkkinoilla tarvittavat taidot eivät ehkä lisääntyisi, mutta työn tekeminen antaisi mahdollisuuden osallistua yhteiskuntaan ja se lujittaisi työn arvoa yhteiskunnassa. Hiilamo toteaa, että Suomessa tällaisten työpaikkojen luominen ei tulisi kovin kalliiksi, sillä palkka säästäisi työttömyysturva-, asumistuki- ja toimeentulotukimenoja sekä toisi välittömiä ja välillisiä verotuloja.²⁸¹ Hallitus on tosin siirtänyt työllisyyden hoidon markkinoille ja karsinut aktiivisen työmarkkinapolitiikan rahoitusta. Hänen mukaansa Atkinsonin ehdotusta ei ole helppoa Suomessa toteuttaa, koska se nostaisi julkisia menoja ja tarkoittaisi täyskäännöstä työllistämispolitiikkaan.²⁸²

Kuninkaan aarre tekstissään Hiilamo toteaa tuloerojen kasvun liittyvän länsimaissa globalisaatioon, teknologian murrokseen ja politiikkaan. Länsimaat ovat lieventäneet poliittisella päätöksellä tuloveron progressiota.²⁸³ Hiilamo on tarkastellut verotuksen muutoksia Suomessa 1990-luvun laman jälkeen, jolloin tuloerot lähtivät kasvuun. Hän pitää tuloerojen kasvun tärkeänä syynä verotusta, varsinkin pääomatulovero- ja

²⁷⁹ Hiilamo 2017, 12.

²⁸⁰ Hiilamo 2017, 21.

²⁸¹ Hiilamo 2017, 22.

²⁸² Hiilamo 2017, 22–23.

²⁸³ Hiilamo 2017, 36.

kiinteistöverouudistuksia. Hiilamon mukaan oikeudenmukainen verotus edellyttäisi sitä, että otetaan huomioon veronmaksukyky: veroprogression idean mukaan veronmaksukyky on sitä parempi, mitä suurempi osa tuloista ylittää vähimmäistarpeet.²⁸⁴

Atkinson ehdottaa kuitenkin, että ansiotuloveroa kiristettäisiin tulon mukaan 65 prosenttiin saakka ja samanaikaisesti laajennettaisiin veropohjaa. Veropohjalla tarkoitetaan tässä niiden tulojen määrää, jotka ovat verotuksen piirissä. Atkinson perustelee ehdotustaan toisaalta suurimmalla mahdollisella verokertymällä ja toisaalta reiludella.²⁸⁵ Hiilamon mukaan Atkinsonille oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, että jokaisen tulisi saada pitää kohtuullinen osa siitä lisätulosta, jonka hän saa ylitöiden, toisen työn tai suuremman vastuun vuoksi. Nyt alimmilla tulotasolla henkilöt joutuvat köyhyysloukkuun, sillä lisätulot pienentävät tulosidonnaisia etuuksia ja nostavat marginaaliveroprosenttia²⁸⁶ niin, että he saavat pitää vain pienen osan lisätuloistaan. Tämä on Atkinsonin mukaan epäreilua.²⁸⁷ Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdotus nostaisi Suomessa rajusti suurituloisimpien ylintä marginaaliveroprosenttia. Suurituloisimpien marginaaliveroprosenttia on Suomessa pienennetty: vuonna 1987 se oli noin 72 prosenttia, ja 56 prosenttia vuonna 2015. Hiilamon mukaan marginaaliveroprosenttia on pienennetty enemmän, jos huomioidaan se, että ennen vuotta 1993 pääomatuloja verotettiin yhdessä ansiotulojen kanssa progressiivisen asteikon mukaan.²⁸⁸ Hiilamon mukaan Atkinsonin veroehdotus olisi erittäin helppo toteuttaa ja se kaventaisi tuloeroja välittömästi merkittävällä tavalla. Tarvittaisiin vain tuloveroasteikon numeroiden vaihtamista ja sitä, että korkeita ansiotuloja ei saisi muuntaa pääomatuloksi.²⁸⁹

Sama vero pääomasta ja työstä tekstissään Hiilamo toteaa, että globalisaatio on johtanut siihen, että pääomatulot ovat kasvaneet suhteessa ansiotuloihin kaikissa länsimaissa. Monet maat ovat Suomen tavoin siirtyneet suhteelliseen pääomaverotukseen eli veroprosentti pysyy samana, vaikka tuloja olisi kuinka paljon. Hiilamon mukaan Atkinson ehdottaa, että palattaisiin aikaan ennen vuosia 1973 ja 1974, jolloin käytettiin ansiotulovähennystä. Pääomatuloja ja ansiotuloja verotettaisiin samalla prosentilla, mutta alimmalla tulotasolla ansiotulosta voisi tehdä suuria vähennyksiä.²⁹⁰ Hiilamon mukaan tämä ehdotus mullistaisi suomalaista verojärjestelmää, joka perustuu progressiiviseen tuloveroon ja suhteelliseen pääomaveroon. Ylin tulovero on noin 56 prosenttia ja pääomavero 30 prosenttia. Hiilamon

²⁸⁴ Hiilamo 2011, 68–69.

²⁸⁵ Hiilamo 2017, 36.

²⁸⁶ Se veroprosentti, jolla verotetaan lisätuloista.

²⁸⁷ Hiilamo 2017, 37.

²⁸⁸ Hiilamo 2017, 37–38.

²⁸⁹ Hiilamo 2017, 38.

²⁹⁰ Hiilamo 2017, 39.

mukaan ansio- ja pääomatulojen verotuksen erottaminen toisistaan on johtanut siihen, että pienien tulojen saajilla veroprosentit ovat melko samanlaiset, mutta korkeimmilla tulotasoilla ne vaihtelevat suuresti. Hänen mukaansa Suomen verojärjestelmä ylimmillä tuloilla ei ole enää progressiivinen vaan regressiivinen eli mitä enemmän henkilö ansaitsee, sitä vähemmän hän maksaa tuloista veroja.²⁹¹ Hiilamon mukaan Suomessa on jo siirrytty pieni askel Atkinsonin ehdottamaan suuntaan vuonna 2012, jolloin on otettu käyttöön pääomatulojen verotuksen porrastus.²⁹² Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdotus olisi teknisesti helppo toteuttaa ja se kaventaisi tuloeroja, kun rikkaiden verotus kiristyisi. Lisäksi se synnyttäisi uusia työpaikkoja. Tämä edellyttäisi kuitenkin sitä, että pääomatulooverouudistus kytkettäisiin yritysverouudistukseen. Yritysverouudistus kannustaisi yrityksiä riskisijoittamiseen ja laajentamiseen.²⁹³

Sosiaaliturva kuntoon tekstissään Hiilamo kuvaa Atkinsonin halua vähentää toimeentulotuen tarvetta kehittämällä sosiaalivakuutusta. Isossa-Britaniassa työttömyyskorvauksen taso ja kattavuus on heikko, mikä aiheuttaa köyhyyttä ja lisää tuloeroja. Atkinson ehdottaa sosiaalietuuksien tason nostamista ja kattavuuden laajentamista tuloeroja kaventamiseksi. Atkinson ehdottaa Iso-Britannian palaamista Beveridge-suunnitelmaan, joka oli myös pohjoismaisille hyvinvointivaltioille esikuvana toisen maailmansodan jälkeen. Hiilamon mukaan Atkinsonille olennainen kysymys on työmarkkinoiden pirstoutuminen. Uusi sosiaaliturva tulisi rakentaa niin, että se vastaisi osa-aikatyötä tekevien henkilöiden ja monista eri lähteestä tulonsa saavien tarpeisiin. Tarvittaisiin sosiaalivakuutus, joka huomioisi sirpaloituneet työmarkkinat.²⁹⁴

Tekstissään *Osallistumistulo perustulon sijaan* Hiilamo selittää Atkinsonin kehittämää osallistumistuloa, joka täydentää muuta sosiaaliturvaa, ja jota maksetaan 'osallistumisen' eikä kansalaisuuden perusteella. Osallistumisen Atkinson määrittelee laajasti sosiaalisesti hyödyllisenä toimintana, ja tulkitsee sen myönteisenä merkinä vastavuoroisuudesta. Työikäisille se voisi tarkoittaa täysi- tai osapäiväistä työtä, yrittäjätoimintaa, koulutusta, harjoittelua, aktiivista työnhakua, lasten ja vanhusten hoivaa tai säännöllistä vapaaehtoistyötä.²⁹⁵

Hiilamon mukaan Atkinson kuvaa samoja ongelmia, joita on myös Suomessa: perusturvan monikertaista tarveharkintaa ja työmarkkinoiden marginaalissa olevien

²⁹¹ Hiilamo 2017, 39–40.

²⁹² Hiilamo 2017, 40.

²⁹³ Hiilamo 2017, 41.

²⁹⁴ Hiilamo 2017, 54.

²⁹⁵ Hiilamo 2017, 51.

byrokratialoukkuja. Hiilamon mukaan Suomessa ongelmat on tunnustettu.²⁹⁶ Hiilamo kuitenkin väittää, että pitkäaikaistyöttömät on jätetty Suomessa suurelta osin oman onnensa varaan. Hän perustelee väitettään sillä, että pitkään työmarkkinatukea saavista vain hyvin pieni osa on Kelan tutkimuksen mukaan mukana aktiivitoimissa työttömyyden aikana.²⁹⁷

Hiilamo toteaa, että Suomessa on kehitetty useita osallistavan sosiaaliturvan malleja, joista osa perustuu Atkinsonin osallistumistulomallille. Hän viittaa tekstissä johtamaansa *Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia* -selvityshankkeeseen vuonna 2016, josta hän on antanut raportin Valtioneuvoston kanslialle helmikuussa 2017. Sosiaalistavan sosiaaliturvan ideana on antaa kaikille pitkään työmarkkinatukea saaneille tulonsiirtoja ja palveluja. Se olisi myös uusi työmuoto aikuissosiaalityölle ja kuntouttavalle työtoiminnalle silloin, kun henkilö siirtyy perustulon saajaksi. Näin annettaisiin työttömille ja sosiaalityöntekijöille valtaa keskustella keskenään osallistavasta toiminnasta.²⁹⁸ Hiilamo selittää, että osallistumistulo korjaisi universaalien perustulon epäkohtia. Esimerkiksi yhteisöä hyödyntävää toimintaa tekeville opiskelijoille voitaisiin edelleen maksaa opintotukea ja kotiäideille kotihoidontukea osallistumistulona. Osallistumistulomallin ongelmaksi Hiilamo näkee sen, että vaikka ajatuksena on vapaaehtoisuus, vastustajat voivat helposti leimata sen pakkotyöksi. Lisäksi osallistumistulo vaatisi laajaa palvelureformia ja perusteellista perusturvaetuuksien uudistamista.²⁹⁹

Välianalyysi: Miksi Heikki Hiilamo ehdottaa erityisesti Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa ja John Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvoa suomalaisen köyhyyden lieventämiseen?

Hiilamon pohtiessa sitä, miksi köyhien asemaa tulisi parantaa, hän toteaa monen uskovan, että köyhyys on ainakin jossakin määrin köyhien omaa syytä. Hiilamo näkee tilanteen toisin. Köyhyys ei ole vain köyhien yksilöiden tai perheiden ongelma vaan kärsimykseen johtava prosessi, jonka alkusyytä on selvitettävä. Hiilamo näkee köyhyyden yhteiskunnallisena ilmiönä, jota voidaan tutkia empiirisenä tai ideologisenä kysymyksenä.³⁰⁰ Hiilamo toteaa, että tänä päivänä talouden globalisaatio ja teknologia ovat murentaneet pohjoismaisen hyvinvointivaltion kivijalan eli täystyöllisyyden.³⁰¹ Kaikille ei enää ole töitä.

Hiilamo näkee tulevaisuuden hyvinvointipolitiikan keskeisenä kysymyksenä sen,

²⁹⁶ Hiilamo 2017, 51–52.

²⁹⁷ Hiilamo 2017, 52.

²⁹⁸ Hiilamo et al. 2017, 29–31.

²⁹⁹ Hiilamo 2017, 52.

³⁰⁰ Hiilamo 2011, 31–32.

³⁰¹ Hiilamo 2014d, 90.

miten vähemmän koulutetut, osatyökykyiset tai muutoin kokoaikaiseen työhön kykenemättömät saavat mahdollisuuksia osallistua työelämään. Hiilamon mukaan pitkäaikaistyöttömyys aiheuttaa ”valtavia hyvinvointitappioita yksilöille, perheille ja yhteiskunnalle”.³⁰² Hänen mukaansa Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikalla olisi pyrittävä lyhentämään pitkäaikaistyöttömyyttä, sillä se vähentää inhimillistä pääomaa.³⁰³ Hiilamo ja Saari tarkoittavat sosiaalisilla mahdollisuuksilla ”ihmisten toimintakykyä parantavia tai sitä ylläpitäviä sekä sosiaalista osallisuutta edistäviä myönteisiä siirtymiä.”³⁰⁴ Sosiaalisten mahdollisuuksien näkökulmasta ihminen nähdään autonomisena toimijana, joka rakentaa elämäänsä omilla teoillaan, geneettisten ja kulttuurisen perimän avulla yhdessä toisten kanssa.³⁰⁵

Hiilamo tarkastelee teksteissään instituutioiden toimintaa ja sitä, miten hyvin ne vaikuttavat kansalaisten hyvinvointiin ja miten voimakkaasti ne ohjaavat hyvinvoinnin edellytysten syntymistä koko väestössä. Hänen tarkastelunsa lähtökohtana on John Rawlsin eroperiaate, jonka mukaan kaikki ne yhteiskunnalliset erot ovat perusteltuja, jotka parantavat heikoimmassa asemassa olevan tilannetta.³⁰⁶ On yllättävää, että Hiilamo ei analysoi kovinkaan paljoa John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaa ja eroperiaatetta tai niiden soveltamista suomalaiseen yhteiskuntaan. Terho Pursiainen mukaan oikeudenmukaisuusteoria tuo kuitenkin vähäosaisimman lähimmäisen eettisen ajattelun keskipisteeseen.³⁰⁷ Hiilamo toteaa kyllä, että oikeudenmukaisuuden käsitteen tulkinnat ovat hänen mielestään ristiriitaisia, ja Rawlsin muotoilema mahdollisuuksien tasa-arvo on haastava tavoite yhteiskuntapolitiikalle, sillä kaikissa sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksissa on huomattu, että myös kaikkein tasa-arvoisimmissa yhteiskunnissa varallisuus ja sosioekonominen asema voi siirtyä jossain määrin vanhemmilta heidän lapsilleen.³⁰⁸ Hiilamo esittää tässä yhteydessä mahdollisuuksien tasa-arvon tilalle Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa, jolloin eriarvoisuuden väheneminen on seurausta ihmisten elinaikana tapahtuneista myönteisistä siirtymistä.³⁰⁹

Hiilamo esittää suomalaisen palkkatyöyhteiskunnan ongelmiin Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvon turvaamista ja palkkatyönehtojen muuttamista. Hänen mukaansa suomalaisen palkkatyöyhteiskunnan pulmana köyhyyden näkökulmasta katsottuna on se, että

³⁰² Hiilamo 2011, 113.

³⁰³ Hiilamo 2011, 113–114.

³⁰⁴ Hiilamo & Saari 2010b, 14; Hiilamo 2011, 90.

³⁰⁵ Hiilamo & Saari 2010b, 15.

³⁰⁶ Hiilamo 2011, 44.

³⁰⁷ Pursiainen 1989, 1–2.

³⁰⁸ Hiilamo 2011, 96.

palkkatyöstä on muodostunut hyvinvoinnin saareke, johon ei haluta päästää heikompia.³¹⁰ Hiilamo uskoo, että palkkatyön saarekkeen purkaminen ja osatyökykyisten ottaminen mukaan työelämään ovat ennakoedellytys ekologisemman sosiaalipolitiikan toteuttamiseen.³¹¹

Hiilamon mukaan tuloeroja on kavennettava Suomessa ja niiden kaventamiseksi hän tarkastelee *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* tekstissään Anthony Atkinsonin eriarvoisuutta vähentäviä ratkaisuehdotuksia soveltaen niitä Suomeen.³¹² Hiilamon mukaan tuloerojen kielteiset vaikutukset näkyvät Suomessa siinä, että köyhimmät ovat jääneet pitkäaikaistyöttömyyden ja sosiaaliturvan leikkausten vuoksi muista jälkeen.³¹³

Olen tarkastellut tutkielmassani lähinnä niitä Hiilamon arvioimia Atkinsonin ratkaisuehdotuksia, jotka koskettavat työttömyyttä, verotusta, tuloerojen kasvua, sosiaaliturvaa ja osallistumistuloa. *Työttömyys vihdoinkin kuriin* tekstissään Hiilamo tuo esille Anthony Atkinsonin ehdotuksen, jonka mukaan maiden hallitusten tulisi asettaa tavoitteeksi työttömyyden ennaltaehkäiseminen, vähentäminen sekä minimipalkan takaamisen tukeminen niin, että taattaisiin minimipalkkatyötä jokaiselle sitä haluavalle. Työn tekeminen olisi mahdollisuus, ei pakko. Etuudet eivät muuttuisi, vaikka tukitöitä ei tekisikään. Hiilamo selittää, että Suomessa tällaisten työpaikkojen luominen ei tulisi kovin kalliiksi, sillä palkka säästäisi työttömyysturva-, asumistuki-, ja toimeentulotukimenoja sekä toisi välittömiä ja välillisiä verotuloja.³¹⁴ Hänen mukaansa Atkinsonin ehdotusta minimipalkkatyöstä ei kuitenkaan olisi Suomessa helppo toteuttaa, koska se nostaisi julkisia menoja ja tarkoittaisi täyskäännöstä työllistämispolitiikkaan.³¹⁵

Hiilamo tarkastelee *Kuninkaan aarre* tekstissään Atkinsonin ehdotusta progressiivisesta ansiotuloverotuksesta. Atkinson ehdottaa progressiivista ansiotuloveroa 65 prosenttiin asti ja samanaikaista veropohjan laajentamista. Atkinson perustelee ehdotustaan suurimmalla mahdollisella verokiertymällä ja reiluudella. Hiilamon mukaan Atkinsonille oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, että jokaisen tulisi saada pitää lisätuloistaan kohtuullinen osa.³¹⁶ Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdotus nostaisi Suomessa valtavasti suurituloisimpien ylintä marginaaliveroprosenttia. Suomessa suurituloisimpien marginaaliveroprosentti on laskenut 72 prosentista (vuonna 1987) 56 prosenttiin (vuonna 2015).³¹⁷ Hiilamon mukaan

³⁰⁹ Hiilamo 2011, 96–97.

³¹⁰ Hiilamo 2011, 38.

³¹¹ Hiilamo 2011, 40.

³¹² Hiilamo 2017, 7.

³¹³ Hiilamo 2017, 10.

³¹⁴ Hiilamo 2017, 21–22.

³¹⁵ Hiilamo 2017, 22–23.

³¹⁶ Hiilamo 2017, 36–37.

³¹⁷ Hiilamo 2017, 37–38.

Atkinsonin veroehdotus olisi erittäin helppo toteuttaa ja se kaventaisi tuloeroja välittömästi merkittävällä tavalla. Olisi vain vaihdettava tuloveroasteikon numerot, eikä korkeita ansiotuloja saisi muuntaa pääomatuloksi.³¹⁸

Hiilamo toteaa, *Sama vero pääomasta ja työstä* tekstissään, että globalisaatio on johtanut siihen, että monet maat ovat Suomen tavoin siirtyneet suhteelliseen pääomaverotukseen eli veroprosentti pysyy samana, vaikka tulot kasvaisivat kuinka suuriksi. Hiilamon mukaan Atkinson ehdottaa, että palattaisiin aikaan ennen vuosia 1973 ja 1974, jolloin maassa oli käytössä ansiotulovähennys. Atkinson ehdottaa mallia, jossa pääomatulot ja ansiotulot verotettaisiin samalla prosentilla, mutta alimmalla tulotasolla ansiotulosta voisi tehdä tuntuvia vähennyksiä.³¹⁹

Hiilamon mukaan tämä ehdotus mullistaisi suomalaisen progressiiviseen tuloveroon ja suhteelliseen pääomaveroon pohjautuvan verojärjestelmän, jossa ylin tulovero on nykyisin noin 56 prosenttia ja pääomavero on 30 prosenttia. Hiilamon mukaan ansio- ja pääomatulojen verotuksen erottaminen toisistaan on johtanut siihen, että pienien tulojen saajilla veroprosentit ovat melko samanlaiset, mutta korkeimmilla tulotasolla ne vaihtelevat suuresti.³²⁰ Hiilamon mukaan Atkinsonin ehdotus olisi teknisesti helppo toteuttaa. Se kaventaisi tuloeroja sekä kiristämällä rikkaiden verotusta että luomalla uusia työpaikkoja. Edellytyksenä olisi kuitenkin pääomatuloverouudistuksen kytkeminen yritysverouudistukseen, joka kannustaisi yrityksiä tekemään riskisijoituksia ja laajentamaan toimintaansa.³²¹

Hiilamo tarkastelee *Sosiaaliturva kuntoon* tekstissään myös Atkinsonin ajatusta sosiaalivakuutuksen kehittamisestä. Atkinson haluaa kehittää sosiaalivakuutusta, jotta toimeentulotuen tarve vähenisi nostamalla sosiaalietuuksien tasoa ja laajentamalla niiden kattavuutta. Atkinson ehdottaa Iso-Britannian palaamista Beveridge-suunnitelmaan, joka oli myös pohjoismaisille hyvinvointivaltioille esikuvana. Paluu Beveridgeen tarkoittaisi vakuutusperiaatteen vahvistamista sosiaaliturvassa, tarveharkinnan vähentämistä ja tasasuuruisten etuuksien korottamista sekä sosiaaliturvan rakentamista tämän päivän työelämän tarpeiden mukaan. Hiilamon mukaan Atkinsonille olennainen asia on huomioida työmarkkinoiden hajoaminen erilaisiin työsuhteisiin. Uuden sosiaaliturvan tulisi ottaa huomioon osa-aikatyötä tekevät henkilöt ja sen, että useat henkilöt saavat tulonsa monesta eri lähteestä.³²²

³¹⁸ Hiilamo 2017, 38.

³¹⁹ Hiilamo 2017, 39.

³²⁰ Hiilamo 2017, 39–40.

³²¹ Hiilamo 2017, 40–41.

³²² Hiilamo 2017, 54.

4 Loppukatsaus

Tässä tieteidenvälisessä maisteritutkielmassani olen selvittänyt köyhyystutkijan ja yhteiskunnallisen keskustelijan, Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamon käsitystä suomalaisesta köyhyydestä erityisesti työttömien ja pitkäaikaistyöttömien näkökulmasta. Lähdeaineistona olen analysoinut pääasiassa Hiilamon viittä tekstiä: vuonna 2010 julkaistuja artikkeleita *Tulot repesivät – kärsivätkö kansalaiset?* ja *Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet*, vuonna 2011 julkaistun *Uusi hyvinvointivaltio* pamflettikirjan tekstejä, vuonna 2013 julkaistun kirjan *Köyhyyttä Helsingissä. Toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008–2010* johdantotekstiä sekä vuonna 2017 julkaistun *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi* kirjan tekstejä soveltuvien osien. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi: Mitä köyhyys Heikki Hiilamon mukaan on Suomessa? Miten köyhyyttä pitäisi hänen mukaansa lievittää Suomessa? Tutkimusmetodina oli systemaattinen analyysi.

Olen tarkastellut ja analysoinut toisessa luvussa Hiilamon käsityksiä köyhyyteen liittyvistä keskeisistä käsitteistä sekä köyhyyden ilmenemisestä Suomen hyvinvointivaltiossa 1990-luvun laman jälkeen. Olen rakentanut aiheittain ja vaiheittain tarkentuvan vastauksen kysymykseen, mitä köyhyys Heikki Hiilamon mukaan on Suomessa. Aluksi olen edennyt aihepiirin tarkastelussa systemaattisesti temaattisten kokonaisuuksien kautta liittämättä ajatuksia teorioihin. Kolmannessa luvussa olen tarkastellut ja analysoinut Hiilamon kiinnostusta John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoriaan sekä käyden läpi keskeisimmät Hiilamon käsitykset Anthony Giddensin ja Anthony Atkinsonin lähestymistavoista köyhyyteen liittyen sekä olen asettanut Hiilamon köyhyyden käsityksen Suomen kontekstiin. Näin olen pyrkinyt kytkemään edellisessä luvussa käsittelemäni aiheet muutamaiin yhteiskunnallisiin teorioihin ja ajatuksiin. Johtopäätöksiä esitän 4. luvussa. Siinä tarkennan, mitä Hiilamon mukaan köyhyys on Suomessa ja mitkä Hiilamon esittämät ratkaisut voisivat lievittää köyhyyttä Suomessa.

Systemaattisen analyysin tavoitteeksi asetetaan usein strukturoivien periaatteiden osoittaminen, eli sellaisen perusratkaisun tai näkökohdan osoittaminen, joka ohjaa henkilön koko ajattelua ja selittää sen yksityiskohtia. Koska näistä Hiilamon teksteistä ei löydy niin selvää strukturoivaa periaatetta, jotta sitä olisi ollut mielekästä ottaa varsinaiseksi tutkimuskohteeksi, olen nähnyt hyväksi keskittyä aluksi analysoimaan yksittäisiä käsitteitä ja argumentteja, jotka koskettavat erityisesti työttömien ja pitkäaikaistyöttömien köyhyyttä. Tämän jälkeen on ollut kiinnostavaa tarkastella, mistä lähteistä ja minkälaisista teorioista hän on saanut vaikutteita käsityksiinsä, jotka liittyvät köyhyyteen ja köyhyyden lieventämiseen. Tutkielmani lähtökohtana oli Olli Kankaan ja Veli-Matti Ritakallion empiriseen

tutkimukseen liittyvät toteamukset, joiden mukaan köyhyyden paikantuminen riippuu käytetystä köyhyysmittarista, ja sosiaalipolitiikan kannalta keskeistä on, mihin köyhyys paikantuu.

Tämän tutkielmani aineistona olleiden tekstien perusteella voin johtopäätöksenä sanoa, että Heikki Hiilamo käyttää suomalaista köyhyyttä määritellessään Euroopan unionin suhteellisen köyhyyden määritelmää, jonka mukaan suhteellisesti köyhiksi on määritelty ne kotitaloudet, joiden tulot jäävät alle 60 prosenttiin mediaanitulosta. Mediaanitulo on sillä kotitaloudella, jonka molemmille puolille sijoittuu yhtä monta kotitaloutta, kun kotitaloudet järjestetään tulojen mukaan. Hiilamon mukaan tarkasteltaessa toimeentulotukea Suomessa, voidaan puhua myös jollakin tavalla niin sanotusta ”absoluuttisesta” köyhyysrajasta. Toimeentulotuki ei kuitenkaan hänen mukaansa ole absoluuttinen köyhyysraja, koska se ei liity ihmisarvoisen elämän perustarpeisiin vaan se perustuu hallinnolliseen päätökseen. Kuukausitulojen mukaan myönnettävän toimeentulotuen perusteella toimeentulotuensaajan köyhyys voi olla lyhytaikaista, tilapäistä tai pitkäaikaista.

Hiilamon mukaan suomalainen köyhyys on materiaalista, tuloköyhyyttä. Köyhyyden tärkeimmäksi selittäjäksi nousee hänen mukaansa tulojen pienuus. Köyhyys paikantuu ainakin toimeentulotuensaajiin, huono-osaisiin, lähes aina syrjäytyneisiin ja pitkäaikaistyöttömiin. Työttömyyden pitkittyminen pitkäaikaistyöttömyydeksi ja perusturvassa olevat puutteet ovat kriteereitä, joiden vallitessa henkilön tulot pienenevät ja hän köyhtyy. Hiilamon mukaan ”Työttömyys on aluksi työtä vailla olemisen seuraus, mutta pitkittyessään siitä tulee työttömyyden syy. Huono-osaisuus luo huono-osaisuutta.” Toimeentulotuen saajia voidaan Hiilamon mukaan määritellä köyhiksi sillä perusteella, että heidän omat tulonsa eivät riitä ihmisarvoiseen elämiseen, joten he tarvitsevat toimeentulotukea. Hiilamon mukaan aineellisen köyhyyden lisäksi suomalainen köyhyys voi olla myös sosiaalista köyhyyttä. Hän erottaa köyhyyden ja syrjäytymisen käsitteet toteamalla, että köyhyydessä on kysymys ensisijaisesti taloudellisista voimavaroista, mutta syrjäytyminen on sosiaalista, sillä ihminen syrjäytyy elämää jäsentävistä instituutioista, kuten suvusta, naapureistaan ja työmarkkinoista. Hiilamon mukaan ”köyhyys ei välttämättä johda syrjäytymiseen, mutta syrjäytyneet ovat lähes aina köyhiä”.

Hiilamon mukaan ei ole yhtä vastausta siihen, millaiset voimat vaikuttavat yhteiskunnassa köyhyyteen ja rikkauteen. Hän on tarkastellut köyhyyttä ensisijaisesti yhteiskunnallisena ilmiönä. Varsinkin tuloerojen kasvuun ja eriarvoistumiseen voidaan hänen mukaansa vaikuttaa politiikalla. Vuonna 2010 Hiilamo selittää, että suomalaisen köyhyyden tärkein yhteiskunnallinen kriteeri on aiemmin täystyöllisyyteen pyrkineen hyvinvointivaltion

muuttunut suhtautuminen 1990-luvun laman jälkeen työvoimaan, työttömyyteen ja pitkäaikaistyöttömyyteen, mikä näkyi lainsäädännön muutoksina sekä toteutuneina käytäntöinä. Se, että laman jälkeen korkeat työttömyysluvut eivät laskeneet, sosiaaliturvaan ei tehty uudistuksia vaan sitä leikattiin, pidettiin yllä tiukkaa menotaloutta ja alennettiin tuloveroja ovat Hiilamon mukaan kriteereitä, joiden vallitessa Suomi polarisoitui ja tuloeroissa tapahtui merkittävää kasvua. 1990-luvun laman aikana työpaikat Suomessa vähentyivät. Vuonna 2017 Hiilamo kuvaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion täystyöllisyyden murentajiksi globalisaation, teknologiseen murrokseen sekä tuloverojen progressiota koskevan politiikan. Hänen mukaansa globalisaatio selittää osittain tuloveron, pääomaveron, perintöveron sekä kiinteistöveron laskua. Myös korkeiden verojen kiertäminen on nykyisin helppoa, sillä ihmisten ja pääoman vapaa liikkuminen on mahdollista yli rajojen.

Hiilamon mukaan Suomi ei ollut vielä kovin räikeä eriarvoisuuden maa vuonna 2010. Hän ei kerro, miten suuria tulo- ja varallisuuserojen täytyy pienessä Suomessa olla, jotta Suomea voidaan sanoa räikeiden eriarvoisuuden maaksi. Kritisoin hieman Hiilamon käsitystä, ettei Suomi ollut vielä kovin räikeä eriarvoisuuden maa vuonna 2010. Perustelen kritiikkiäni Tilastokeskuksen tilastoilla ja Thomas Pikettyn näkemyksellä siitä, mitä tuloerojen suuruutta arvioitaessa voidaan ainakin katsoa. Tilastokeskuksen väestörakennetilaston mukaan Suomen virallinen väkiluku oli vuoden 2010 lopulla 5 375 276 henkilöä, mistä se on kasvanut 5 513 130 henkilöön vuoden 2017 loppuun mennessä. Vähintään 100 000 euroa tuloa saaneiden määrä oli 52 500 henkilöä, noin yksi prosentti tulonsaajista vuonna 2010. Yli 150 000 euroa vuodessa tuloa saaneiden määrä oli 29 000 henkilöä, 0,6 prosenttia tulonsaajista vuonna 2017. Köyhyysrajalla eli 728 000 henkilöä (13,7%) vuonna 2010, ja alle 9 999 euroa vuodessa tuloa saaneiden määrä oli 896 000 henkilöä (19%) vuoden 2017 lopussa. Tilastokeskuksen mukaan varakkaimman kymmenesosan osuus nettovarallisuudesta kasvoi vuodesta 2013 vuoteen 2016, joten varallisuuserot kasvoivat jonkin verran. Tilastokeskuksen mukaan tämän jälkeen on tehty menetelmämuutoksia, jotka vaikeuttavat pitemmän aikavälin tarkastelua, mutta vuoteen 1994 verrattuna varakkaimman kymmenyksen varallisuusosuus on Tilastokeskuksen mukaan selvästi noussut.

Thomas Pikettyn mukaan tuloerot koostuvat aina kahdesta tekijästä, työtuloeroista ja pääomatuloeroista. Mitä epätasaisemmin työ- tai pääomatulot jakautuvat, sitä suuremmat ovat tuloerot. Hänen mukaansa eriarvoisuuden arviointia tehtäessä on katsottava sekä varallisuuden jakaantumista sekä sitä, kuinka monelle jättitulot jakaantuvat. Näyttää siltä, että Tilastokeskuksen tulonjakotilastojen mukaan vuoteen 2017 loppuun tultaessa ylimmän

prosentin vuositulot ovat suurentuneet, mutta suurinta vuosituloa saavien määrä on pienentynyt. Tilastokeskuksen mukaan myös varakkaimman kymmenyksen varallisuusosuus on selvästi noussut vuodesta 1994. Mikäli tuloerojen kasvamisen kriteeriksi nostetaan työ- ja pääomatulojen epätasainen jakaantuminen ja kuinka monelle valtavat tulot jakaantuvat, tuloerot ovat olleet selvästi nähtävissä jo vuonna 2010 ja ne ovat selvästi kasvaneet vuoteen 2017 mennessä, joten Suomesta on tullut selkeästi eriarvoisuuksien maa.

Hiilamon mukaan köyhyys paikantuu pitkäaikaistyöttömiin, huono-osaisiin, toimeentulotuensaajiin ja lähes aina syrjäytyneisiin. Hänen mukaansa köyhyyden tärkeimmäksi selittäjäksi nousee tulojen pienuus. Kritisoin hieman sitä, että Hiilamon mukaan köyhyys paikantuu lähes aina myös syrjäytyneisiin, mutta hän ei tuo esille näissä teksteissään sitä, miten köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävät ihmiset määritellään ja miten laaja köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien joukko Suomessa on. Vaikka köyhien osuus väestöstä voi riippua käytetystä mittarista, niin jotta voisi saada käsityksen köyhyysilmiön laajuudesta ja ulottuvuuksista, tarvitaan selkeää köyhyys- ja syrjäytymisriskissä elävien ihmisten määrittelyä. Perustelen kritiikkiäni Tilastokeskuksen tilastojen ja heidän käyttämiensä mittareiden avulla. Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2016 lopussa Suomen virallinen väkiluku oli 5 503 297 henkilöä, joista köyhyys- ja syrjäytymisriskissä oli 849 000 henkilöä. Tilastokeskus määrittelee köyhyys- tai syrjäytymisriskissä eläviksi henkilöt, jotka elävät näiden kolmen mittarin piirissä: pienituloisen kotitalous tai kotitalous, jonka työpanos on vuoden aikana vähäinen tai kotitalous, joka kärsii vakavaa aineellista puutetta. Vuonna 2016 suomalaisista köyhyys- tai syrjäytymisuhan alla elävistä 68,5 prosenttia oli huono-osaisia yhdellä kolmesta mittarista. Näistä 378 000 henkilöä oli pienituloisia, 159 000 henkilöä oli vajaatyöllisen kotitalouden jäseniä ja 44 000 koki aineellista puutetta. 228 000 henkilöä oli huono-osaisia, jotka olivat sekä pienituloisen että vajaatyöllisen kotitalouden jäseniä. Koko väestöstä 27 516 henkilöä oli huono-osaisia kaikilla kolmella mittarilla.

Suomessa lapsiperheköyhyydessä eli vuoden 2017 Tilastokeskuksen tietojen mukaan 119 000 alle 18-vuotiasta lasta ja nuorta. Myös Hiilamo toteaa, että tutkimuksen mukaan köyhyyden periytyvyys on lisääntynyt. Kun vuonna 1995 köyhistä perheistä lähtöisin olevien köyhyysriski 1.4 kertainen muihin nähden, vuonna 2005 riski oli jo kaksinkertainen.

Hiilamon lukemat professori John Rawlsin teos *A Theory of Justice*, tutkija Michael Thompsonin ja tutkija Aaron Wildavskyn teksti *A poverty of distinction*, sosiologi ja London School of Economics and Political Sciences -yliopiston johtajan Anthony Giddensin kirja *Europe in the Global Age* sekä ekonomisti, London School of Economics -yliopiston

professori Anthony Atkinsonin kirja *Inequality – What can be done?* näyttävät vaikuttaneen voimakkaasti hänen ajatteluunsa.

Tämän tutkielman aineistona olleiden tekstien perusteella voin johtopäätöksenä sanoa, että Heikki Hiilamon käsityksen mukaan suomalaista köyhyyttä voitaisiin lievittää Suomessa Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan ja John Rawlsin mahdollisuuksien tasa-arvon avulla. Tosin Hiilamo toteaa Rawlsin muotoileman mahdollisuuksien tasa-arvon, eli sen, että yhteiskunnallisen menestyksen määräävät omat ansiot eikä vanhempien asema yhteiskunnassa, olevan haastava tavoite yhteiskuntapolitiikalle. Hiilamo esittää mahdollisuuksien tasa-arvon tilalle Anthony Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikkaa, jolloin eriarvoisuuden väheneminen ei ole vain tulojen uudelleenjakoa vaan ihmisten elinkaaren aikana tapahtuneiden myönteisten siirtymien seurausta.

Hiilamo toteaa, että henkilö ei itse valitse köyhyyttä vaan hän joutuu siihen tahtomattaan. Köyhyys myös rajoittaa olennaisesti henkilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan ja elämän antamiin mahdollisuuksiin. Hiilamo myötäilee näin professori John Rawlsin ajatusta, jonka mukaan kukaan ei ole itse ansainnut lähtökohtaansa, biologisia ja geneettisiä ominaisuuksiaan eikä vanhempiaan, joilla on hyvä sosioekonominen tausta yhteiskunnassa. Ihminen ei ole itse vastuussa elämänsä lähtökohdista. Hiilamo tarjoaisi ihmisille Giddensin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikan mukaisesti myönteisiä siirtymiä, kuten koulutusta tai osa-aikatyötä, jotka parantavat tai ylläpitävät ihmisten toimintakykyä sekä edistävät sosiaalista osallisuutta. Hiilamo tarkoittaa sosiaalisten mahdollisuuksien politiikalla sitä, että työssäkäynti on nähtävä hyvin laajasti ja hyvinvointivaltion instituutioita on uudistettava niin, että ne tukevat ihmisten omia pyrkimyksiä parantaa asemaansa työmarkkinoilla.

Hiilamo ehdottaa Rawlsin esittämää mahdollisuuksien tasa-arvoa palkkatyöyhteiskunnan aiheuttamien ongelmien yhteyteen. Hiilamon lähtökohtana on palkkatyön ehtojen muuttaminen ja mahdollisuuksien tasa-arvon turvaaminen, koska se olisi oikeudenmukaista. Hiilamo uskoo, että palkkatyön tukikohdan purkaminen ja osatyökykyisten ottaminen mukaan työelämään ovat ennakoedellytys ekologisemman sosiaalipolitiikan toteuttamiseen.

Köyhyyskeskustelua käyttävät tutkijat, poliitikot ja virkamiehet nojaavat erilaisiin yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan teorioihin ja käsitteisiin. He voivat käyttää selkeästi määriteltyjä käsitteitä, kuten suhteellinen köyhyys, ja sumeita käsitteitä, kuten huono-osaisuus, jolla ei ole yhtä selkeää määritelmää. Tai perusturva, jonka riittävää ja kohtuullista

vähimmäisturvan tasoa ei ole empiirisin tutkimuksen avulla löydetty, ja jota jokainen käsitteen käyttäjä määrittelee omalla tavallaan.

Kerroin tutkielmani alkupuolella, että ilmiötä on mahdollista käsitellä ja siitä voi keskustella vain kielen ja käsitteiden avulla. Kielen ja käsitteistön tehtävänä pidetään sitä, että ne kuvaavat ilmiötä mahdollisimman tarkasti. Yllättävää on, että köyhyysilmiöstä keskusteltaessa kieli ja käsitteistö vaikuttaa olevan Suomessa osittain sumeaa, mikä näyttää vaikuttavan myös köyhien asemaan Suomessa.

Köyhyyskeskusteluun osallistuvien tutkijoiden käsityksiä köyhyydestä ei ole ennen tutkittu Suomessa systemaattisen analyysin metodilla. Tämä on myös yllättävää, kun otetaan huomioon, miten keskeinen rooli ja suuri vaikutusvalta merkittävillä tutkijoilla on yhteiskunnassa käytävässä tieteellisessä ja poliittisessä köyhyyskeskustelussa.

Tutkimuksen aikana heräsi joitakin kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita. Eräs jatkotutkimuksen aihe voisi olla sen tutkiminen, miten voisi saada sumeat käsitteet selkeämmiksi, esimerkiksi perusturva ja huono-osaisuus käsitteet. Toinen jatkotutkimuksen aihe liittyy Suomessa vaikuttavien köyhyystudkijoiden, professori Juho Saaren, professori Olli Kankaan ja professori Veli-Matti Ritakallion käsityksiin köyhyydestä. Mielestäni olisi kiinnostavaa, että tarkasteltaisiin systemaattisen analyysin metodin avulla myös heidän käsityksiään suomalaisesta köyhyydestä, ja miten suomalaista köyhyyttä tulisi heidän mukaansa lievittää.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

- Hiilamo, Heikki (2010a). Tuloerot repesivät – kärsivätkö kansalaiset? Teoksessa Heikki Taimio (toim.) *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 72–89.
- Hiilamo, Heikki (2010b). Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. A Tutkimuksia 27. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 265–286.
- Hiilamo, Heikki (2011). *Uusi hyvinvointivaltio*. Helsinki: Like.
- Ahola, Elina & Hiilamo, Heikki (2013). *Köyhyyttä Helsingissä: toimeentulotuen saajat ja käyttö 2008-2010*. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 127. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hiilamo, Heikki (2017). *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.

Kirjallisuus ja apuvälineet

- Airio, Ipo & Niemelä, Mikko (2018). Perhetaustan yhteys aikuisiän köyhyyteen Suomessa 1995–2005. Meri Arnala, Rauno Huttunen, Jouni Peltonen ja Tuuli Asunmaa (toim.), *Samalta viivalta 12. Valtakunnallisen kasvatusalan valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2018*. Helsinki: PK-Kustannus, 61–91.
- Atkinson, Anthony B. (2015). *Inequality – What can be done?* Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press.
- Arabia nousi kolmanneksi suurimmaksi vieraskieliseksi ryhmäksi (2017). *Tilastokeskus* 29.3.2017. https://www.stat.fi/til/vaerak/2016/vaerak_2016_2017-03-29_tie_001_fi.html (luettu 27.3.2019).
- Haatainen, Pekka (1993). Suomalaisen hyvinvointivaltion kehitys. Olavi Riihinen (toim.), *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Helsinki: WSOY, 31–67.
- Half of world's poor are children (2018). *United Nations Development Programme*. https://www.undp.org/content/undp/en/home/news-centre/news/2018/half-of-world_s-poor-are-children/ (luettu 18.9.2019).
- Hallamaa, Jaana (s.a.). Tutkielman laatimiseen liittyviä metodisia ja muodollisia näkökohtia. *Prosessia ja rautalankaa. Graduntekijän opas*. Päivänsalo, Ville (toim.). Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen julkaisuja XIII. http://www.helsinki.fi/teol/steol_vanha/opiskelu/Prosessi/Pros_raut.html (luettu 1.7.2019).
- Harisalo, Risto & Miettinen, Ensio (1997). *Klassinen liberalismi*. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Herne, Kaisa (2013). Oikeudenmukaisuusteoria. Jukka Mäkinen & Heikki Saxén (toim.), *John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 23–52.
- Heikkilä, Matti (1990). *Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa: tutkimus köyhyyden ja hyvinvoinnin puutteiden kasautumisesta Suomessa*. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 1990:8. Helsinki: Sosiaalihuollitus.
- Helin, Matti, Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla (2010). *Diakoniatyö. Asiakkaan palveluksessa*. Helsinki: Edita.
- Hiilamo, Heikki (1999). *Suomen perhepoliittisen linjan kehittyminen vuosina 1990-1999*. Sivulaudaturtyö. Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sarja A, ISSN 1236-1445; 1236-1445. Turku: Turun yliopisto.
- Hiilamo, Heikki (2006). *Akantappolaista isäkiintiöön: perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa*. Helsinki: Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Hiilamo, Heikki (2008), Pieni kirja köyhyydestä. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008):2, 214. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100306/hiilamo.pdf?sequence=1> (luettu 14.12.2018).
- Hiilamo, Heikki (2014a). Köyhyys lapsiperheiden karikkona. Luento syyslukukaudella 2014. *Helsingin yliopisto*. https://www.avi.fi/documents/10191/2205548/HIILAMO_K%C3%B6yhyys+lapsiperheiden+karikkona.pdf/0bd0bfdf-a7ce-4625-935a-af2e7c298b20
- Hiilamo, Heikki (2014b). Mitä merkitystä on sosiaalipoliittisella tutkimuksella? *Janus: sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 22, 69-76.
- Hiilamo, Heikki (2014c). Tarvitaanko hyvinvointitaloutta? Sosiaalipolitiikan näkökulma. Riitta Särkelä, Aki Siltaniemi, Päivi Rouvinen-Wilenius, Heikki Parviainen & Eija Ahola, (toim.), *Hyvinvointitalous*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, 89–96.
- Hiilamo, Heikki (2014d). Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta? *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):1, 82–86 (luettu 6.3.2019).
- Hiilamo, Heikki ja Kangas, Olli. (2012). Väärien profeettojen jäljillä? kahdeksan erää tuloerojen vaarallisuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka*. 77, 121-133.
- Hiilamo, Heikki, Kangas, Olli, Manderbacka, Kristiina, Mattila-Wirolahti, Päivi, Niemelä, Mikko & Vuorenkoski, Lauri (2010). *Hyvinvoinnin turvaamisen rajat: näköaloja talouskriisiin ja hyvinvointivaltion kehitykseen Suomessa*. Kelan tutkimusosasto. Helsinki: Kela.
- Hiilamo, Heikki & Karjalainen, Jouko (2010). Köyhät talouskriisin kurimuksessa. Heikki Taimio (toim.), *Hyvinvointivaltion suunta – nousu vai lasku?* Helsinki: Työväen Sivistysliitto, 90–107.

- Hiilamo, Heikki, Komp, Kathrin, Moisio, Pasi, Sama, Thomas Babila, Lauronen, Juha-Pekka, Karimo, Aasa, Mäntyneva, Päivi, Parpo, Antti & Aaltonen Henri (2017). *Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia*. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 18/2017.
https://tietokayttoon.fi/documents/10616/3866814/18_2017_Nelj%C3%A4+osallistavan+sosiaaliturvan+mallia.pdf/4e31990f-5e94-4b64-b73a-a72784c91f85?version=1.0 (luettu 29.1.2019).
- Hiilamo, Heikki & Saari, Juho (2010). Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Heikki Hiilamo ja Juho Saari (toim.), *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 13–36.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140759/A_27_ISBN_9789524930932.pdf?sequence=4 (luettu 21.3.2019).
- Honkanen, Pertti (s.a.). Perusturvan kehityssuuntia 2010-luvulla (luettu 8.12.2018)
https://www.labour.fi/?wpfb_dl=1141.
- Ikä ja pienituloisuus (2019) *Tilastokeskus* 01.03.2019
https://www.stat.fi/til/tjt/2017/01/tjt_2017_01_2019-03-01_kat_003_fi.html (luettu 2.3.2019)
- Isola, Anna-Maria, Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016). Miten köyhät selviytyvät Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 81, 2, 150–160.
- Jolkkonen, Jari (2007). *Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina: metodiopas*. Joensuu: Joensuun yliopisto, Teologinen tiedekunta.
https://courses.helsinki.fi/sites/default/files/coursematerial/4595047/systemaattinen_analyysi_tutkimusmetodina.pdf
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (2011). Kysymys-vastaus-menetelmä analyysin apuna. Marja-Liisa Kakkuri Knuuttilan (toim.) *Argumentti ja kritiikki*. Helsinki: Gaudeamus, 34–59.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa ja Ylikoski, Petri (2011). Merkitys ja tulkinta. Marja-Liisa Kakkuri Knuuttilan (toim.) *Argumentti ja kritiikki*. Helsinki: Gaudeamus, 24–33.
- Kangas, Olli (2005). Oikeudenmukaisuutta tietämättömyyden verhon takana – John Rawls ja suomalainen hyvinvointivaltio. Juho Saari (toim.), *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, Helsinki University Press, 66–92.
- Kangas, Olli (2013). Kiistanalaista oikeudenmukaisuutta – John Rawlsin oikeudenmukaisuusteoria ja sen sovellettavuus empiiriseen sosiaalitutkimukseen. Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.), *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia, 64. A Tutkimuksia 38. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 43–60.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (1996a) Kuka on köyhä? Tutkimushankkeen lähtökohdat ja tavoitteet. Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.), *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus 1996. Tutkimuksia 65. Turku: Turun yliopisto, 1–10.

- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (1996b) Eri menetelmät – eri tulokset? Köyhyyden monimuotoisuus. Olli Kangas & Veli-Matti Ritakallio (toim.), *Kuka on köyhä? Köyhyys 1990-luvun puolivälin Suomessa*. Stakes. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus- ja kehittämiskeskus 1996. Tutkimuksia 65. Turku: Turun yliopisto, 11–68.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003). *Eri menetelmät, eri trendit – köyhyys Suomessa 1990-luvulla*. Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja A:13/2003. Turku: Turun yliopisto.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008). *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. 61/2008 Sosiaali- ja terveysturvan selosteita. Helsinki: Kela. <https://core.ac.uk/download/pdf/14903201.pdf> (luettu 21.3.2019).
- Koskinen, Heikki, J. (2017). Hyväksyvä tunnustaminen – mitä se on? Heikki Haara & Ritva Palmén (toim.) *Uskonto ja kamppailu tunnustamisesta*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja, Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura 2017, 21–39. [file:///C:/Users/tarja/Downloads/Heikki%20J.%20Koskinen%20\(2017\)%20Hyv%C3%A4ksyv%C3%A4%20tunnustaminen%20-%20mit%C3%A4%20se%20on_.pdf](file:///C:/Users/tarja/Downloads/Heikki%20J.%20Koskinen%20(2017)%20Hyv%C3%A4ksyv%C3%A4%20tunnustaminen%20-%20mit%C3%A4%20se%20on_.pdf) (luettu 18.9.2019).
- Kyllönen, Simo (2016). Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnot 2016 jaettu 10.10.2016. *Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta*. <https://www.tjnk.fi/fi/tiedonjulkistamisen-valtionpalkinnot-2016-jaettu> (luettu 30.8.2019).
- Käsitteet ja määritelmät (s.a.). *Tilastokeskus*. <https://www.stat.fi/til/tjt/kas.html> (luettu 1.7.2019).
- Köyhyys- tai syrjäytymisriski sekä kotitalouksien toimeentulo-ongelmat (2018). *Tilastokeskus* 24.5.2018. https://www.stat.fi/til/tjt/2016/04/tjt_2016_04_2018-05-24_kat_001_fi.html (luettu 23.1.2019).
- Laitinen-Kuikka, Sini (2005). Euroopan sosiaalinen malli – Gøsta Esping-Andersen ja tulevaisuuden hyvinvointivaltio. Juho Saari (toim.), *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 302–331.
- Moisio, Pasi (2009). *Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa. Selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata) -komitealle*. Avauksia. Helsinki: Terveysturvan ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80420/9c49c982-c5bc-45ed-aced-e9126c063697.pdf?sequence=1> (luettu 25.8.2019)
- Mäkinen, Lauri (2017). Viitebudjetti köyhyyden mittarina – muuttuuko köyhyyden kuva? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017):2, 153–164. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134586/YP1702_Makinen.pdf?sequence=1 (luettu 7.7.2019).
- Mäkinen & Saxén (2013). Johdanto. Jukka Mäkinen & Heikki Saxén (toim.), *John Rawlsin filosofia. Oikeudenmukaisuus moniarvoisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nuorten tulot kasvoivat vähiten 2012. *Tilastokeskus* 3.2.2012. https://www.stat.fi/til/tvt/2010/tvt_2010_2012-02-03_kat_001_fi.html (luettu 1.7.2019).

Paavilainen, Ulla-Maija (s.a.). Heikki Hiilamo: ”Olin luokkani huonoin oppilas”. *Oma aika*. <https://sandbox-fokus.anygraaf.net/artikkeli/heikki-hiilamo-olin-luokkani-huonoin-oppilas-6.147.94077.3cd88c841d> (luettu 27.11.2018).

Piketty, Thomas (2018). *Pääoma 2000-luvulla*. Helsinki: Into.

Pienituloisuus Euroopassa (2012). *Tilastokeskus*. 23.5.2012. https://www.stat.fi/til/tjt/2010/tjt_2010_2012-05-23_kat_005_fi.html (luettu 22.3.2019).

Pohjola, Matti, Pekkarinen, Jukka & Sutela, Pekka (2006). *Taloustiede*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Puolella kotitalouksista nettovarallisuutta yli 107 200 euroa vuonna 2016 (2018). *Tilastokeskus* 5.6.2018. https://www.stat.fi/til/vtutk/2016/vtutk_2016_2018-06-05_tie_001_fi.html (luettu 21.9.2019).

Pursiainen, Terho (1989). *Eroperiaate. Pakottoman yhteiskunnan sosiaalietiikka 1. Johdatus John Rawlsin Oikeudenmukaisuusteoriaan*. Kouvola: TOY, Tieto Oy.

Päivänsalo, Ville (2011). *Maallinen oikeudenmukaisuus. Järkiliberalismin rajat ja rosainen lähimmäisyys*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 270. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Rauhut, Daniel (2011). *Den besvärliga fattigdomen*. Lund: Studentlitteratur.

Ritakallio, Veli-Matti (1986). *Kartoitus suomalaisesta köyhyystutkimuksesta ja arviot tutkimustarpeista*. Helsinki: Sosiaalihanke.

Roivanen, Irene, Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011). *Köyhä byrokratian rattaissa*. Kunnallissalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut, nro 64. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissäätö.

Saari, Juho (2005a). *Köyhyyspolitiikka*. Juho Saari (toim.), *Köyhyyspolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.

Saari, Juho (2005b). *Hyvinvointivaltio ja sosiaalipolitiikka*. Juho Saari (toim.), *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 13–64.

Saari, Juho (2013). *Kolmas tie ja hyvinvointivaltion uudistaminen – Anthony Giddensin politiikka-asialista*. Juho Saari, Sakari Taipale ja Sakari Kainulainen (toim.), *Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja, A Tutkimuksia 38. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia, 64. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Saari, Juho (2015). *Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Helsinki: Gaudeamus.

- Smith, Adam (2015). *Kansojen varallisuus: tutkimus sen luonteesta ja syistä*. Suomentanut Jaakko Kankaanpää. Helsinki: Wsoy.
- Sosiaalipolitiikan professori Heikki Hiilamo (s.a.). *Helsingin yliopisto*.
http://www.helsinki.fi/hallinto/kansleri/juhlaluennot/02-2013/heikki_hiilamo.html (luettu 27.11.2018)
- Taluskriisi sosiaali-indikaattoreiden valossa 2013. *Tilastokeskus* 11.3.2013.
https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013 (luettu 7.7.2019).
- Tulot ja kulutus (2019). *Tilastokeskus* 19.6.2019.
https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_tulot.html#pienituloisuus (luettu 1.7.2019).
- Työttömyysturvalaki (2002). *Finlex*. 30.12.2002/1290.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20021290#O1L1P5> (luettu 28.12.2018).
- Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2011). *Tasa-arvo ja hyvinvointi*. Helsinki: HS-kirjat.
- Yhteiskuntapolitiikka (2018). Valtiotieteellinen tiedekunta. *Helsingin yliopisto* 12.12.2018.
<https://www.helsinki.fi/fi/valtiotieteellinentiedekunta/tutkimus/tieteenalat/yhteiskuntapolitiikka> (luettu 8.1.2019).
- Äidinkielenään kotimaisia kieliä puhuvien määrän väheneminen kiihtyi 2018. *Tilastokeskus* 29.3.2018. https://www.stat.fi/til/vaerak/2017/vaerak_2017_2018-03-29_tie_001_fi.html (luettu 22.3.2019).
- 80 vuotta täyttäneitä Suomessa jo neljännesmiljoona 2011. *Tilastokeskus* 18.3.2011.
https://www.stat.fi/til/vaerak/2010/vaerak_2010_2011-03-18_tie_001_fi.html (luettu 3.4.2019).
- 890 000 henkilöä oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2017. *Tilastokeskus* 24.5.2019.
http://www.stat.fi/til/eot/2017/eot_2017_2019-05-24_tie_001_fi.html (luettu 5.9.2019).